

CUESC

МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Всеукраїнська науково-практична конференція

**«ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
НАСИЛЬСТВА В СІМ'І
ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКАМИ
СТАТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**

18 березня 2025 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2025

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету – **Віталій ДЕМ'ЯНЧУК**, доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Заступник голови організаційного комітету – **Наталія ДЕРЕВ'ЯНКО**, доктор філософії в галузі права, доцент, академік Академії адміністративно-правових наук, декан юридичного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука.

Члени організаційного комітету:

Лариса СОРОКА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка докторантурою і аспіратурою Науково-дослідного інституту публічного права (Україна);

Олег ІЛЬКІВ – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Любов КРУПНОВА – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Володимир ДУМА – кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

Олег ДУБІНСЬКИЙ – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова;

Андрій БОРОВИК – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент із наукової роботи Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права»;

Максим КОРНІЄНКО – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук, проректор Одеського державного університету внутрішніх справ;

Михайло ВІХЛЯЄВ – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва.

П 78 **Проблемні питання насильства в сім'ї та насильства за ознаками статі в Україні в умовах воєнного стану** : всеукраїнська науково-практична конференція. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 18 березня 2025 р. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – 176 с.

ISBN 978-966-397-487-3

У збірнику представлено матеріали всеукраїнська науково-практична конференція «Проблемні питання насильства в сім'ї та насильства за ознаками статі в Україні в умовах воєнного стану» (18 березня 2025 р.).

УДК [343.54+343.62]-055(477)"364"(062.552)

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2025

© Центр українсько-європейського наукового співробітництва, 2025

ISBN 978-966-397-487-3

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2025

ЗМІСТ

Участь психолога у кримінальному провадженні в контексті реалізації правосуддя, дружнього до дитини	
Артиш Надія Вікторівна.....	7
Сталкінг як форма насильства за ознакою статі: порівняльний аналіз міжнародного досвіду криміналізації та перспективи імплементації в українське законодавство	
Батраченко Тетяна Сергіївна.....	11
Щодо окремих фактів сексуального насильства, пов'язаного з війною	
Боровик Андрій Володимирович	14
Щодо плану безпеки по захисту від домашнього насильства	
Боровик Людмила Андріївна	19
Міжнародний досвід реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству	
Вархов Андрій Григорович.....	21
Застосування методу репертуарних решіток у судовій психологічній експертизі в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої недоторканості	
Герман Богдан Миронович, Сербіненко Оксана Леонідівна	25
Медична комунікація та гендерні аспекти насильства: наукові підходи, культурні норми та практичні стратегії протидії	
Гетьман Олеся Іванівна, Матяш Людмила Олександрівна	29
Ідентифікація ознаки домашнього насильства та право на захист: новітня практика ККС ВС	
Гловюк Ірина Василівна	33
Проблеми забезпечення обмежувального припису органами Національної поліції України	
Гром Наталя Олексіївна.....	37
Аналіз, проблематика та огляд питання домашнього насильства щодо чоловіків	
Дацюк Тетяна Кузьмівна, Сафронова Ганна Володимирівна	41
Про перспективи участі закладів освіти у реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству	
Дем'янчук Віталій Анатолійович.....	45
Потенціал політики протидії домашньому насильству у закладах вищої освіти	
Дервянко Наталія Зеновіївна	50
Практичні заходи протидії насильству в Україні в умовах воєнного стану	
Драгоненко Анна Олександрівна.....	54

Кримінально-правова кваліфікація насильства в сім'ї та насильства за ознаками статі в умовах воєнного стану	
Дрижакова Діна Юрївна	56
Правові джерела державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	
Дума Володимир Васильович.....	61
Судово-психологічна експертиза в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої недоторканості	
Євсюков Олександр Феліксович	65
Механізми державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	
Іванців Михайло Романович	68
Домашнє насильство в Україні: законодавчі зміни та проблеми правозастосування	
Іщенко-Ладна Тетяна Володимирівна	72
Міжнародне співробітництво у сфері протидії домашньому насильству: правові аспекти	
Канський Олександр Адольфович, Татаренко Галина Вікторівна.....	76
До питання недопустимості медіації щодо всіх форм домашнього насильства (та насильства за ознакою статі)	
Карашук Катерина Леонідівна	80
Механізм взаємодії інституцій у реагуванні на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп населення	
Клименко Анастасія Сергіївна, Клименко Олександр Сергійович.....	84
Протидія насильству та дискримінації в умовах воєнного стану	
Коваленко Марина Сергіївна.....	87
The Relevance of Research on Problematic Issues of Domestic Violence and Gender-Based Violence during the Russo-Ukrainian War	
Kokoshko Fedir Ivanovych, Kliuiev Heorhii Alexandrovich, Kyrychenko Oleh Evgenievich.....	90
Судовий (цивільно-процесуальний) захист дітей від домашнього насильства під час воєнного стану	
Короед Сергій Олександрович	92
Система захисту постраждалих від домашнього насильства у період війни: виклики, перспективи та міжнародний досвід	
Кушнір Дар'я Михайлівна.....	96
Роль держави та громадських організацій у протидії насильству в сім'ї та насильству за ознаками статі в умовах воєнного стану	
Літвінова Ірина Феофанівна, Кулакевич Анастасія Анатоліївна.....	101

Роль Стамбульської конвенції у протидії гендерно зумовленому насильству в Україні в умовах воєнного стану	
Літвінова Ірина Феофанівна,	
Стрельцова Анастасія Вячеславівна	104
Домашнє насильство під час війни в Україні	
Мельничук Вікторія Олексіївна	106
Новели законодавства у сфері державної політики запобігання та протидії домашньому насильству	
Микулець Віталій Юрійович	108
Empowering Local Authorities to Combat Domestic Violence in Ukraine: A Human Rights-Based Approach	
Mishyna Natalia Viktorivna.....	113
Емоційний інтелект як фактор психологічної стійкості жінок, які зазнали домашнього насильства	
Нестерчук Вікторія Валентинівна	115
Щодо питання криміналізації stalking та кіберstalking як форм домашнього насильства та насильства за ознакою статі	
Олійниченко Ангеліна Євгенівна	118
Огляд місця події як основна слідча (розшукова) дія під час розслідування домашнього насильства, вчиненого щодо осіб похилого віку	
Панасюк Вікторія Вікторівна.....	122
Підтримка потерпілих в умовах воєнного стану: європейські стандарти та національне законодавство	
Панасюк Тетяна Іванівна.....	125
Проблеми доведення фактів насильства та свідчень жертви	
Підлісна Катерина Сергіївна	129
Коли тато вбив маму: дорослі наслідки травмивного дитячого досвіду	
Підлужна Ольга Вячеславівна.....	131
Адміністративна відповідальність за статтею 173-7 КУпАП – сексуальне домагання: аналіз перших судових рішень	
Пісоцька Каріна Олександрівна	135
Алгоритм дій вчителя початкових класів щодо виявлення та запобігання домашньому насильству	
Притуляк Тетяна Семенівна, Приступ Поліна Андріївна	138
Безпека життєдіяльності сім'ї, яка страждає від домашнього насильства, в Україні в умовах воєнного стану	
Риженко Ігор Миколайович	142

Роль інспектора освітньої безпеки у протидії домашньому насильству за ознаками статі	
Саліонова Олена Володимирівна	146
Правовий захист жертв домашнього насильства в умовах воєнного стану: аналіз проблем доступу до правосуддя та соціальних послуг	
Стременовський Сергій Миколайович, Ковбиш Артур Миколайович.....	149
Правоохоронна діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні в умовах воєнного стану	
Тимчишин Андрій Михайлович, Тимчишин Павло Андрійович.....	153
Судово-психологічна експертиза потерпілих від домашнього насильства	
Халявка Юлія Григорівна, Тульвінська Анна Юріївна	157
Війна та сімейне насильство: аналіз динаміки, причин та шляхів подолання	
Хейлик Віра Вадимівна, Якуніна Алла Олександрівна.....	161
Вплив війни на безпеку та психічне здоров'я жінок і дівчат в Україні	
Цигікало Ганна Дмитрівна	164
Передумови виникнення та попередження прояву домашнього насильства в сім'ях демобілізованих військовослужбовців	
Чернов Артем Анатолійович, Заїка Віталій Миколайович, Атаманчук Ніна Михайлівна	167
Особливості взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	
Шира Олександр Володимирович, Кравченко Олександр Сергійович.....	171

УЧАСТЬ ПСИХОЛОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Артиш Надія Вікторівна

<https://orcid.org/0009-0005-5773-582X>

*аспірантка кафедри історії та теорії держави і права
юридичного факультету,*

*Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Проблема домашнього насильства в сучасних реаліях є гострою. Її актуальність для суспільства полягає у тому, що вона є комплексною, непрогнозованою, а пріоритет держави полягає у необхідності імплементації інтеграції міжнародного законодавства у національне, впровадження міжнародних стандартів прав людини, серед яких важливе місце посідають міжнародні стандарти запобігання та протидії домашньому насильству. Питання запобігання вчиненню злочинів проти життя і здоров'я дітей, статевої свободи та статевої недоторканості, пов'язаних із домашнім насильством є перебуває у фокусі уваги усієї правоохоронної системи.

Слід зауважити, що саме діти являють собою особливу соціально-вразливу групу, щодо яких законом передбачено закріплення додаткових правових гарантій для захисту їх прав і законних інтересів.

Постраждалі від таких правопорушень особи є особливо вразливою категорією, нерідко піддаються ризику вторинної травматизації, залякування та помсти з боку кривдників під час кримінального провадження, а тому можуть змінювати показання, відмовлятися від обвинувачення або не здійснювати активних дій щодо свого захисту чи своєї постраждалої дитини, насамперед тоді, коли перебувають в економічній залежності від кривдника.

Україна, в рамках реалізації Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, передбачила забезпечення індивідуального підходу до допиту дітей незалежно від їхнього статусу у кримінальному провадженні, в тому числі із використанням міжнародних стандартів [1].

У Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами наголошено на тому, що досудове розслідування має здійснюватися з урахуванням прав постраждалої особи (ст. 49).[2] У Директиві 2012/29/ЄС Європейського

Парламенту та Ради від 25.10.2012, що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів, та Директиви (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 про протидію насильству щодо жінок та домашньому насильству зазначено, що важливим є шанобливе, чуйне, індивідуальне, професійне та недискримінаційне ставлення до постраждалої особи під час усього кримінального провадження.

Саме тому, ПАРЄ у Резолюції 2529 (2024) зазначає, що жодну дитину в Україні не оминула війна, водночас усі українські діти мають право користуватися правами та свободами, закріпленими у відповідних міжнародних документах з прав людини. Права та найкращі інтереси дитини мають переважати в процесі прийняття всіх рішень стосовно них [3].

Декларація прав дитини закріплює принцип, що дитина за будь-яких обставин має бути серед тих, які першими одержують захист і допомогу. В усіх діях щодо дітей незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [4].

Вказані норми транспонується у ч. 2 ст. 10 КПК України, згідно якої неповнолітні, під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями [5].

Ратифікувавши Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (*Лансаротська конвенція*), Україна взяла на себе зобов'язання вжити необхідних заходів для забезпечення проведення розслідування та кримінального провадження в найкращих інтересах та з повагою до прав дитини, впровадити захисний підхід до постраждалих, забезпечуючи унеможливлення посилення розслідуванням та кримінальним провадженням травми, отриманої дитиною (ч. ч. 1, 2 ст. 30), а також вжити заходів щодо забезпечення якомога меншої кількості її опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження (п. «е» ч. 1 ст. 35) [6].

Наразі спостерігається збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, в тому числі і вчинених стосовно дітей.

Зокрема, пресслужба Офісу Генерального прокурора оприлюднила інформацію, відповідно до якої року кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, збільшилася в рази. Зокрема, упродовж 2023 року від домашнього насильства постраждали 6787 осіб, з них 5441 жінка та 571 дитина, у 2024 році ця цифра сягнула 8174 осіб та 591 дитина, свідками вчинення кримінальних правопорушень стали 526 дітей [7].

Зазначена вище негативна динаміка сприяє тому, що концепція дружньої до дитини юстиції набуває актуальності.

Окремим кроком впровадження цілісних та комплексних підходів можна визначити залучення психолога до кримінальних проваджень за участі дітей. Йдеться не лише про ситуативне виконання норми ст. 226 КПК України, а про визначення певної державної політики в цьому напрямку. На необхідність залучення психолога до судового розгляду в справах за участі дитини звертають увагу Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, ухвалені 17.11.2010 [8] Вказані принципи є практичним інструментом, який сприяє адаптації судових і позасудових систем держав-учасниць до індивідуальних потреб дітей у сфері юстиції, реалізації їхніх прав і інтересів.

При повній повазі права дитини на приватне та сімейне життя, слід заохочувати тісну співпрацю між різними фахівцями для отримання повного розуміння дитини, а також оцінки правового, психологічного, соціального, емоційного, фізичного та пізнавального стану.

Задля забезпечення доступу дітей до правосуддя через надання зрозумілої правової інформації та отримання зворотного зв'язку від дитини у вигляді правдивих свідчень є ключовим аспектом захисту прав дитини у демократичній країні.

В рамках реалізації зазначеного, в Україні запроваджено пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб, який з 01.09.2024 діє у всіх областях України.

Зокрема, спільним наказом міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 запроваджено названий пілотний проєкт та передбачено залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги.[9]

Згідно інформації Координаційного центру з надання правничої допомоги, який здійснює координацію діяльності системи безоплатної правничої допомоги за *перший місяць* роботи проєкту від слідчих, дізнавачів, прокурорів та суду до системи надання безоплатної правничої допомоги надійшло 189 запитів про залучення психологів. Результат наступних восьми місяців реалізації пілоту (з жовтня 2022 року по травень 2024 року) довів ефективність та важливість залучення психологів для підтримки дітей, які опинились у контакті (конфлікті) з законом, зокрема стали свідками, потерпілими у кримінальному провадженні, або підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення.

Так, станом на 26.05.2024 системою надання безоплатної правничої допомоги видано 2557 запитів, найбільше з яких – в місті Києві (714),

Львівській області (647) та Дніпропетровській області (349). Психологи взяли участь у 2934 слідчих (розшукових) діях та процесуальних діях за участю малолітніх, неповнолітніх осіб в межах 1447 кримінальних проваджень.[10]

Література:

1. Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 27.02.2025).

2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), від 11.05.2011. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (ратифікована Україною 20.06.2022) (дата звернення 27.02.2025).

3. Резолюція щодо становища дітей України (№ 2529) <https://pace.coe.int/en/files/33348/html> (дата звернення 27.02.2025).

4. Декларація прав дитини від 20.11.1959 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення 27.02.2025).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 27.02.2025).

6. Про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Конвенція Ради Європи № 4988-VI від 20.06.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 27.02.2025).

7. Офіс Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-diyalnosti-organiv-pravoporyadku-shodo-stanu-zapobigannya-ta-protidii-pravoporushennyam-pov-yazanim-z-domashnim-nasilstvom> (дата звернення 27.02.2025).

8. Комітет міністрів Ради Європи, Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо юстиції, дружньої до дитини, 1, 13 (2010 р.), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

9. Спільний наказ міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора № 493/5/67/32 від 07.02.2023 запроваджено названий пілотний проект та передбачено залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні / міжрегіональні центри з надання безоплатної правничої допомоги. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text> (дата звернення 27.02.2025).

10. Пресцентр центру з надання правничої допомоги координує діяльність системи безоплатної правничої допомоги. <https://legallaid.gov.ua/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-2>

СТАЛКІНГ ЯК ФОРМА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Батраченко Тетяна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Сталкінг як форма психологічного насильства та переслідування, є важливим об'єктом досліджень у сфері кримінального права. У сучасному суспільстві, особливо за умов глобалізації та розвитку цифрових технологій, це явище набуло нових проявів, які суттєво ускладнюють захист прав потерпілих [1; 4]. В Україні, де питання безпеки громадян набувають дедалі більшої актуальності в контексті війни, що триває, і пов'язаних із цим соціальних криз, потреба у впровадженні ефективних правових механізмів для боротьби зі сталкінгом є надзвичайно важливою. Збройна агресія та пов'язані з нею виклики, такі як окупація окремих територій, масштабні внутрішні переміщення, руйнування соціальних зв'язків та економічна нестабільність, значно посилюють ризики для найбільш уразливих категорій населення. Жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та ветерани війни стають потенційними жертвами психологічного насильства, включаючи сталкінг, який часто не лише порушує особистий простір, але й завдає значної шкоди психічному здоров'ю.

Водночас розвиток цифрових технологій сприяє поширенню кіберсталкінгу, коли переслідувачі використовують соціальні мережі, мобільні додатки, електронну пошту та інші платформи для здійснення нав'язливих контактів, залякування або стеження. Особливо це стосується молоді та жінок, які є активними користувачами цифрових технологій і часто недостатньо обізнані про механізми захисту. Відсутність чітко визначених

законодавчих норм та інструментів протидії цьому явищу створює серйозну прогалину в українській системі захисту прав громадян.

Крім того, війна посилює загальну атмосферу страху та невизначеності, що робить жертв сталкінгу ще більш вразливими до психологічного тиску. У таких умовах запровадження ефективних правових механізмів, що враховують як фізичні, так і цифрові форми переслідування, стає не лише питанням забезпечення прав людини, а й елементом національної безпеки. Створення умов для швидкого реагування на випадки сталкінгу, забезпечення захисту жертв та притягнення винних до відповідальності мають бути пріоритетом для держави, яка прагне відповідати сучасним викликам.

Актуальність теми зумовлена кількома ключовими чинниками. По-перше, у зв'язку з війною в Україні зростає кількість випадків насильства, зокрема щодо вразливих груп населення, таких як жінки, діти та внутрішньо переміщені особи. У тимчасово окупованих та звільнених районах фіксуються численні випадки фізичного і психологічного насильства, серед яких переслідування є одним із найбільш небезпечних проявів. По-друге, активна диджиталізація суспільства створює нові загрози, пов'язані з кіберсталкінгом, що включає використання соціальних мереж, мобільних додатків та інших цифрових платформ для вторгнення у приватне життя жертви. В Україні, де законодавство тільки починає враховувати ці аспекти, постає питання адаптації та впровадження міжнародного досвіду у цій сфері.

Наукове осмислення проблеми сталкінгу в Україні досі перебуває на початковій стадії. Серед українських дослідників, які приділяли увагу цьому явищу, варто зазначити таких вчених, як Роман Кваша, чия робота зосереджена на питаннях міжнародного досвіду протидії переслідуванню, та Ганна Собко, яка досліджувала психічне насильство у кримінальному праві [1]. Однак глибоких, спеціалізованих досліджень саме сталкінгу, які б охоплювали порівняльний аналіз та перспективи для України, поки що немає. Це свідчить про необхідність розширення дослідницького поля та формування комплексного підходу до вирішення проблеми.

На нашу думку, доцільно розглянути міжнародний досвід криміналізації сталкінгу, що демонструє широкий спектр підходів, які можуть бути адаптовані в Україні. Відтак, у США сталкінг був визнаний злочином у 1990 році, причому Каліфорнія стала першою юрисдикцією, яка запровадила відповідне законодавство. Особливу увагу у США приділяють кіберсталкінгу, що знаходить відображення у спеціальних статтях Кримінального кодексу, зокрема тих, які стосуються використання електронних засобів для переслідування. У Німеччині кримінальна відповідальність за сталкінг передбачена ст. 238 Кримінального кодексу. Закон чітко визначає ознаки цього правопорушення, зокрема

повторюваність дій, використання персональних даних жертви чи спроби встановити контакт у супереч її бажанню. Подібні підходи застосовуються й в Австрії, де ст. 107а Кримінального кодексу також враховує можливість доведення жертви до самогубства, що карається суворішими санкціями [4].

Важливо відзначити, що сталкінг, як форма нав'язливого переслідування, є серйозною проблемою, що потребує належного правового регулювання. В Україні наразі відсутня окрема стаття в Кримінальному кодексі, яка б передбачала відповідальність за сталкінг. Проте, 2 жовтня 2024 року у Верховній Раді було зареєстровано законопроект № 12088, який пропонує внести зміни до Кримінального процесуального кодексу та Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг) [2; 5].

Цей законопроект передбачає визначення термінів "злочинне переслідування" та "кіберпереслідування", а також встановлює відповідальність за такі дії. Зокрема, злочинне переслідування (сталкінг) визначається як форма психологічного домашнього насильства, що виражається у небажаній нав'язливій увазі до однієї людини з боку іншої або групи людей, а також полягає у стеженні за постраждалою особою та неодноразовому перебуванні біля місця її проживання.

Варто зазначити, що наукові дослідження, присвячені проблемі сталкінгу в Україні, є обмеженими. Окремі аспекти цього явища розглядалися в контексті домашнього насильства та захисту прав людини, однак комплексних досліджень, спрямованих на аналіз сталкінгу як окремого правопорушення, наразі недостатньо.

Таким чином, прийняття законопроекту №12088 та подальше вдосконалення законодавства у сфері протидії сталкінгу є важливими кроками для забезпечення належного захисту прав громадян в Україні. Крім того, необхідно активізувати наукові дослідження у цій сфері для розробки ефективних механізмів протидії цьому явищу [3].

Перспективи вдосконалення українського законодавства полягають у впровадженні диференційованих підходів до кваліфікації сталкінгу залежно від наслідків, запровадженні окремих положень для боротьби з кіберсталкінгом, а також створенні системи підтримки для жертв. Міжнародний досвід свідчить про ефективність спеціалізованих центрів допомоги жертвам переслідування, які можуть бути створені і в Україні. Доцільним є також використання досвіду європейських країн у впровадженні освітніх програм для підвищення правової обізнаності громадян та фахівців у сфері права.

Таким чином, імплементація міжнародного досвіду криміналізації сталкінгу в Україні може стати важливим етапом у захисті прав людини та зміцненні національної безпеки. Для цього необхідно розробити цілісну

стратегію, яка б охоплювала вдосконалення законодавства, посилення практичних механізмів захисту жертв та проведення широкомасштабних інформаційних кампаній. Це дозволить Україні відповідати сучасним викликам та забезпечити ефективний захист своїх громадян.

Література:

1. Кваша Р. С. Сталкінг (нав'язливе переслідування): зарубіжний досвід кримінально-правової протидії. *Альманах права*. 2022. Випуск 13. С. 216–219.
2. Законопроект №12088 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинного переслідування (сталкінгу)». Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972>
3. Юридична газета. Встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг): законопроект готують до першого читання. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/230954_vstanovlennya-vdpovdalnost-za-zlochinne-pereslduvannya-stalkng-zakonoprokt-gotuyut-do-pershogo-chitannya
4. Ryzhova O. A., Kornishina Yu. S. On Responsibility for Stalking in the Russian Federation and in Foreign Countries. *Science. Society. State*. 2018. Vol. 6, № 4. URL: <http://esj.pnzgu.ru>
5. Пояснювальна записка до законопроекту № 12088. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-3>

ЩОДО ОКРЕМИХ ФАКТІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВІЙНОЮ

Боровик Андрій Володимирович
*кандидат юридичних наук, доцент,
відмінник освіти України,
віце-президент з наукової роботи,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

З початком збройної агресії росії в Україні ми можемо спостерігати численні факти насильства щодо жінок солдатами загарбниками. Згвалтування є частиною «воєнної стратегії» РФ, про це агентству AFP 11 заявила спеціальна представниця генсека ООН з питань сексуального насильства у конфліктах Праміла Паттен [4]. За її словами, у росіян це

«навмисна тактика з дегуманізації жертв». На запитання журналіста, чи використовується зґвалтування як інструмент зброї під час війни в Україні, вона відповіла: «Там є усі ознаки цього», «Коли жінок утримують цілими днями і гвалтують, коли починають гвалтувати маленьких хлопчиків і чоловіків, коли ти бачиш кастрування, коли чуєш, як жінки свідчать про російських солдатів, які мають із собою віагру, це явно воєнна стратегія», «І коли жертви розповідають, що говорили російські військові під час зґвалтування, це явно навмисна тактика дегуманізації жертви». За словами Паттен, «вік жертв сексуального насильства складає від 4 до 82 років» [4].

Найбільшу кількість випадків сексуального насильства зафіксовано у Херсонській, Київській, Донецькій Харківській та Запорізькій областях. Це офіційно зафіксовані випадки, у яких йдеться про зґвалтування, завдання фізичної шкоди статевим органам, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами [5].

Згідно із даними Офісу Генпрокурора, станом на липень 2024 року, повідомлено про підозру 59 військовослужбовцям рф (з них 1 – за злочин минулих років). 27 обвинувальних актів щодо 36 осіб було скеровано до суду, п'ятох осіб засуджено до покарання у вигляді позбавлення волі: трьох – до 12 років, двох – до 10 років та 11 років, 1 вирок щодо 1 особи не набрав законної сили. Загалом вдалося розкрити 87 таких фактів [5].

Але, виходячи з досвіду інших конфліктів, розуміємо, що постраждалих може бути в десятки разів більше. Оцінити реальний масштаб зlodіянь неможливо через відсутність інформації з тимчасового окупованих територій, відсутність розуміння проблематики або небажання постраждалих звертатися до правоохоронних органів. Останнє найчастіше пояснюється страхом ретравматизації та публічного осуду, занепокоєнням за долю близьких, що продовжують залишатись в окупації [5].

Також поширеними є ситуації, в яких постраждалі не мають достатнього психологічного ресурсу для спілкування з правоохоронцями, оскільки на першому плані часто проблеми зі здоров'ям, потреба знайти безпечне житло та фінансове забезпечення для себе та родини [5].

Країна, яка гвалтує, продовжує займати місце постійного члена Ради Безпеки ООН. Виглядає, як наруга над усією Організацією Об'єднаних Націй [4]. Аналітикиня Chatham House Катерина Бусол зазначає, що свідчення про сексуальне насилля почали з'являтися практично відразу після повномасштабного вторгнення росії і їх стає все більше [2]. «Те, що ми чуємо від тих, хто знає потерпілих, – жахливо. Вони розповідають про групові зґвалтування, зґвалтування на очах у дітей, сексуальне насильство, яке слідує за вбивствами членів родини», – зазначає Бусол. За її словами, більшість свідчень стосується міст сходу та півдня України, окупованих російськими військами [2]. Першим детальним описом сексуального

насилення став випадок, про який заявила 22 березня генпрокурорка Ірина Венедиктова: військовослужбовцю рф винесли підозру за зґвалтування жінки на Київщині [2]. Потерпіла дала інтерв'ю журналістці британського The Times. 33-річна Наталія (імена змінено) жила з чоловіком і чотирирічним сином у приватному будинку біля села Шевченкове Броварського району. 8 березня в село зайшли російські військові, а наступного дня прийшли до будинку та вбили собаку. Після цього вбили чоловіка Наталії. «Я застрелив твого чоловіка, тому що він нацист», – заявив один із російських солдатів. Командира, який був з ним, звали Михайло Романов [3]. Солдат приставив пістолета до голови Наталії. Та крикнула сину, щоб він залишався в котельні, де вони ховалися від обстрілів. Потім обидва по черзі зґвалтували жінку, тримаючи пістолет біля голови. Дитина в цей час плакала у сховку. Військові двічі поверталися, щоразу дужче п'яні, й знову гвалтували жінку [3]. Коли росіяни заснули, Наталія забрала дитину та втекла через поле, спершу до Броварів, потім виїхала в Тернопільську область. Депутатка Верховної Ради Марія Мезенцева стверджує, що є «значно більше постраждалих». Їхні історії стануть відомі, коли жінки будуть готові говорити [3]. Ратифікація Стамбульської конвенції дозволила експертам Ради Європи контролювати, як Україна виконує взяті на себе зобов'язання, також Україна тепер має право вимагати посилення відповідальності для кримінальників українських громадян за кордоном.

Російські військовослужбовці продовжують систематично застосовувати сексуальне насильство проти українського населення. Так, ми чітко відстежуємо цей патерн щодо полонених, що перебувають у місцях незаконного утримання. Основна мета залишається незмінною – принизити, деморалізувати, позбавити гідності [5].

Виходячи із даних звітів ООН, близько 95% полонених зазнали тортур, з них 60% постраждали від тортур сексуалізованого характеру» [5].

Злочини російської армії в Україні, пов'язані з застосуванням сексуального насильства, відносяться до категорії воєнних злочинів та злочинів проти гідності людини. Заступниця міністра внутрішніх справ Катерина Павліченко підкреслює, що факти сексуального насильства, вчинені агресором щодо вразливих категорій українського суспільства, мають всі ознаки геноциду [5].

Про те, що сексуальне насильство свідомо застосовується як зброя війни, свідчать випадки, коли командири армії рф віддавали накази своїм підлеглим гвалтувати українок. Приміром, на Київщині командир віддав наказ своїм підлеглим гвалтувати місцевих мешканок. Він та двоє підлеглих ходили по селу та шукали «підходящих». Було зґвалтовано двох жінок. Чоловік однієї з постраждалих хотів заступитися за свою дружину.

Його вбили. Згвалтована жінка та її 15-річний син 3 дні перебували в будинку з тілом мертвого чоловіка. Потім його закопали на городі [5].

Серед останніх випадків правоохоронці виявили:

- місцевого мешканця міста Херсон, якого катували російські військові, а також застосували щодо нього сексуальне насильство у вигляді примусового оголення, погроз та спроб згвалтування гумовим кийком [5];

- жінку, що у період з 07.05.2022 по 12.05.2022, а також в у невстановлений період наприкінці червня 2022, незаконно утримували військовослужбовці РФ у приміщення відділу поліції Харківської області та застосовували до неї фізичне та сексуальне насильство [5];

- факт систематичного згвалтування місцевої мешканки в присутності її неповнолітньої доньки, до якої невідновлений військовослужбовець ЗС рф здійснював сексуальне насильство у вигляді примусового оголення та сексуального домагання у липні 2022 року [3].

11.05.2011 була підписана та ратифікована 2022 року Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищам (CETS № 210, Стамбульська конвенція) [1]. Це дозволило Україні залучити Міжнародні організації до документування фактів насильства та допомоги їх жртвам.

Якими ж повинні бути наступні кроки, необхідні для притягнення росіян до відповідальності за злочини в Україні

Тут ми хочемо погодитись з Федором Дунебаїним та запропонувати наступне [5]:

1. Розробити спеціалізоване законодавство, що передбачатиме визначення терміну сексуального насильства пов'язаного з війною, статусу постраждалих, створення єдиної системи надання психологічної, медичної, соціальної допомоги постраждалим, а також врегулювання надання репараційних заходів [5].

Відповідні закони № 10132 «Про правовий та соціальний захист прав осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та невідкладні проміжні репарації» та № 10256 «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок агресії Російської Федерації проти України» ухвалила Верховна Рада.

Ухвалення цих законів є важливим фактом сатисфакції для постраждалих – свідченням того, що держава визнає їхній статус, потреби та гарантує необхідну підтримку. Визнання факту злочину державою вкрай важливе для постраждалих, які тривалий час очікували на це. Зокрема, йдеться про українців, що постраждали від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, від початку російської агресії на сході України у 2014 році. З іншого боку, визначення статусу постраждалих гарантуватиме право на невідкладну матеріальну компенсацію та реабілітаційні заходи.

2. Створити комплексну державну програму, що регулюватиме процес фіксації злочинів, збору доказів, координації стейкхолдерів та їхньої комунікації з постраждалими [5].

3. Створити міжнародну ініціативу, що уможливить проведення слідчих дій та притягнення до відповідальності вищих політичних та військових керівників за злочини в Україні [5].

Прикладом такого проєкту чимало експертів називають Нюрнберзький процес. Незалежно від формату, майбутня ініціатива повинна передбачати тісну взаємодію державних та міждержавних установ, співпрацю з правозахисними інституціями та мобілізацію світової громадськості до питання відновлення справедливості, аби сприяти посиленню дипломатичного тиску, економічних санкцій та міжнародної ізоляції агресора [5].

Література:

1. Фішер Г. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту : навч. посіб. Страсбург, 2013. С. 21.

2. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2022/03/31/istorij-pro-zgvaltuvannya-ukrayi-nok-rosiyanamy-staye-vse-bilshe-zahidni-zmi/> (дата звернення 01.03.2025).

3. URL: https://zaxid.net/nevimovna_navmisna_zhorstokist_n1540150 (дата звернення 01.03.2025).

4. URL: <https://t.me/vnsnua/30517> (дата звернення 01.03.2025).

5. Сексуальне насильство як зброя росії у війні проти України. Електронний ресурс: режим доступу: URL:https://lb.ua/society/2024/12/28/652423_seksualne_nasilstvo_yak_zbroya_rosii.html (дата звернення 01.03.2015).

ЩОДО ПЛАНУ БЕЗПЕКИ ПО ЗАХИСТУ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Боровик Людмила Андріївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної кадрової академії,
доцент кафедри теорії та методики журналістської творчості
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Змушені констатувати, що в період військового стану в Україні нікуди не зникла проблема домашнього насильства.

Прийнявши в 2001 році Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка на законодавчому рівні визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, серйозним порушенням прав людини, які держава має обстоювати й захищати. Серед них – право на життя і фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поведіння; право на свободу від дискримінації за ознакою статі; право на здоровий та безпечний розвиток тощо. Саме соціальне усвідомлення проблеми обумовило ухвалення окремого закону, і з того часу відбувся розвиток системи запобігання та протидії цьому явищу. Втім, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» хоча й вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам. Відповідно, постало питання щодо комплексного реформування системи запобігання та протидії домашньому насильству [1].

На виконання зазначеного закону окремими силовими структурами, як наприклад Національна поліція було розроблено алгоритм «План безпеки», про те, як захиститись від домашнього насильства.

Зазначений план включав у себе три основні етапи дій.

Так, перший, підготовчий етап стосувався осіб у яких були ризики потрапляння у ситуацію домашнього насильства) і включав у себе наступні стадії: 1. Завчасну підготовку плану втечі з будинку. 2. Виготовлення копій або фотокопій важливих документів, приховування їх, або передачу родичам чи близьким друзям; 3. Завчасну

підготовку речей першої необхідності, ліків, документів, дублікатів ключів та грошей. 4. Домовленість із сусідами, друзями або близькими людьми щодо сигналів про перебування у небезпеці, щоб вини знали, коли ви потребуєте допомоги, а також щодо вашого тимчасового місця перебування. 5. Навчання дітей невтручання у конфлікт дорослих, вмінню покликати на допомогу та викликати 102 [2, с. 10].

Другий – критичний етап (якщо напруга зросла та ситуація загострюється) повинен включати виконання наступних дій: 1. Уникання приміщень, де є гострі та небезпечні предмети. 2. За можливості перебування у приміщенні з якого легко піти, триматися ближче до виходу. 3. Зняти з шиї будь-які аксесуари чи прикраси. 4. Подбати про безпеку дітей чи людей похилого віку. 5. Намагатися уникнути конфлікту, спробувати залишити місце та повідомити 102. 6. Подати сигнал про небезпеку сусідам, друзям або близьким людям, якщо немає можливості зателефонувати 102 [2, с. 11].

Та третій або посткритичний етап, якщо ви знаходитесь у безпеці і напруга впала включає проведення наступних дій: 1. Якщо вам завдано тілесних ушкоджень, обов'язково зверніться до медичних закладів та детально повідомте лікаря, про ситуацію, що склалась. 2. Зафіксуйте всі прояви насильства: фото синців та саден, повідомлень з погрозами, запис телефонних розмов, медичних довідок. 3. Зателефонуйте 102 та повідомте про ситуацію, що склалась. 4. Повідомте своїх родичів або близьких людей про ваш стан та подальші наміри. 5. Змініть свої контактні дані (адресу електронної пошти, номер телефону) вимкніть геолокацію в телефоні, ноутбучі, планшеті та не відображайте своє місцезнаходження у соціальних мережах [2, с. 11].

Звичайно, виконання зазначеного Плану дій не виключить повністю факти домашнього насильства, але дозволить убезпечити життя та здоров'я під час конфліктних ситуацій.

Література:

1. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ : Ваїте, 2019. 288 с.

2. Богуш Л. А. Захист від домашнього насильства в умовах карантину. Домашнє насильство: проблемні питання в умовах COVID-19 : Матеріали круглого столу (м. Рівне, 12 жовтня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 76 с. С. 9–12.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Вархов Андрій Григорович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Профільний закон у сфері запобігання та протидії домашньому насильству чинний починаючи з 2017 року. Саме цим документом – Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» було впроваджене поняття державної політики у відповідній сфері [1]. Втім за три роки використання вказаного нормативного акту ситуація з домашнім насиллям в Україні радикально не змінилася, що підтверджує поява Указу Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року [2].

Зокрема в цьому документі наголошувалося на необхідності невідкладного здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі. Відзначимо, що серед іншого уряду доручалося розробити план невідкладних заходів у вказаній сфері з урахуванням міжнародних стандартів. В такий спосіб Президент України підкреслював необхідність особливої уваги до наявного досвіду і підходів зарубіжних партнерів до подолання домашнього насильства і насильства за ознакою статі. Такий підхід ще більше виправданий і актуальний, якщо взяти до уваги прагнення української держави набути повноправне членство у Європейському Союзі. Саме це визначило нашу передусім до пріоритетів, які нині визнані міжнародною спільнотою у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Вважаємо, що показовими в плані змісту пріоритетів сучасної освітньої політики є два таких міжнародних акти, як-от «Пакт заради майбутнього», який було ухвалено за результатами роботи 79-тої сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, яка відбулася у вересні 2024 року [3].

Отже, ухвалений учасниками 79-тої сесії Генасамблеї ООН «Пакт заради майбутнього» справедливо розглядати як програму перетворень і дій, які світова спільнота ладна підтримувати керуючись ідеями концепції сталого розвитку. Отож документом визначено 56 важливих активностей (дій) задля ефективного реагування на поточні та майбутні виклики у партнерстві з усіма зацікавленими сторонами. «Глобальні перетворення – це шанс для оновлення та прогресу на основі нашої спільної людяності. Досягнення у галузі знань, науки, техніки та інновацій можуть забезпечити прорив на краще і стійкіше майбутньому всім» [3].

Аналіз відповідного документу дозволяє зробити висновок, що особлива увага його авторами надається і темі подолання домашнього насильства і насильства за ознакою статі. Відповідна позиція підтверджується безпосередньо текстом «Пакт заради майбутнього».

Зокрема Дія 8 цього Пакту встановлює пріоритетом забезпечення гендерної рівності і розширення прав та можливостей всіх жінок і дівчаток, «маючи на увазі, що це стане одним із вирішальних кроків на шляху до досягнення прогресу з усіх цілей та завдань у сфері сталого розвитку» [3]. Принагідно зауважимо, що саме жінки найбільше потерпають від домашнього насильства – щонайменше дві третини усіх зареєстрованих випадків в Україні [4]. Отож не дивно, що лідери держав-учасниць ООН наполягають на необхідності терміново усунути всі юридичні, соціальні та економічні перешкоди для досягнення гендерної рівності та забезпечення всебічної і реальної участі жінок на всіх рівнях у прийнятті рішень у політичній, економічній та суспільного життя. Не менш пріоритетним завданням визначено і «цілеспрямовані та прискорені дії для викорінення усіх форм насильства та домагань щодо всіх жінок та дівчаток, включаючи сексуальне та гендерне насильство» [3].

Окремо варто звернути увагу на положення «Пакту заради майбутнього», які фактично є реакцією на загострення проблеми насилля, зокрема і домашнього насилля, у зв'язку з збройними конфліктами або воєнними діями та у періоди після них: «Ми рішуче засуджуємо посилення усіх форм насильства щодо жінок та дівчаток, які особливо зазнають ризиків насильства у зв'язку зі збройними конфліктами, у постконфліктних ситуаціях та надзвичайних гуманітарних ситуаціях» [3].

Наведене вище вказує на серйозність, з якою міжнародне співтовариство ставиться до теми насильства, у тому числі до домашнього насильства, від якого найбільше потерпають жінки і дівчатка. Водночас, показово, що особливе значення надається усуненню причин

такого насильства, що знаходяться у культурній і економічній площині одночасно.

Між тим, у контексті досвіду і підходів зарубіжних партнерів до подолання домашнього насильства і насильства за ознакою статі не можна не звернути увагу на досвід Європейського Союзу в означеній сфері.

Передусім зауважимо, що 7 травня 2024 року Рада ЄС ухвалила Директиву ЄС про боротьбу з насильством проти жінок та домашнім насильством. Передбачено, що держави-члени ЄС матимуть час до 14 червня 2027 року, щоб імплементувати цю Директиву у своє національне законодавство та державну політику [5].

Експерти вказують на те, що ця Директива криміналізує на рівні ЄС певні форми насильства проти жінок в офлайн-режимі (калічення жіночих статевих органів та примусовий шлюб) та онлайн-режимі (поширення інтимних зображень без згоди, кіберпереслідування, кіберзалякування та підбурювання до ненависті та насильства на ґрунті гендеру). З іншого боку, Директива передбачає цільові заходи захисту, підтримки та доступу до правосуддя для жертв будь-якої форми насильства проти жінок та домашнього насильства, криміналізованого згідно з національним законодавством або законодавством Союзу. Нарешті, Директива ЄС про боротьбу з насильством проти жінок та домашнім насильством вимагає від держав-членів ЄС запровадити превентивні заходи, включаючи конкретні заходи для запобігання зґвалтуванню та сприяння центральній ролі згоди у сексуальних відносинах, згідно з Європейською комісією [5].

Варто також наголосити, що у Європейському Союзі чинна стратегія під назвою «Стратегія ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки», яка підтверджує зобов'язання ЄС щодо боротьби з гендерно зумовленим насильством. Мета Стратегії полягає у тому, щоб створити соціокультурний й політичний простір, де жінки та чоловіки, дівчата та хлопці, у всій своїй різноманітності, могли б вільно обирати свій життєвий шлях, мали рівні можливості для розвитку та могли рівноправно брати участь і очолювати європейське суспільство [6].

«Стратегія ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки» побудована навколо таких проблемних тем: 1) свобода від насильства та стереотипів; 2) процвітання в гендерно-рівній економіці; 3) рівне лідерство в суспільстві; 4) інтеграція гендерних аспектів та міжсекційний підхід у політику ЄС; 5) фінансування заходів для досягнення прогресу в гендерній рівності в ЄС; 6) вирішення питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у всьому світі.

Щодо теми свободи від насильства та стереотипів, то Стратегія наголошує на необхідності мінімальних стандартів захисту основних

прав потерпілих від домашнього насильства, зокрема з урахуванням останніх суспільних змін, включаючи цифрові правопорушення. Така криміналізація, зокрема, сприятиме вирішенню проблем в онлайн-просторі та кращому захисту користувачів від незаконного гендерного онлайн-контенту.

Очевидно, що вказані вище стратегії запобігання та протидії домашньому насильству мають бути враховані у законодавстві України, що важливо з точки зору протидії вказаній проблемі, а також у контексті євроінтеграції української держави.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 17.02.2025).

2. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення 17.02.2025).

3. The Pact for the Future. Resolution adopted by the General Assembly on 22 September 2024. United Nations. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/272/22/pdf/n2427222.pdf> (дата звернення 24.01.2025).

4. Яковенко І. За 2024 рік відкрили 2,7 тисячі проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му. Віледж Україна. 26.12.2024. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358287-za-2024-rik-vidkrili-nbsp-2-7-nbsp-tisyachi-nbsp-provazhen-pro-domashne-nasilstvo-tse-na-nbsp-5-bilshe-nizh-u-2023-mu> (дата звернення 17.02.2025).

5. New EU law to combat gender-based violence. Synergy. 04.11.2024. URL: <https://www.eeagender.org/the-synergy-network/news/new-eu-law-to-combat-gender-based-violence/> (дата звернення 17.02.2025).

6. The EU Gender Equality Strategy 2020-2025. COM/2020/152 final. Eur-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A152%3AFIN> (дата звернення 17.02.2025).

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РЕПЕРТУАРНИХ РЕШІТОК
У СУДОВІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ
В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ**

Герман Богдан Миронович

<https://orcid.org/0009-0002-6564-9188>

консультант-експерт,

Центр судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки

та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Сербіненко Оксана Леонідівна

<https://orcid.org/0009-0009-2553-5646>

провідний судовий експерт,

Центр судових і спеціальних експертиз

Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки

та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Судова експертиза є важливим елементом системи забезпечення правосуддя, який передбачає застосування спеціальних знань для розв'язання питань, що виникають під час розгляду кримінальних, цивільних або адміністративних справ. Основною метою судової експертизи є встановлення фактичних обставин справи, що можуть вплинути на прийняття судового рішення. Зокрема, у кримінальних справах, де необхідно оцінити психологічні характеристики особи та обставин скоєння злочину, проводиться судова психологічна експертиза.

У розслідуваннях злочинів проти статеві недоторканості, де часто відсутні чіткі фактичні докази, набувають особливого значення психологічні аспекти. Судова психологічна експертиза відіграє важливу роль в тих справах, де необхідно визначити здатність особи до усвідомлення своїх дій та керування ними, а також оцінити інші психологічні фактори. Це часто має вирішальне значення для встановлення факту скоєння злочину, оскільки дозволяє більш глибоко зрозуміти психологічний профіль підозрюваних, потерпілих, свідків

тощо. Відтак, важливість судової психологічної експертизи у розслідуваннях злочинів проти статеві недоторканості важко переоцінити, оскільки вона є інструментом для забезпечення справедливості, що є основою правової держави.

Одним із перспективних інструментів, які можуть бути застосовані в судовій психологічній експертизі, є метод репертуарних решіток. Цей метод був розроблений американським психологом Джорджем Келлі у 1955 році як психологічний інструмент вивчення особистісних конструктів – індивідуальних способів сприйняття та інтерпретації світу. Метод дозволяє дослідити спосіб структурування людиною свого досвіду, категорії, які вона використовує для оцінки подій та осіб, а також смисли, які особа надає різним аспектам свого життя [5, с. 6].

Однак, незважаючи на очевидні переваги цього методу, в Україні він досі не знаходить широкого застосування в судовій психологічній практиці, що визначає актуальність даного дослідження.

У контексті проведення судової психологічної експертизи, зокрема у ході розслідування злочинів проти статеві недоторканості, метод репертуарних решіток може бути застосований для глибшого розуміння мотивацій, зрілості особистісних конструктів, можливих приховуваних намірів фігурантів справи. Це дозволить слідчим отримати більш детальну інформацію про внутрішній світ особи, її цінності, страхи, установки і, як наслідок, точніше оцінювати роль і статус цієї особи в конкретній ситуації, коригувати стратегію розслідування в цілому та ефективніше проводити відповідні слідчі дії зокрема.

Нажаль, в українській судово-експертологічній діяльності досі є низка проблем, пов'язаних із недостатньою методологічною розробленістю деяких традиційних методів психологічного дослідження, таких як спостереження, експеримент, опитування та тестування. Ці методи не мають чітких алгоритмів застосування, що ускладнює їх впровадження до практики.

Застосування методу репертуарних решіток у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статеві недоторканості передбачає такі основні етапи:

1. Визначення сукупності оцінюваних елементів. На основі результатів структурованого інтерв'ю та/або вільної розповіді підекспертного визначається набір елементів, які будуть оцінюватися. Це можуть бути конкретні особи, події або ситуації. Наприклад, для виявлення ставлення підекспертного до різних осіб можуть бути використані імена колег, знайомих, друзів, контактів тощо.

2. Виявлення конструктів. Підекспертному пропонується порівняти кілька вибраних елементів і визначити їх подібність чи відмінність.

На основі цих порівнянь, використовуючи техніку семантичного диференціалу, формується перелік особистісних конструктів – індивідуальних категорій, за допомогою яких людина оцінює інших. Наприклад, підекспертний може оцінювати певних осіб за такими критеріями, як «довіряю – не довіряю», «професійний – непрофесійний», «відвертий – потайний» тощо.

3. Формування решітки. Виявлені конструкти використовуються для побудови репертуарної решітки – матриці, в якій елементи (особи, події тощо) оцінюються за визначеними критеріями. Це дозволяє встановити, як саме підекспертний сприймає кожен із елементів.

4. Аналіз даних. Отримані результати аналізуються для виявлення у підекспертного прихованих установок, упереджень, цінностей, страхів, можливих зв'язків тощо.

5. Застосування результатів. На основі аналізу решітки можна формувати гіпотези щодо справжніх мотивів поведінки фігурантів справи.

На наш погляд, застосування методу репертуарних решіток у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статевішої недоторканості має низку переваг над традиційними підходами.

Так, наприклад, проведення опитування лише у формі інтерв'ю (чи, навіть, доповнене анкетуванням або тестуванням) може призвести до отримання неповної або навмисно викривленої респондентом інформації, тоді як метод репертуарних решіток апіорі позбавлений цієї вразливості, оскільки певною мірою працює з несвідомою частиною психіки, що унеможливорює свідоме викривлення особою інформації.

Звісно, частково цю проблему можна вирішити шляхом застосування у судовій психологічній експертизі спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфу. Разом з тим, цей підхід також має декілька обмежень, а саме:

- певні фізичні та/або емоційні стани підекспертного, які не дозволяють проводити щодо нього поліграфну перевірку;
- наявність у підекспертного спеціальної підготовки щодо протидії (поведінкової чи медикаментозної);
- відсутність відповідної апаратури тощо.

Натомість, застосування методу репертуарних решіток дозволяє уникнути всіх наведених проблем. Водночас, цей метод висуває високі вимоги до професійного рівня та спеціальних навичок суб'єкта. Крім того слід додати, що повною мірою ефективність цього методу розкриється лише з використанням відповідного програмного забез-

печення, оскільки метод ґрунтується на потужному математичному апараті (кластерний аналіз, факторний аналіз тощо).

На наше переконання, метод репертуарних решіток може стати цінним інструментом у судовій психологічній експертизі у ході розслідування злочинів проти статеві недоторканості, оскільки дозволить точніше аналізувати та глибше розуміти установки та системи взаємовідносин підекспертного, його ставлення до інших фігурантів справи.

Метод репертуарних решіток є одним з найбільш гнучких і потужних інструментів у психологічній діагностиці, здатним забезпечити комплексне розуміння внутрішнього світу особистості. Це метод, який надає можливість оцінити індивідуальні когнітивні й емоційні реакції, а також зрозуміти, як особистість сприймає і реагує на різні ситуації та людей. Його застосування в судовій психологічній експертизі відкриває нові горизонти для розуміння поведінки осіб, що беруть участь у кримінальних справах, зокрема в контексті злочинів проти статеві недоторканості.

Література:

1. Медведєв В. С. Кримінальна психологія: підручник. К. : Атіка. 2004. 368 с.
2. Методика судово-психологічної експертизи в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканості (зарєстрована в Реєстрі методик проведення судових експертиз, код 14.1.74).
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор. 2007. 640 с.
4. Юридична психологія : підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.
5. A manual for repertory grid technique. Second Edition. Fay Fransella, Richard Bell, Don Bannister. John Wiley & Sons, Ltd. 2003. 288 p.

**МЕДИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ
НАСИЛЬСТВА: НАУКОВІ ПІДХОДИ, КУЛЬТУРНІ НОРМИ
ТА ПРАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ**

Гетьман Олеся Іванівна

*кандидат медичних наук,
асистент кафедри загальної практики – сімейної медицини
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Матяш Людмила Олександрівна

*кандидат медичних наук,
асистент кафедри загальної практики – сімейної медицини
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Ефективна комунікація є основою якісного медичного обслуговування та безпечної взаємодії між медичним персоналом і пацієнтами. Вона визначає рівень довіри до лікарів, формує сприйняття гендерних аспектів і має важливе значення для виявлення та реагування на випадки насильства в медичному контексті [1].

Аналіз медичної комунікації з огляду на гендерні аспекти та насильство вимагає детального вивчення культурних норм взаємодії між медичними працівниками та пацієнтами, постраждалими від насильства. Саме ефективні комунікативні стратегії впливають на якість медичної допомоги та психоемоційний стан пацієнтів.

Стратегії ненасильницького спілкування (ННС) є важливим інструментом у побудові довірчих відносин між лікарем і пацієнтом. Вони сприяють зниженню рівня стресу та тривожності у постраждалих, допомагають розпізнавати невербальні сигнали дистресу, забезпечують безпечний простір для вираження емоцій. Основою такої комунікації є принципи поваги, відкритості та емпатії. Медичний персонал повинен вміти вести діалог, який мінімізує ризик повторної травматизації. Це включає нейтральну лексику, уникнення звинувачувальних фраз та підкріплення почуття безпеки пацієнта. Активне слухання, перефразування слів пацієнта, заспокійливий тон і невербальні сигнали підтримки – це важливі складові ефективної комунікації [2]. Навчання медичних працівників алгоритмам реагування на насильство є критичним для забезпечення належної допомоги. Це включає не тільки первинне реагування, а й співпрацю з соціальними службами,

психологами та правоохоронними органами [3]. Спеціалізовані тренінги з ННС і симуляції допомагають ефективно реагувати в складних ситуаціях, знижуючи ризик повторної травматизації, підвищує рівень обізнаності та відповідальності серед медичних фахівців і пацієнтів сприяє покращенню реагування та протидії гендерно зумовленому насильству, яке часто залишається непоміченим або недооцінюється через відсутність належної підготовки медичних працівників [4].

Сучасні технології значно розширюють можливості комунікації в медицині. Використання телемедицини, мобільних додатків і цифрових платформ спрощує доступ до медичної інформації, навіть коли фізичний візит до лікаря складний або небезпечний [5]. Водночас жодні технології не можуть замінити живе спілкування, яке залишається основним інструментом діагностики та підтримки. Особливо важливо це при роботі з жертвами гендерно зумовленого насильства для забезпечення довіри, безпеки та ефективності лікування. Комунікація в медицині має на меті не лише передачу інформації, а й формування або коригування уявлень пацієнтів, забезпечуючи ефективне сприйняття повідомлень. Важливо розуміти, що комунікація має бути не тільки вербальною, але й невербальною: жести, міміка, поза тіла можуть значно підсилювати або ослаблювати ефект переданого повідомлення, особливо коли йдеться про жертв насильства [6]. Стиль комунікації також відіграє значну роль. Асертивний стиль є найбільш ефективним у медичному середовищі, оскільки він дозволяє виражати думки та потреби відкрито, зберігаючи повагу до прав і гідності іншої людини, допомагає уникнути неефективної комунікації, що може погіршити становище, особливо в ситуаціях, пов'язаних з насильством.

Особливості культурного контексту також впливають на комунікацію у сфері протидії насильству. Західні дослідження ґрунтуються на лінійних культурах (США, Німеччина, Велика Британія), де комунікація є прямолінійною і підпорядкованою принципам плановості, порядку й досягнення результату. В Україні ж мовленнєвий етикет формувався історично і включає емоційну складову, що впливає на сприйняття та прийнятність прямих методів спілкування [7].

Агресивний стиль поведінки може сприйматися чоловіками як культурна норма, що збільшує ризик насильства та конфліктів. Врахування цих культурних особливостей важливе для розуміння, як людина сприймає допомогу в контексті гендерно зумовленого насильства, яке може бути не тільки фізичним, а й психологічним або емоційним. Культурно вкорінена агресивна поведінка сприяє формуванню стереотипів і соціальних норм, що ускладнюють визнання насильства та звернення за допомогою [8].

Чіткість і доступність медичної інформації є ключовими для ефективного спілкування. Використання надмірно складної термінології або професійного сленгу може викликати у пацієнтів нерозуміння, тривожність та захисну реакцію, що іноді призводить навіть до відмови від подальшого лікування [9].

Будь-які зміни в усталених комунікативних підходах, зокрема в медицині, можуть викликати спротив, тому їх впровадження потребує поступової адаптації та врахування культурного контексту. Важливо розуміти, що зміна комунікативних практик, які стосуються взаємодії між медичним персоналом і людьми, що постраждали від насильства, повинна бути чутливою до соціальних, культурних та психологічних аспектів.

Ключовим аспектом покращення медичної комунікації є розвиток емпатії, дотримання етичних принципів та конфіденційності. Жертові насильства повинні бути впевнені в захисті своїх особистих даних, що є важливим чинником довіри та ефективної допомоги [10]. В умовах глобальної нестабільності, зокрема під час війни, рівень стресу зростає, тому забезпечення психологічної безпеки та конфіденційності є критично важливим.

Активне слухання допомагає лікарю не лише чути слова, а й розуміти емоційний стан співрозмовника [11]. Уникання поспішних оцінок і готовність вислухати сприяють встановленню довіри. При роботі з жертвами насильства доцільно використовувати метод ненасильницького спілкування (ННС), який допомагає розпізнати і задовольнити глибокі потреби людини [12].

ННС включає чотири елементи: бути собою – відкрито висловлювати свої думки, слухати з емпатією, фокусуватися на фактах – уникати суб'єктивних суджень і пропонувати вибір без тиску [13]. Поєднання активного слухання та ННС знижує конфліктність, сприяє відкритості та підвищує ефективність лікування, створюючи безпечне емоційне середовище для довірчих відносин, особливо при допомозі жертвам гендерно зумовленого насильства.

Висновок: Ефективна комунікація є основою якісної медичної допомоги, зокрема для жертв насильства. Лікарі повинні поєднувати технічні навички з міжособистісними, такими як активне слухання, емпатія та ненасильницьке спілкування. Це створює атмосферу довіри, покращує лікування і зменшує ризик повторної травматизації. Враховуючи важливість цих аспектів, необхідно впроваджувати курси медичної комунікації в навчальні програми та забезпечувати безперервне навчання медичних працівників для підвищення якості допомоги і психологічної безпеки в медичному середовищі [14].

Література:

1. Медицина, загорнута у сервіс: підсумки масштабного дослідження в медичній сфері. 4Service. 2023. URL: <https://4service.group/meditsina-zagornuta-u-servis-pidsumki-masshtabnogo-doslidzhennya-v-medichnij-sferi/>
2. Оксана Петриченко. Секрети людино орієнтованої консультації: Посібник та курс Емпатія та людяність в охороні здоров'я. 2021. URL: <https://mededu.org.ua/humanity-and-empathy-in-healthcare/>
3. Курс Благодійного фонду «Здоров'я жінки і планування сім'ї» та Фонду ООН в галузі народонаселення: PHC: 60 Надання послуг з репродуктивного здоров'я у випадку гендерного насильства. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://courses.phc.org.ua/courses/course-v1:PHC+60+2021/course/>
4. Керівні принципи Health Services for GBV Victims/Survivors with Disabilities. Дані доступні: <https://womenenabled.org/wp-content/uploads/2021/02/WEI-and-UNFPA-Guidelines-Disability-GBV-SRHR-English.pdf>
5. Ростислав Кузяків. 5 технологій, які модернізують та покращують медицину. 2020. URL: <https://ingeniusua.org/articles/5-tekhnologiy-yaki-modernizuyut-ta-pokraschuyut-medicinu>
6. Знаменська М. А., Слабкий Г. О., Знаменська Т. К. Комунікації в охороні здоров'я : монографія. Київ, 2019. 194 с.
7. Maryna Starodubska. Наука та мистецтво зворотнього зв'язку: як критикувати конструктивно та без втрати мотивації. TLFRD.com's Newsletter. 2023. URL: <https://tlfrd.substack.com/p/cb3>
8. Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства : методичний посібник. К. : 30 березня 2020. 190 с.
9. Мединська А. В., Коноваленко С. О. Особливості вербального спілкування медичного працівника і хворого. *Медсестринство*. 2016. № 2, 13.
10. Холод О. Соціальні комунікації: тенденції розвитку : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. й доп. К. : Видавництво «Білий Тигр», 2018. 370 с.
11. Бронікова Світлана. Практики комунікативної культури в медичному закладі. Пацієнт-центрований підхід. Посібник в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру. 2020. URL: <https://file:///C:/Users/ASA/Downloads/communication-culture%20.pdf>
12. Абдрахімова Ц., Мухаровська І., Клебан К., Сапон Д., Калачов О. Особливості комунікації у медичному середовищі (методичні рекомендації). 2020. URL-адреса статті: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/212>

13. Як побудувати ефективну комунікацію з пацієнтом. Розділ курсу академії НСЗУ для фахівців первинної медичної допомоги із використанням керівництва mhGAP. Академія НСЗУ. 2023. URL: <https://academy.nszu.gov.ua/course/view.php?id=183>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-8>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ОЗНАКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ПРАВО НА ЗАХИСТ: НОВІТНЯ ПРАКТИКА ККС ВС

Гловюк Ірина Василівна

*докторка юридичних наук, професорка, адвокатка,
членкиня Ради комітету з питань кримінального права та процесу
Національної асоціації адвокатів України, членкиня Комітету із
конституційного правосуддя та прав людини,
Рада адвокатів Одеської області
м. Одеса, Україна*

Для правильного застосування п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України: потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, – необхідна правильна ідентифікація ознак домашнього насильства при вчиненні кримінального правопорушення. Це має важливе значення не лише для постраждалих, а й для забезпечення конвенційного права кривдника на захист.

Постановою ОП ККС ВС ще у 2020 році сформульовано висновок, що «злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті (частині статті) КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, за умови, що слідчі органи пред'явили особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього» [1].

У доктрині це деталізується таким чином: злочин, пов'язаний з домашнім насильством – це: злочин, передбачений ст. 126-1 КК;

злочин, що містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; злочин, поєднаний з обтяжуючою обставиною, передбаченою у п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» та п. 6 ч. 1 ст. 67 КК в частині «вчинення злочину... у присутності дитини» [2].

Такий висновок ОП ККС ВС задля забезпечення права на захист у кримінальному провадженні зобов'язує сторону обвинувачення формулювати у процесуальних документах підозру та обвинувачення так, щоб вони містили ознаку домашнього насильства у її можливих проявах. Це впливає з того, що для встановлення факту домашнього насильства важливо підтвердити наявність сімейних чи близьких відносин, ступінь родинних зв'язків між постраждалим і кривдником. За цією ознакою встановлюється, що кримінальне правопорушення вчинене у межах «дому», між близькими людьми [3, с. 62].

Особливо актуальна ця проблема у ситуації, коли йдеться не про кваліфікацію за ст. 126-1 КК України. Таку ситуацію розглянув нещодавно і ККС ВС. Фактичні обставини полягали у тому, що особа обвинувачувалася в тому, що він 30 липня 2023 року близько 19:00, перебуваючи на березі місцевого ставка у бесідці, будучи в стані алкогольного сп'яніння, наніс легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я своїй співмешканці. Провадження було закрито на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, ухвалою суду апеляційної інстанції залишено без змін. Прокурор у касаційній скарзі вказав, що обвинувачений вчинив злочин, пов'язаний із домашнім насильством, стосовно своєї бувшої співмешканки, що виключало можливість закриття кримінального провадження місцевим судом на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК. Крім того, в обвинувальному акті вказано обставину, що обтяжує покарання, – вчинення кримінального правопорушення щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах (п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК), тобто матеріали кримінального провадження містили всі необхідні відомості для встановлення судом цього факту [4].

ККС ВС виклав такі основні аргументи для скасування ухвал та призначення нового розгляду:

– як неодноразово зазначав Верховний Суд у своїх постановках від 25 лютого 2020 року у справі N 442/2191/19, від 10 березня 2020 року у справі N 531/270/19, від 19 березня 2020 року у справі N 675/813/19, від 31 березня 2021 року у справі N 155/457/20, від 12 жовтня 2022 року у справі N 676/6199/19, обов'язковою умовою

визнання судом злочину пов'язаним із домашнім насильством є відображення зазначеного у формулюванні обвинувачення (у повідомленні про підозру, в обвинувальному акті) із встановленням органами досудового розслідування відповідних фактичних обставин (ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо);

- відповідно до обвинувального акту ОСОБА_6 обвинувачувався в нанесенні умисного легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я його співмешканці ОСОБА_7 та, зокрема, було визнано обставиною, яка обтяжує покарання, вчинення злочину щодо особи, з якою винний перебуває у сімейних відносинах. Тобто ОСОБА_6 було пред'явлено обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, та він мав можливість захищатися від цього обвинувачення.

- документи, які потерпіла ОСОБА_7 подала до суду, зокрема витяг N 1099 (про зареєстрованих осіб за адресою: АДРЕСА_1) та акт обстеження N 256 від 06 листопада 2023 року (про фактичне проживання осіб за цією ж адресою), не спростовують факту спільного проживання ОСОБА_6 та ОСОБА_7 однією сім'єю у минулому чи на час вчинення кримінального правопорушення. Крім того, факт спільного проживання ОСОБА_6 та ОСОБА_7 на дату вчинення злочину підтвердили і сама потерпіла в судових засіданнях 16 жовтня, 07 листопада 2023 року, а також і обвинувачений 16 жовтня 2023 року, вказавши адресу фактичного проживання АДРЕСА_1 [4].

Слід відмітити, що така практика є доволі ustalеною для ККС ВС [5–8]. Стосовно п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України, у іншій постанові ККС ВС звернув увагу на те, що в контексті положень ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» його дія поширюється, незалежно від факту спільного проживання, в тому числі, на дітей осіб, які спільно проживали (проживають) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою [9, с. 12]. Також цю ознаку було констатовано, коли відповідно до обвинувального акта ОСОБА_6 обвинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 126 КК, та було визнано обставинами, які обтяжують покарання, вчинення кримінального правопорушення у присутності дитини, вчинення кримінального правопорушення щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах. В обвинувальному акті також зауважується, що потерпіла є матір'ю ОСОБА_6, що у свою чергу згідно із Законом України № 2229-VIII підтверджує, що вчинене кримінальне правопорушення підпадає під поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане із домашнім насильством» [10].

Що стосується виділених у постанові ККС ВС фактичних обставин, що свідчать про ознаку домашнього насильства: ступінь родинних відносин або спорідненості між потерпілим та винуватцем, характер насильства тощо [4], то слід відмітити, що це не вичерпний перелік можливих фактичних обставин, оскільки такого, очікувано, бути не може.

На практиці з умовою відображення ознак домашнього насильства у процесуальних рішеннях є певні проблеми, які вже описувалися у доктрині [11, с. 339–340]. Більше того, зазначається, що посилання в обвинувальному акті лише на обтяжуючу обставину, як вчинення кримінального правопорушення щодо іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких правовідносинах, недостатньо для того, аби стверджувати про існування ситуації домашнього насильства у значенні, яке надається цьому терміну законом [12]. Утім, висновок про причини недостатності у вказаній ухвалі ніяк не прокоментовано, а питання ознак домашнього насильства не обговорювалося.

Отже, усталеним підходом практики ККС ВС є те, що указання у обвинувальному акті п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України свідчить про наявність ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Загалом ці ознаки проявляються як у межах об'єктивної сторони діяння (місце, обстановка), так і у аспекті характеристик потерпілої/потерпілого (спеціальний потерпілий через особистісні зв'язки [11, с. 340–341]). Відповідно, п. 6-1 ч. 1 ст. 67 КК України свідчить про формулювання обвинувачення з цією ознакою і можливість захисту від такого обвинувачення, що унеможливилося у цьому аспекті порушення права на захист. Утім, ця ознака має бути доведена покликанням на докази, що підтверджують відносини подружжя чи колишнього подружжя, сімейні або близькі відносини.

Література:

1. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>
2. Харитонова О., Тітко І. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/192450_zlochin-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats
3. Здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, з метою використання найкращих міжнародних практик, забезпечення орієнтованих на потерпілого підходів, у тому числі права на представництво та безоплатну вторинну правничу допомогу : методичні рекомендації / колектив авторів. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 180 с.

4. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121204799>
5. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106841612>
6. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071581>
7. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221890>
8. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479949>
9. Огляд судової практики Верховного Суду у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період 2018–2024 років / упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заст. голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду к. ю. н. Н. О. Антонюк. Київ, 2024. 34 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_dom_nasulstvo.pdf
10. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123992297>
11. Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства : навчальний посібник / С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін. ; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с.
12. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107257631>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-9>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНОГО ПРИПИСУ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Гром Наталя Олексіївна

<https://orcid.org/009-0005-1677-2982>

аспірантка

Науковий керівник: Чишко Катерина Олександрівна

<https://orcid.org/0000-0001-8810-7950>

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з

проблем правового забезпечення діяльності поліції та протидії

злочинності Навчально-наукового інституту № 2,

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Україна стала першою державою в світі, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок

і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Стамбульська конвенція) [1] яка зобов’язує сторони вживати усіх законодавчих та інших заходів задля забезпечення постраждалої особи усіма засобами цивільно-правового захисту стосовно кривдника (ст. 29).

Одним із таких заходів протидії домашньому насильству є обмежувальний припис. Обмежувальний припис стосовно кривдника – це «встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладання обов’язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи» [2]. За своєю правовою природою обмежувальний припис є заходом, який виконує попереджувальну функцію та направлений на запобігання вчиненню насильства, а також забезпечує першочергову безпеку осіб до вирішення питання про притягнення кривдника до адміністративної чи кримінальної відповідальності [3, с. 265]. Ще одну характеристику обмежувального припису знаходимо в постанові Верховного Суду України № 299/3692/19 від 30.06.2021 як тимчасовий захід, який виконує не каральну, а захисну та запобіжну функції і направлений на запобігання вчинення домашнього насильства та гарантування першочергової безпеки особі, у відповідності до наявних ризиків, передбачених Законом України «Про запобігання та протидії домашньому насильству», до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та вирішення питання про наявність або відсутність його вини [4]. Законодавець для прийняття рішення щодо винесення обмежувального припису надав суду термін розгляду 72 години, що повинно сприяти захисту заявника (заявниці) чи потерпілого (потерпілої) від можливого насильства.

Відповідно до статистичної звітності Державної судової адміністрації України на розгляді в судах першої інстанції за 2023 рік перебувало 1328 заяв про видачу обмежувального припису, щодо продовження – 63, відповідно було ухвалено рішення по 1042 справах, з яких 831 було задоволено та 110 залишено без розгляду, отже 79,8% справ було розглянуто з позитивним рішенням про постановлення обмежувального припису та по 10,6% залишено без розгляду. Ми порівняли такі ж статистичні дані за 2022 рік та виявили, що відсоткова пропорційність майже однакова: 70% – заяв задоволено та 10% відмовлено [5].

Варто відмітити, що видача обмежувального припису – це компетенція суду, а ось обов’язок по дотриманню за його виконанням на протязі усього строку його дії, покладений на уповноважені органи Національної поліції України (далі – НП України). Відповідно до п. 6 ст. 26 Закону України «Про протидію та запобігання домашньому

насильству» [2] та ч. 2 ст. 350-8 Цивільного процесуального кодексу України [6] суддя на наступний день після ухвалення рішення про видачу чи продовження обмежувального припису повідомляє уповноважені органи поліції, для постановки особи, стосовно якої винесено чи продовжено обмежувальний припис на профілактичний облік, а також місцеві органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації, за місцем проживання заявника.

Як зазначають у своїй науковій роботі О. В. Ковальова та О. М. Дубенко у зв'язку із неукомплектованістю та перевантаженістю суддів такі повідомлення надходять із запізненнями або взагалі не надходять, що призводить до суттєвого зниження ефективності їх роботи в окресленому напрямі та неможливості здійснення контролю за встановленими судом зобов'язаннями та заборонами. Також не зрозуміло яким чином (і за допомогою яких технічних пристроїв) уповноважені працівники органів НП України можуть відслідковувати наближення кривдника до потерпілого на визначену відстань, адже в Україні відсутні засоби такого контролю, на відміну від Румунії та Австрії, де використовуються електронні браслети як для кривдників, так і для постраждалих осіб [7, с. 165].

Звичайно слід погодитись із тим, що однією із причин порушення строків направлення рішень суду про видачу чи продовження обмежувального припису є перевантаженість суддів і кадровий голод, але, на нашу думку таких причин – декілька. До прикладу на даний час між державними органами діє застаріла модель документообігу. Так, суди у своїй діяльності керуються Інструкцією з діловодства в місцевих та апеляційних судах України затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814 [8], відповідно до приписів якої офіційне листування за допомогою електронних адрес шляхом обміну електронними документами здійснюється лише між судами, а між державними органами листування здійснюється за допомогою пошти, кур'єрського чи фельд'єгерського зв'язку. Окрім того не всі судді в резолютивній частині рішень зазначають про необхідність повідомлення уповноважених органів НП України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, відносно якої видано чи продовжено обмежувальний припис на профілактичний облік, що також є причиною невчасного направлення таких рішень для виконання.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 № 994_001-11 // База даних «Законодавство

України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_001-11 (дата звернення 29.01.2025).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2229-19> (дата звернення 03.02.2025).

3. Циркуленко О. В. Обмежувальний припис як судова форма захисту проти домашнього насильства. *Актуальні проблеми приватного та публічного права* : матер. III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квітня 2021 року). С. 264–267.

4. Постанова Верховного Суду України в справі №299/3692/19 від 30.06.2023 // Єдиний державний реєстр судових рішень: сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 05.02.2025).

5. Судова влада України // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/dom_nasilctvo_23 (дата звернення 06.02.2025).

6. Цивільно процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15> (дата звернення 08.02.2025).

7. Ковальова О. В., Дубенко О. М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 163–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/38> (дата звернення 11.02.2025).

8. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (дата звернення 16.02.2025).

АНАЛІЗ, ПРОБЛЕМАТИКА ТА ОГЛЯД ПИТАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЧОЛОВІКІВ

Дацюк Тетяна Кузьмівна

<https://orcid.org/0000-0002-1708-076X>

*кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових
дисциплін та безпеки життєдіяльності факультету № 2,
Криворізький факультет Донецького державного університету
внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Україна*

Сафронова Ганна Володимирівна

<https://orcid.org/0009-0008-1319-5392>

*старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
та безпеки життєдіяльності факультету № 2,
Криворізький факультет Донецького державного університету
внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Україна*

Насильство проти чоловіків-гендерно-зумовлене, орієнтоване, базоване, насильство на основі статі чи гендерне насильство – це термін для насильницьких дій, які вчиняються непропорційно або виключно проти чоловіків або хлопчиків. Чоловіки надмірно представлені як кривдники, так і жертви насильства.[1] Чоловіки, які повідомляють про домашнє насильство, можуть зіткнутися з соціальною стигматизацією щодо уявної відсутності у них мачизму чи іншого приниження їхньої маскулінності. Крім того, суспільство, як правило, менше визнає домашнє насильство проти чоловіків, ніж домашнє насильство проти жінок, що може служити додатковою перешкодою для чоловіків, які повідомляють про свою ситуацію.

Як і домашнє насильство щодо жінок, насильство проти чоловіків може бути злочином.: Насильство проти чоловіків з боку інтимного партнера є суперечливою сферою досліджень. Теорію про те, що жінки вчиняють насильство з боку інтимного партнера приблизно так само, як і чоловіки, назвали «гендерною симетрією». Найперші емпіричні докази гендерної симетрії були представлені в Національному дослідженні насильства в сім'ї в США 1975 року, яке провели Мюррей А. Страус і Річард Дж. Геллес на національно репрезентативній вибірці з 2146 «неушкоджених сімей». Опитування показало, що 11,6% жінок і 12% чоловіків зазнавали будь-якого насильства з боку інтимного

партнера протягом останніх дванадцяти місяців, також 4,6% чоловіків і 3,8% жінок зазнавали «жорстокого» насильства з боку інтимного партнера [2]. Ці несподівані результати змусили американську дослідницю Сюзанну К. Штайнмец у 1977 році ввести суперечливий термін «синдром побитого чоловіка» [3]. Лінії дискусії, як правило, потрапляють між двома основними концепціями. Перша із них стверджує, що вчені, які зосереджуються на насильстві, скоєному жінками, є частиною антифеміністської негативної реакції та намагаються підірвати проблему насильства, скоєного чоловіками, відстоюючи справу чоловіка, а не серйозну причину насильства жінки [4]. Друга концепція стверджує, що насильство проти чоловіків є значною проблемою та про неї не повідомляють, що дослідники домашнього насильства та науковці-феміністки ігнорують це, щоб захистити фундаментальні досягнення руху жінок, які потерпають від насильства, зокрема погляд, що жорстоке поводження з інтимним партнером є продовженням домінування патріархату, і що приховування насильства, скоєного жінками, ставить кривдника під загрозу майбутньої ескалації [5]. Особливо суперечливим аспектом дискусії про гендерну симетрію є поняття двостороннього або взаємного насильства з боку інтимного партнера (тобто коли обидві сторони вчиняють насильницькі акти одна проти одної). Численні дослідження вказують на те, що більшість насильства з боку інтимного партнера над чоловіками відбувається в контексті жертви [6]. Систематичний огляд літератури про вчинення жінками насильства з боку інтимного партнера виявив, що гнів, самозахист і помста були поширеними мотивами. Крім того визначають *чотирнадцять конкретних факторів ризику*, поширених як серед чоловіків, так і серед жінок, які вчиняли насильство з боку інтимного партнера; погане керування гнівом, антисоціальні розлади особистості, прикордонні розлади особистості, модель домінантних стосунків, зловживання психоактивними речовинами, кримінальна історія, посттравматичні стресові розлади, депресія, проблеми зі спілкуванням, ревності, сексуальне насильство в дитинстві, стрес і загальне схвалення насильства партнера [7]. Штраус стверджує, що більшість випадків насильства з боку інтимного партнера жінками мотивовано не самообороною, а бажанням контролювати своїх партнерів [8].

В Україні почастишали випадки домашнього насильства над чоловіками. У соцмережах обговорюють погрози від жінок у бік чоловіків, сексуальні домагання, булінг та навіть побиття. Раніше ці теми просто замовчувалися і табувалися. А зараз в Україні навіть є гаряча лінія для психологічної підтримки чоловіків [9]. Наприкінці 2023 року було запущено гарячу "лінію для психологічної підтримки чоловіків".

Проект створено при підтримці організації UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні, уряду Великої Британії у співпраці з ГО "Інноваційні соціальні рішення". Завдяки гарячій лінії кожен чоловік має можливість анонімно та цілодобово отримати психологічну підтримку. Згідно з всеукраїнським опитуванням та статистикою "Місце і досвід насильства в соціалізації", які з 2019 року щорічно проводить міжнародна організація Amnesty International, майже кожен четвертий чоловік повідомляє, що зазнав фізичного насильства не тільки у дитинстві, а й у дорослому віці [10]. Українські чоловіки на всіх етапах свого життя зазнають різних форм насильства, найчастіше – з боку інших чоловіків, але переважно замовчують ці випадки. Українські чоловіки вбачають найбільшу загрозу фізичного насильства саме з боку інших чоловіків (78%), переважно від незнайомих на вулиці, представників кримінальних груп та силових структур. Водночас лише 9% вважають найбільш потенційними агресорками жінок, в основному знайомих і представниць кримінальних груп.

Ті, хто пережили фізичне насильство після 16 років, уточнили, що найчастіше його вчиняли дорослі чоловіки (52%) і підлітки (32%).

У школі насильство й булінг походили переважно з боку однокласників або школярів чоловічої статі (50% і 47% відповідно).

Найчастіше домашнє насильство щодо хлопців чинили батько, вітчим, партнер матері (45% із тих, хто стикалися з насильством до 16 років) або матір, мачуха, партнерка батька (32%).

Майже така ж ситуація з проявами домашнього насильства щодо чоловіків після 16 років: тут теж найчастіше як агресора вказували батька або вітчима.

Ще 15% чоловіків розповіли про насильство з боку своєї партнерки. Крім того, лише 25% відзначили, що потерпали від домашнього насильства у дитинстві і юності. Проте коли респондентам наводили приклади конкретних ситуацій, як-от ляпаси або погрози, кількість ствердних відповідей була суттєво вищою.

Зокрема, про досвід, коли члени родини давали ляпаси чи били ременем, розповіли 65% опитаних. Майже 50% зазнавали принижень, словесних погроз, залякування; 17 % мали в дитинстві досвід позбавлення житла, одягу, коштів, особистих речей з боку членів родини.

А 4% пережили досвід небажаних сексуальних дотиків чи сексуальних домагань з боку членів родини [11].

Проте Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" працює однаково як для жінок, так і для чоловіків. Кожен має право звернутися по допомогу та домогтися покарання для насильника [12]. Згідно з інформацією з офіційного реєстру судових рішень, кожна десята розглянута справа за ст. 173-2 КУпАП –

про притягнення жінки до адміністративної відповідальності. Також слід зазначити, що кожна третя справа про притягнення до адміністративної відповідальності чоловіка за цією ж статтею закрита судом за відсутності події й складу адміністративного правопорушення. Це говорить про те, що не всі заяви про вчинення насильства у сім'ї, зроблені жінками, знаходять підтвердження під час розгляду справи судом. Нагадаємо, що Ст. 173-2 КУпАП – вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право). Стаття передбачає накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб [12]. За державною статистикою на жовтень 2024, кількість звернень від жінок та чоловік пропорційно дорівнює 80/20. Є випадки, коли ця пропорція збільшується. 85% звернень складають жінки, а 15% – чоловіки. Проте за статистикою звернень на гарячу лінію ГО «Ла Страда-Україна», чоловіча частка зростає. 75% звернень громадська організація отримує від жінок і 25% звернень – від чоловіків. Результати свідчать про те, що динаміка вчинення домашнього насильства в умовах війни демонструє його поширення та зміни у формах і об'єктах насильства, що стосуються як жінок, так і чоловіків, а також родинних і близьких зв'язків. Ці зміни вимагають уваги як з боку держави, так і суспільства, адже домашнє насильство стає серйозною загрозою для соціального здоров'я нації.

Література:

1. Felson, Richard Abstract. Violence & gender reexamined. Washington, DC: American Psychological Association, 2002.
2. Steinmetz, Suzanne K. (The Battered Husband Syndrome (PDF).Victimology. *Visage Press*. 2 (3–4): 499–509.
3. Yllö, Kersti . Political and Methodological Debates in Wife Abuse Research. У Yllö, Kersti; Bogard, Michele (ред.). *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Thousand Oaks, CA.: Sage. С. 40–47.
4. Worcester, Nancy Women's Use of Force: Complexities and Challenges of Taking the Issue Seriously. *Violence Against Women*. 8(11): 1390–1415.
5. Dutton, Donald G.; Nicholls, Tonia L. The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1 – The conflict of theory and data. *Aggression and Violent Behavior*.10 (6): 680–714.

6. Robertson, Kristen; Murachver, Tamar. Attitudes and Attributions Associated With Female and Male Partner Violence. *Journal of Applied Social Psychology*. 39(7): 1481–1512.

7. Medeiros, Rose A.; Straus, Murray A. Risk Factors for Physical Violence Between Dating Partners: Implications for Gender-Inclusive Prevention and Treatment of Family Violence. У Hamel, John; Nicholls, Tonia (ред.). *Family Approaches to Domestic Violence: A Practitioner's Guide to Gender-Inclusive Research and Treatment*. New York : Springer. С. 59–87.

8. Straus, Murray A. Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior*. 16(4): 279–288.

9. Гаряча лінія для підтримки чоловіків. URL: <https://rozirvykolo.org/sluzhby-pidtrymky/garyacha-liniya-dlya-cholovikiv>

10. Amnesty International. URL <https://www.amnesty.org.ua/>

11. 78% чоловіків відчують загрозу насильства саме від чоловіків. Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2021/06/30/245299/>

12. «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-11>

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Дем'янчук Віталій Анатолійович

доктор юридичних наук, професор,

професор кримінально-правових

та адміністративно-правових дисциплін

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Відповідно до чинного законодавства в Україні реалізується державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого

підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [1]. При цьому Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 року) прямо визначає основні напрями реалізації відповідної державної політики: «1) запобігання домашньому насильству; 2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством; 4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки» [1].

З означених напрямів вважаємо за потрібне звернути увагу на такий напрям, як запобігання домашньому насильству. Цей напрям важливий тим, що орієнтований на профілактику й усунення (мінімізацію) причин домашнього насильства. У згаданому вище законі запобігання домашньому насильству визначено як «система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються» [1].

Не складно помітити, що запобігання домашньому насильству містить значний просвітницький компонент, що, очевидно, детермінує необхідність залучення до реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству закладів освіти. Саме керуючись відповідною логікою законодавець відніс до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству органи управління освітою, заклади освіти, установи та організації системи освіти (п. 3. ст. 6 Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Зауважимо, що законодавець не лише згадав освітян у контексті реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, але й передбачив заходи у сфері запобігання

домашньому насильству, як логічно мають реалізувати освітяни. Передусім це організація і проведення серед дітей та молоді інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків, а також розроблення та впровадження у закладах освіти освітніх програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей.

Водночас, у затвердженій Кабінетом Міністрів України 24 лютого 2021 р. «Державній соціальній програмі запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» для забезпечення ефективного механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі пропонуються серед іншого такі напрями діяльності, до яких можуть і мають залучитися освітяни: 1) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильства та посилення готовності протидіяти його проявам, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства, розуміння суспільством непропорційного впливу домашнього насильства та насильства за ознакою статі на жінок і чоловіків, у тому числі на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку [2].

Цілком раціональні підходи щодо залучення освітянської громадськості до запобігання та протидії домашньому насильству потребують певної конкретизації з урахуванням того факту, що для науково-педагогічного працівника вищої школи основними видами діяльності є навчальна, методична, наукова (науково-технічна, мистецьку) та організаційна діяльність [3]. Іншими словами наші пропозиції щодо залучення освітян до запобігання та протидії домашньому насильству орієнтовані на, так би мовити м'яку імплементацію цих заходів в освітні процес.

Перспективним вважаємо інтеграцію тематики запобігання та протидії домашньому насильству у зміст навчальних дисциплін, що формують загальні компетентності здобувачів освіти (наприклад, філософію, соціологію, психологію, правознавство, історію української культури). Відповідний матеріал сприятиме розумінню студентами першопричин, ознак і наслідків домашнього насильства, формуватимуть здатність студентів розпізнавати такі проблеми в їхньому особистому житті або в житті інших.

З метою масштабування застосування знань і досвіду експертів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству доцільно перетворити на усталену практику проведення семінарів, тренінгів та гостьових лекцій з експертами в галузі проблематики домашнього

наси́льства (соціальними працівниками, правоохоронцями, юристами, консультантами). Водночас, у межах ЗВО доцільно проводити тренінги для самих науково-педагогічних працівників, а також допоміжного персоналу задля формування навичок розпізнавати ознаки домашнього насильства та засвоєння процедур реагування на відповідні факти.

Оскільки відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи [1], вважаємо перспективним об'єднання зусиль вказаних інституцій і закладів вищої освіти. Зокрема, студенти і викладачі в якості волонтерів можуть залучатися для допомоги місцевим притулкам для жертв домашнього насильства, брати участь у роботі кризових центрів або консультативних пунктів. Заклади, у яких здійснюється професійна підготовка майбутніх юристів, очевидно мають використовувати потенціал юридичних клінік, які можуть забезпечити громадянам доступ до безкоштовних або недорогих юридичних консультацій щодо законодавства про домашнє насильство, зокрема питань, які можуть бути життєво важливим для жертв, яким потрібна правова допомога.

Окремо необхідно звернути увагу на перспективи реалізації п. 4 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно до якого на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують, в тому числі, «розроблення та впровадження у закладах освіти освітніх програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей» [1]. Вказаний пункт вочевидь потребує роз'яснення, зокрема з боку Міністерства освіти і науки, у якому сенсі у вказаному законі використовується поняття освітня програма.

Річ у тім, що відповідно до Закону України «Про вищу освіту» поняття «освітня програма» визначено у такі спосіб: «освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою цілей та результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може передбачати єдину спеціалізацію або не передбачати спеціалізації» [3]. Отже постає питання, чи мав на увазі законодавець у п. 4 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» започаткування освітньо-

професійних програм з метою підготовки кваліфікованих фахівців для сфери запобігання та протидії домашньому насильству, чи не зовсім коректно з термінологічної точки зору були позначені освітні програми, що розробляються для закладів освіти різних рівнів спрямованих на утвердження позиції нульової толерантності до домашнього насильства та жорстокого поводження серед здобувачів освіти.

Взявши до уваги вище означене і враховуючи специфіку організації освітнього процесу на різних освітніх рівнях, вважаємо доцільним Міністерству освіти і науки розробити системні рекомендації щодо участі закладів освіти у практичній реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі з урахування чинного законодавства у сфері освіти.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 19.02.2025).

2. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n16> (дата звернення 19.02.2025).

3. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#n859> (дата звернення 19.02.2025).

ПОТЕНЦІАЛ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Деревянко Наталія Зеновіївна

*доктор філософії в галузі права, доцент,
академік Академії адміністративно-правових наук,
декан юридичного факультету,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Тема насильства в сім'ї вже тривалий час є в центрі уваги українського суспільства і держави. Відповідна ситуація очевидно зумовлена тими деструктивними наслідками, що їх спричинює цей вид насильства на індивідуальному і соціальному рівнях: від проблем фізичного та психічного здоров'я, що їх зазнають постраждалі від насильства в сім'ї, до викликів правового характеру (пов'язані з порушенням особистісних прав і соціальної справедливості) і економічного плану (прямі витрати відновлення здоров'я, втрачений дохід, фінансовий тиск на жертв). Зрештою, сьогодні визнано, що насильство в сім'ї (або за чинним законодавством – домашнє насильство) є багатогранною проблемою з гуманітарними (психологічними, моральними, ціннісними, культурними) й соціально-економічними аспектами.

Крім того, наявна статистика засвідчує, що проблема насильства в сім'ї має тенденцію до масштабування. Так за даними Офісу Генерального прокурора України за попередні п'ять років кількість кримінальних проваджень щодо домашнього насильства стабільно зростає і фактично потроїлась: якщо у 2019 році було зареєстровано 1068 проваджень щодо домашнього насильства, то упродовж 2024 року таких проваджень зареєстровано 2777 [1]. Принагідно варто наголосити, що реальна картина щодо фактів домашнього насильства може бути значно гіршою, оскільки воно часто має латентний (прихований) характер, адже жертви насильства в сім'ї переважно уникають розголосу «про сімейні справи». Своєю чергою, відповідна «приватність» є свого роду потуранням (заохоченням) новим фактам насильства – фізичного, психологічного й емоційного.

Розуміння масштабу проблеми насильства в сім'ї спонукає українське суспільство і владу до активної протидії цьому ганебному явищу. Показово, що саме в Україні 15 листопада 2001 року був ухвалений перший у Східній Європі комплексний нормативно-

правовий акт, спрямований на запобігання насильству в сім'ї – Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [2]. Відповідним нормативним актом визначалися правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладалася здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Проте його практичне застосування виявили певні прогалини і неузгодженості з іншими нормативно-правовими актами, що перешкоджало ефективному застосуванню вказаного Закону і практичному попередженню насильства в сім'ї.

Взявши до уваги відповідний досвід український законодавець у грудні 2017 року ухвалив новий профільний нормативно-правовий акт – Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [3]. На відміну від Закону 2001 року, Закон 2017 року вже визначав не лише організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, але й основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Зокрема, ст. 5 Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає, що «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [3]. Зважаючи на зміст цього закону маємо підстави стверджувати, що заклади освіти, установи та організації системи освіти є суб'єктами державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки п. 3 ст. 6 цього Закону віднесені до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Зазначимо, що відповідно до визначень Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запобігання і протидія домашньому насильству суттєво змістовно відрізняються. Зокрема, протидія – це заходи «спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки» (ч. 12 п. 1. ст. 1 Закону [3]). Своєю чергою, запобігання домашньому насильству є системою заходів, що «спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках,

небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються» (ч. 5 п. 1. ст. 1 Закону [3]).

З означеного походить, що заклади освіти, зокрема заклади вищої освіти (далі – ЗВО) мають значний потенціал саме у частині запобігання домашньому насильству. При чому реалізувати відповідну функцію ЗВО можуть на підставі компетентнісного підходу. Відповідно до вказаного підходу процес набуття вищої освіти полягає у засвоєнні компетентностей (знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей) визначених певною освітньою програмою для набуття кваліфікації у певній галузі знань [4]. При цьому професійні компетентності є сукупністю загальних і фахових компетентностей, рівних за своїм значенням для особистості здобувача освіти.

Це твердження ґрунтується, зокрема, на положеннях Закону України «Про освіту», у преамбулі якого визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству [5].

На підставі викладеного стверджуємо, що ЗВО здатні ефективно реалізувати функцію запобігання домашньому насильству формуючи в освітньому процесі *загальну (соціальну) компетентність у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності* сутність і зміст якої полягатиме в обізнаності здобувача щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, сформованому нетерпимому ставленню до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужому ставленні до постраждалих осіб, нетолеруванні дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються. Принагідно зауважимо, що європейські освітні експерти наголошують на зв'язку соціальних компетентностей з такими суспільними й індивідуальними цінностями як-от гендерна рівність і недискримінація, суспільні інтереси й культури [6, с. 9].

Звісно постає практичне питання, у який спосіб загальну (соціальну) компетентність у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності має формуватися в освітньому процесі сучасного ЗВО? Концептуально вважаємо за потрібне переглянути підходи до формування освітньо-професійних програм у частині переліку

загальних компетентностей, серед яких має з'явитися і запропонована нами компетентність для всіх спеціальностей.

Очевидно і на жаль такий крок не буде ініціативою самих закладів вищої освіти і до цього їх має спонукати (у правовий спосіб) держава у межах практичної реалізації передбаченої чинним законодавством державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Конкретизація форм і засобів відповідних спонук очевидно має стати темою спеціального дослідження. Зокрема, маємо на увазі імплементацію завдання формування компетентності у питаннях протидії домашньому насильству та гендерної рівності в освітні стандарти, освітні програми, навчальні плани, робочі програми і силабуси, навчально-методичні матеріали, а відповідно і у методи, прийоми, технології, форми організації освітньої діяльності у межах професійної підготовки представників різних спеціальностей.

Література:

1. Яковенко І. За 2024 рік відкрили 2,7 тисячі проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му. Віледж Україна. 26.12.2024. URL: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358287-za-2024-rik-vidkrili-nbsp-2-7-nbsp-tisyachi-nbsp-provadjzen-pro-domashne-nasilstvo-tse-na-nbsp-5-bilshe-nizh-u-2023-mu> (дата звернення 17.02.2025).

2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text> (дата звернення 22.02.2025).

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 22.02.2025).

4. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 22.02.2025).

5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.02.2025).

6. The Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework is as annex of a Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*/ December 2006/L394. URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf> (дата звернення: 23.02.2025).

ПРАКТИЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Драгоненко Анна Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології,

Донецький державний університет внутрішніх справ

м. Кропивницький, Україна

Військові конфлікти значно впливають на соціальну структуру суспільства, зокрема, посилюючи проблеми насильства в сім'ї та гендерно зумовленого насильства. В Україні, з початком повномасштабної війни у 2022 році, спостерігається зростання випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі 126-1 КК України, що потребує детального аналізу та розробки ефективних механізмів протидії.

Проблематика насильства в сім'ї та гендерно зумовленого насильства досліджувалася багатьма українськими та міжнародними науковцями. Зокрема, у роботах Менджул М.В. (2023) аналізується впровадження європейських та міжнародних стандартів у протидії насильству в умовах війни. Олійниченко А.Є. (2023) розглядає обмежувальні заходи кримінально-правового характеру для кривдників. Проте, практичні аспекти реалізації цих заходів потребують додаткового вивчення.

У 2024 році в Україні спостерігалось значне зростання кількості звернень щодо домашнього насильства. За перше півріччя уповноважені органи отримали понад 97 706 таких звернень [1]. Протягом дев'яти місяців громадська організація «Ла Страда-Україна» зафіксувала 33 тисячі звернень на свою гарячу лінію з питань домашнього насильства [2]. Крім того, за 11 місяців було відкрито 2 777 кримінальних проваджень за фактами домашнього насильства, що на 5% більше, ніж у 2023 році, та на 17% більше порівняно з 2021 роком [3].

Ці дані свідчать про загострення проблеми домашнього насильства в умовах воєнного стану, що потребує посиленої уваги та комплексних заходів з боку державних органів та громадських організацій. Фактори, такі як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) у військовослужбовців, економічні труднощі та соціальна ізоляція, сприяють збільшенню рівня насильства в сім'ях.

Повернення військовослужбовців із зони бойових дій часто супроводжується психологічними травмами. Відсутність належної

психологічної підтримки призводить до того, що ветерани можуть проявляти агресію щодо своїх близьких. Як зазначає Ігор Клименко, міністр внутрішніх справ України, 60% випадків домашнього насильства пов'язані з військовослужбовцями.

В цих умовах особливої актуальності набувають практичні заходи протидії насильству, які спрямовані на захист постраждалих, запобігання подальшим випадкам насильства, а також реабілітацію кривдників. Важливою складовою ефективною протидії є забезпечення координації зусиль державних органів, громадських організацій та міжнародних партнерів.

Потребують детального розгляду ключові практичні заходи протидії насильству в Україні, їх ефективність, а також виклики, з якими стикаються правоохоронні органи та соціальні служби. Особлива увага приділяється мобільним бригадам соціально-психологічної допомоги, гарячим лініям для постраждалих, програмам економічної підтримки для жінок та імплементації міжнародного досвіду.

На даний час у 21 області України діють 101 мобільна бригада, які забезпечують оперативне реагування на випадки насильства. Ефективність їхньої роботи підтверджується зростанням кількості врятованих життів та наданих консультацій. Однак існують деякі проблеми: недостатнє фінансування, обмежений доступ до віддалених населених пунктів.

З 1997 року на території України працює Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, надаючи анонімні консультації. Протягом 2024 року кількість звернень зросла на 30% порівняно з 2023 роком.

Виклики: необхідність підготовки фахівців для роботи з військовими та їхніми родинами.

Також реалізуються програми економічного розширення прав і можливостей жінок, які допомагають здобути фінансову незалежність. Співпраця з міжнародними організаціями (UNFPA) сприяє розширенню таких програм.

Досвід країн ЄС свідчить про ефективність мультидисциплінарного підходу (правоохоронні органи, соціальні служби, медичні установи) та необхідність імплементації подібних моделей в Україні.

Практичні заходи протидії насильству в Україні є важливим елементом системи захисту прав людини. Однак їхня ефективність обмежується недостатнім фінансуванням, низьким рівнем обізнаності населення та викликами, пов'язаними з воєнним станом. Впровадження комплексного підходу, посилення співпраці між державними органами та громадськими організаціями, а також адаптація міжнародного досвіду допоможуть підвищити ефективність протидії насильству в Україні.

Література:

1. Офіс Генерального прокурора України. В Україні у 2024 році кількість випадків домашнього насильства зросла на 80% [Електронний ресурс] // NV.ua. 2024. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/domashnye-nasilstvo-u-genprokuraturi-povidomili-shcho-kilkist-vypadkiv-zrosla-na-80-50455671.html> (дата звернення: 16.02.2025).
2. Promin. В Україні значно зросла кількість випадків домашнього насильства [Електронний ресурс] // Promin.cv.ua. 2024. Режим доступу: <https://promin.cv.ua/2024/12/11/v-ukraini-znachno-zrosla-kilkist-vypadkiv-domashnoho-nasylstva.html> (дата звернення: 16.02.2025).
3. The Village. За 2024 рік відкрили 2,7 тисячі проваджень про домашнє насильство. Це на 5% більше, ніж у 2023-му [Електронний ресурс] // The Village. 2024. Режим доступу: <https://www.village.com.ua/village/life/edu-news/358287-za-2024-rik-vidkrili-nbsp-2-7-nbsp-tisyachi-nbsp-provazhzen-pro-domashne-nasilstvo-tse-na-nbsp-5-bilshe-nizh-u-2023-mu> (дата звернення: 16.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-14>

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дрижакова Діна Юріївна

<https://orcid.org/0009-0004-7585-5860>

аспірантка кафедри кримінально-правової політики

та кримінального права,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Проблема насильства в сім'ї набула особливої актуальності в Україні, де триває війна, яка, на жаль, сприяє зростанню рівня насильства.

Протидія домашньому насильству є важливим засобом для побудови безпечного та демократичного суспільства. Український законодавець з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікованої Україною 20 червня 2022 року, вніс низку змін до національного законодавства, щодо протидії домашньому насильству.

Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 1 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що їй постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність.

Об'єктивна сторона характеризується застосуванням фізичного, психологічного або економічного насильства. Відповідно до законодавчого визначення, такі види насильства призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Насильство – застосування сили до кого-небудь; примусовий вплив на когось, щось.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного

характеру (стаття 1 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству").

У постанові ККС ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 583/3295/19 (провадження № 51–6189км20) міститься висновок про те, що закінченим домашнє насильство вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків.

В статті 126-1 Кримінального кодексу України застосовуються поняття, визначення яких дано в Законі України "Про запобігання та протидію домашньому насильству". Однак, протиставляючи поняття "домашнє насильство" в статті 126-1 та у Законі, в першому випадку ми не бачимо такої складової як "сексуальне насильство".

Отже, складовими об'єктивної сторони є фізичне, психологічного або економічне за виключенням сексуального насильства.

Суб'єкт злочину – спеціальний (член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах).

Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно (стаття 3 Сімейного кодексу України).

Близькі особи – члени сім'ї особи, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеної особи.

Визначення поняття "близькі особи" наведено лише у статті 1 Закону України "Про запобігання корупції".

Суб'єктивна сторона характеризується умислом та систематичністю.

Законом України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнено Кримінальний кодекс України

(далі – КК України) новими положеннями, в яких передбачено, зокрема, такі склади кримінальних правопорушень, як домашнє насильство, а також внесені відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, у КК України з'явилась нова ст. 126-1 «Домашнє насильство»; у ст. 91-1 КК України передбачено інститут обмежувальних заходів щодо осіб, які вчинили домашнє насильство; у ч. 1 ст. 67 КК України доповнено перелік обтяжуючих обставин новим пунктом 6-1, відповідно до якого, обставиною, що обтяжує покарання, є вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах» тощо.

Низка питань, які були дискусійними в контексті кваліфікації дій як домашнього насильства стали предметом аналізу у постановках Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

Про це йдеться в постанові об'єднаної палати ККС ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 (провадження № 51-4000кмо19) [1].

Домашнє насильство як соціально-правовий феномен охоплює наступні характеристики: це протиправний, умисний фізичний та/або психологічний вплив однієї особи на іншу; вчиняється шляхом фізичного, психологічного, сексуального економічного насильства або кібернасильства; вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа; одна із сторін зазвичай відноситься до певної вразливої групи або/та знаходиться у вразливій ситуації (наприклад, неповнолітні діти, непрацездатні батьки, вагітні жінки); насильство вчиняється на основі конкретної ролі особи в аспекті особистісних відносин; таким впливом одна особа, серед іншого, намагається встановити або утвердити контроль над іншою особою, змусити її до певного напрямку поведінки; таким насильством заподіюється різного роду шкода або створюється реальна загроза заподіяння такої шкоди [2].

Обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, є систематичність вчинення насильства, тобто повторюваність його епізодів протягом певного часу, з огляду на що будь-які попередні епізоди домашнього насильства входять до предмета доказування обвинувачення за ст. 126-1 КК. Якщо діяння є тотожними та були об'єднані єдиним умислом, не становлять двох окремих складів злочину, передбаченого ст. 126-1 КК, а є епізодами одного

триваючого кримінального правопорушення, нові епізоди такого насильства під час розслідування цього злочину не обов'язково вимагають внесення нового запису до ЄРДР, говорить у Постанові Верховного Суду від 21.12.2021 у справі № 236/2450/20.

КПК не передбачає необхідності доведення факту домашнього насильства певним видом доказів зазначається у Постанові Верховного Суду від 14.06.2022 у справі № 585/3184/20. Діяння і наслідки, зазначені в ст. 126-1 КК, підлягають доказуванню та оцінюванню з огляду на положення статей 84, 92, 94 КПК. Систематичність як ознака складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, може бути підтверджена попереднім притягненням особи до адміністративної відповідальності не менше двох разів за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, визначених законодавцем як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в КУпАП, не свідчить про подвійне притягнення особи до юридичної відповідальності одного виду за те саме правопорушення [3].

Звісно, неможливо передбачити всі можливі ситуації, що виникають у сфері домашнього насильства. Однак, завдяки роз'ясненням Верховного Суду, ми вже маємо чітке розуміння ключових аспектів кримінально-правової оцінки цього явища. Суд висловив свою позицію щодо:

- Систематичності насильства: Верховний Суд підкреслив, що для кваліфікації дій як домашнього насильства необхідна систематичність, тобто повторюваність епізодів. Це означає, що поодинокі випадки насильства можуть не підпадати під дію статті 126-1 КК України.

- Видів насильства: Суд роз'яснив, які саме дії можна вважати фізичним, психологічним та економічним насильством. Це допомагає правоохоронним органам та судам правильно кваліфікувати дії кривдників.

- Доказування насильства: Верховний Суд зазначив, що доказування домашнього насильства може здійснюватися різними способами, а не лише певними видами доказів. Це розширює можливості для захисту прав потерпілих.

- Впливу воєнного стану: Хоч безпосередньо в постановах ВСУ не має прямого роз'яснення стосовно впливу воєнного стану, але зрозуміло, що суди повинні враховувати контекст в якому скоєно злочин.

Отже, на сьогоднішній день ми маємо надійну основу для правової оцінки домашнього насильства. Проте, звичайно, розвиток суспільства та поява нових форм насильства можуть вимагати подальшого вдосконалення законодавства та судової практики.

Література:

1. Тичина Д.М. Запобігання домашньому насильству в Україні : монографія. Київ : «Видавництво Людмила», 2023. 612 с.
2. Антонюк Наталія, Ліхолетова Юлія. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-u-skladi-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Степаненко Оксана Василівна. «Теорія і практика кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства». URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/3b542816-4b4a-4eff-b62b-2f4c19f79c97> (дата звернення: 03.03.2025).
4. Кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Кримінальна_відповідальність_за_вчинення_домашнього_насильства (дата звернення: 03.03.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-15>

ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Дума Володимир Васильович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

Російська агресія, триває фактично з 2014 року, серед іншого, відчутно загострила проблематику домашнього насильства. Як відзначають дослідники, «унаслідок повномасштабного вторгнення рф на територію України відбулося суттєве руйнування укладу життя усього населення нашої держави, різко змінились економічні умови та спроможність людей, їх соціальні ролі та взаємовідносини, у тому

числі й всередині родини» [1, с. 355]. На тлі масового переселення значної частини українців, руйнації об'єктів соціальної інфраструктури і погіршення економічної ситуації відбулося зростання випадків домашнього насильства, «що підсилюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав, та способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» [2, с. 566].

Як наслідок, за офіційними даними Національної поліції України, 5% від усіх викликів патрульної поліції за 10 місяців 2024 року – це були виклики пов'язані з домашнім насильством. Загалом же, у 2024 році до поліції надійшло понад 180 тисяч звернень щодо насильства у родині [3]. При цьому заданими Офісу Генерального прокурора України, кількість кримінальних проваджень упродовж попередніх п'яти років зросла на 260% (2019 р. – 1068 проваджень, 2024 р. – 2777 проваджень). При цьому за даними прокурорів, 76% усіх постраждалих від домашнього насильства цього року – це жінки. Втім від початку повномасштабної війни більшає випадків, де по допомогу звертаються чоловіки [4]. Відповідні показники і данні цілком корелюють з наявними результатами спеціальних досліджень, відповідно до яких «ситуації збройного конфлікту, період постконфліктного врегулювання та випадки вимушеного переселення можуть посилювати масштаби й інтенсивність уже наявних форм насильства, а також призводити до появи нових його форм» [5, с. 196]. Означене зумовлює особливу увагу до проблематики запобігання та протидії домашньому насильству.

Заради справедливості наголосимо, що досі в Україні ухвалено цілу низку нормативно-правових актів, що є основою державної політики в означеній сфері. При чому ухвалений 15 листопада 2001 року Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» став першим у Східній Європі комплексним нормативно-правовим актом, спрямований на запобігання насильству в сім'ї. Своєю чергою Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» проголосований 7 грудня 2017 року визначив, що в Україні здійснюється «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [6]. Законом також визначаються суб'єкти державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та їхні повноваження, окреслено особливості надання

допомоги та захисту постраждалих осіб, спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству.

Наголосимо, що практика виконання відповідного Закону супроводжувалася низкою проблем, що зрештою спричинило появу Указу Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року [7]. Серед іншого у документі наголошувалося на необхідності реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів, а уряду було доручено розроблення та затвердження державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року. Відповідна програма була розроблена за п'ять місяців і затверджена Кабінетом Міністрів України 24 лютого 2021 р.

У вказаній Програмі біло визнано, що попри два десятиліття зусиль в Україні склався недостатньо ефективний механізм запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від цих видів насильства. Практично проблеми і шляхи їхнього вирішення прописувалися по усіх складниках запобігання та протидії домашньому насильству у їхньому нормативному визначенні Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 2017 року, зокрема: 1) удосконалення системи запобігання та протидії насильству, а також відповідної нормативно-правової бази; 2) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильства; 3) запровадження системного реагування на насильство; 4) надання доступних якісних соціальних послуг постраждалим особам; 5) належного розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їх поведінки на ненасильницьку [8].

Очевидно, що початок 24 лютого 2022 року масштабного вторгнення значно змінив пріоритети державної політики української держави і зменшив можливості повноцінного виконання своїх зобов'язань і планів у межах «Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року». Втім, несправедливо стверджувати, що тема запобігання та протидії домашньому насильству взагалі втратила актуальність. Показово, що Верховна Рада України попри запеклі дебати 20 червня 2022 р. ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція). Цілями вказаної Конвенції передусім є: 1) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне

переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; 2) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками; 3) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [8]. Крім того, на українську державу Конвенція накладає зобов'язання здійснення необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення належної уваги до недопущення, розслідування, покарання та забезпечення компенсації стосовно актів насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції та які вчинені недержавними учасниками.

У підсумку, констатуємо, що на сьогодні в Україні склалася система нормативно-правових актів, що надають можливість проведення ефективної державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Увага до відповідної проблематики продемонстрована і з боку державних інституцій – парламент, президент, уряд, і з боку громадськості. Водночас, маючи таку нормативну базу відкритим залишається питання дієвих механізмів реалізації її положень і приписів, зокрема економічних механізмів, осмислення яких стане предметом наших подальших досліджень.

Література:

1. Блага А. Б., Адащик А. С. Динаміка домашнього насильства в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 355–358.
2. Сербин Р. А. Актуальні напрями удосконалення адміністративно-правових заходів протидії домашньому насильству на основі зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 566–570.
3. Міністерство соціальної політики України. 23.12.2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24327.html?PrintVersion> (дата звернення 20.02.2025).
4. У кожному третьому випадку від домашнього насильства страждають літні люди. Опендатабот. 26.12.2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-elders> (дата звернення 20.02.2025).
5. Мілорадова Н. Е. Доценко В. В. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. *Габітус*. 2023. Вип. 47. С. 194–199.
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 20.02.2025).

7. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення 20.02.2025).

8. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n16> (дата звернення 20.02.2025).

9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (11.05.2011). Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 20.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-16>

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Євсюков Олександр Феліксівич

кандидат педагогічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник, судовий експерт,

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз

імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

м. Харків, Україна

Велике правове значення експертизи потерпілих у межах кримінальних проваджень за фактами вчинення сексуальних злочинів визначається тим, що на її підставі можливе розмежування таких складів злочину, як «Зґвалтування» (ст. 152 КК України) [1], «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» (ст. 155 КК України) [1], «Розбещення неповнолітніх» (ст. 156 КК України) [1] та ін. Обґрунтування окремих положень КК України дає можливість дійти висновку, що у випадках малолітства для визнання зґвалтування за ознакою використання безпорадного стану необхідно не тільки встановити вік потерпілої (недосягнення 14 років), але й визначити, чи розуміла вона фактичну сторону та соціальне значення статевих

взаємин між чоловіком та жінкою, встановити рівень її розвитку, обізнаність щодо сексуальних відносин та їхнього соціального значення тощо.

Необхідні компоненти збереження здатності потерпілих до розуміння характеру та значення вчинюваних із ними дій справедливо виокремлюють:

- специфічний життєвий досвід потерпілої, насамперед обізнаність щодо особливостей перебігу сексуальних стосунків;
- усвідомлення вже на ранніх стадіях розвитку криміногенної ситуації сексуальної спрямованості дій злочинця;
- адекватну морально-етичну оцінку подій, сформованість здатності до розуміння соціального значення вчинюваних із нею дій тощо.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що під час встановлення істини в межах розслідування даної категорії кримінальних правопорушень береться до уваги значний обсяг факторів механізму їх вчинення, показників індивідуально-психологічних особливостей суб'єкта й об'єкта посягання тощо.

Завдання, що мають бути вирішеними під час проведення судової психологічної експертизи:

- встановлення здатності потерпілої особи до розуміння сексуального характеру дій, які з нею здійснювалися в ході протиправної події посягання на її статеву недоторканість (свободу);
- встановлення здатності потерпілої особи до розуміння соціального, морально-етичного та правового значення дій, що з нею здійснювалися в ході протиправної події посягання на її статеву недоторканість (свободу);
- встановлення здатності потерпілої особи до здійснення спротиву насильницьким діям сексуального характеру, які з нею вчинялися в ході протиправної події посягання на її статеву недоторканість (свободу).

Одне з основних питань, яке може бути вирішене: «Чи здатна потерпіла особа з урахуванням рівня її психічного розвитку, індивідуально-психологічних особливостей і психічного стану розуміти характер і значення дій сексуального спрямування, що з нею вчинялися та здійснювати їм спротив?».

Об'єктом вказаного виду дослідження є особистість потерпілої особи, сукупність джерел інформації (матеріали кримінального провадження, інші документи), які відображають індивідуально-психологічні особливості потерпілої особи, специфіку її емоційного стану і діяльності у протиправній ситуації посягання на її статеву свободу чи статеву недоторканість.

Суб'єктами експертної діяльності в кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканості є судові експерти, які мають вищу психологічну освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, отримали атестацію судового експерта за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження».

У ході виконання судово-психологічної експертизи даного виду застосовуються система методів наукового пізнання, методи психологічної науки та спеціальні методи дослідження. Загальнонаукові методи: діалектичний, формально-логічні методи, спостереження, вимірювання, опис, експеримент. Окремі методи психології: спрямоване спостереження, спрямована бесіда, біографічний метод, аналіз продуктів діяльності, контент-аналіз текстової інформації, експериментально-психологічні методи, спеціальні методи дослідження у вигляді методик відповідно до їх реєстраційних кодів у Реєстрі методик проведення судових експертиз.

Відповідно до п. 1.4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз [2], вибір методів дослідження належить до компетенції експерта.

Таким чином, за допомогою судово-психологічної експертизи здатності потерпілого у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві недоторканості можна отримати дані, які дають змогу зрозуміти і правильно оцінити особливості психічної активності та поведінкових проявів особи, що мають значення для висновків юридичного змісту.

Таким чином, у результаті своєчасного й обґрунтованого застосування спеціальних психологічних знань виникає можливість з'ясування багатьох фактів, необхідних для встановлення істини за окремими категоріями кримінальних проваджень (у тому числі щодо сексуально насильницької поведінки делінквентів), адже використання цих знань у юридичній діяльності має, насамперед, суттєве прикладне значення. Вирішення питань у межах проваджень окресленої категорії потребує не лише професійного й життєвого досвіду слідчого чи судді, але й кваліфікованого експертного висновку фахівця в галузі психології.

Література:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 26.02.2025).

2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затверджені наказом Міністерства юстиції

України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами та доповненнями)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 27.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-17>

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Іванців Михайло Романович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Ухвалений у грудні 2017 року Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прикметний тим, що визначив основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Зокрема, ст. 5 цього Закону встановлює, що «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [1].

Зауважимо, що тема запобігання та протидії домашньому насильству в українському суспільстві і на рівні держави є актуальною щонайменше понад два десятиріччя, що засвідчується ухваленням двох законів присвячених відповідній проблематиці: Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року № 2789-III і, вже згаданий, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. Між тим усвідомлення проблеми громадськістю і наявність профільних законів самі по собі проблеми не вирішують. Як відзначають експерти, хоч усвідомлення наслідків домашнього насильства стало глибшим як серед громадян, так і в державі в цілому, проте радикального покращення у цій сфері не відбулося і фактично нині домінує відношення до цього явища як до приватної справи окремої сім'ї, попри те, що воно є серйозною соціальною проблемою [2].

Зауважимо, що за даними Міністерства соціальної політики України проблема домашнього та гендерно зумовленого насильства загострюється і через війну. За офіційними даними Національної поліції України, за 11 місяців у 2024 році надійшло 180 265 звернень щодо насильства у родині. Також 5% від усіх викликів патрульної поліції за 10 місяців минулого року – це виклики пов'язані з домашнім насильством. Понад 3 тисячі кримінальних проваджень відкрито за фактом вчинення домашнього насильства у 2024 році, що більше на 6%, ніж 2023 року [3]. Водночас, десятиріччя збройної агресії російської федерації проти України призвели до масового переселення значної частини населення, пошкодження чи повного знищення об'єктів інфраструктури, житлових будинків тощо, погіршення економічної ситуації, що значно посилило таке негативне явище як домашнє насильство, як «підсилюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, широкою необізнаністю серед населення своїх прав, та способів їх захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» [4, с. 566].

Означена ситуація спонукає до пошуку ефективних механізмів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Тут варто згадати вже хрестоматійну позицію відомого українського правознавця Ю. Ковбасюка, відповідно до якої важливим складником здійснення державної політики є визначення механізму її реалізації, що передбачає сукупність засобів, методів і ресурсів, які забезпечать вжиття запланованих заходів відповідно до поставлених завдань [5, с. 31].

Відзначимо, що досі в науці утвердилася позиція, що поняття «державна політика» за своїм змістом корелює з поняттям «державне управління», як потрактовується як організований процесом керівництва, регулювання й контролю державних органів розвитку різних сфер державного життя [6]. Водночас, механізми державного управління розуміється як способи розв'язання певних суперечностей явища чи процесу у державному управлінні, послідовна реалізація дій, що базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління [7, с. 421]. Взявши до уваги вказані дефініційні підходи до понять «державна політика», «державне управління», «механізми державного управління» окреслимо актуальні й перспективні механізми державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Очевидно первинним механізмом державної політики у будь-якій сфері справедливо вважати правовий механізм як сукупність правових

засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини у бажаному напрямі, а у нашому випадку – у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Правовий механізм важливий тим, що легітимізує «основні нормативні принципи та стратегії, як визначають підходи у створенні, впровадженні та вдосконаленні правових та політичних інструментів для запобігання та протидії насильству, які виникають у сімейному, родинному оточенні, в межах місця проживання або між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю» [8, с. 19].

Особливе місце, серед механізмів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству напевно належить адміністративно-правовому механізму, що є системою пов'язаних між собою структурно-організаційних та структурно-функціональних елементів, застосовуючи які, компетентні суб'єкти владних повноважень здійснюють цілеспрямований вплив на відповідні суспільні відносини, з метою формування у суспільстві негативного ставлення до домашнього насильства, а також підвищення обізнаності населення щодо негативних наслідків такого насильства [9, с. 88–89].

Зважаючи на природу домашнього насильства спеціальної уваги заслуговує економічний механізм державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Його ми трактуємо як систему економічних інструментів, фінансових і матеріальних ресурсів, що забезпечують реалізацію стратегій і заходів, спрямованих на боротьбу з домашнім насильством. Вказаний механізм на практиці має багатoproфільне застосування, оскільки включає: фінансування превентивних програм, підтримку постраждалих від домашнього насильства; економічні стимули, які допомагатимуть постраждалим від домашнього насильства змінити життєві обставини; фінансування забезпечення правового захисту потерпілих від домашнього насильства, зокрема фінансування правової допомоги; заохочення громадських організацій, волонтерських ініціатив, благодійних фондів, що займаються підтримкою постраждалих від насильства; інвестування у просвітницькі проекти щодо підвищення обізнаності суспільства про небезпеки і наслідки домашнього насильства. Очевидно, що в ситуації війни і повоєнного дефіциту коштів значно ускладнюється реалізація економічного механізму державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Втім і економія коштів на цій сфері ставитиме під сумнів практичну реалізацію українською державою комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства з усіма відповідними (негативними) наслідками. Зрештою така комплексність передбачає системне залучення усіх вище описаних

механізмів державної політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 22.02.2025).

2. Карпеченкова Г. В. Вплив домашнього насильства на розвиток суспільства та соціальних відносин. *Вісник «Інвестиції практика досвід»*. 2022. №17. С. 150–154.

3. В Україні діє понад тисяча спеціалізованих служб для протидії насильству. Міністерство соціальної політики України. 23.12.2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24327.html?PrintVersion> (дата звернення 22.02.2025).

4. Сербин Р. А. Актуальні напрями удосконалення адміністративно-правових заходів протидії домашньому насильству на основі зарубіжного досвіду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 566–570.

5. Державна політика : підручник / ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.

6. Державне управління і політика: загальне і особливе. *Studies.in.ua*. 2024. URL: <https://studies.in.ua/polit-men-shpora/2573-derzhavne-upravlnnya-poltika-zagalne-osoblive.html> (дата звернення 22.02.2025).

7. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.

8. Андрусяк І. П. Принципи правової політики у сфері домашнього насильства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 15–19.

9. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики, щодо запобігання домашньому насильству: навч. посіб. / А. В. Боровик, А. В. Томчук, О. Ю. Дрозд та ін. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022. 288 с.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ: ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Іщенко-Ладна Тетяна Володимирівна

доктор філософії права,

доцент кафедри правознавства,

Полтавський університет економіки і торгівлі

м. Полтава, Україна

Домашнє насильство наразі не втрачає своєї актуальності і залишається однією з найбільш актуальних соціально-правових проблем України, особливо в умовах воєнного стану. З огляду на це, Україна вживає заходів щодо посилення відповідальності за домашнє насильство та вдосконалення механізмів захисту постраждалих осіб. Одним з ключових кроків у цьому напрямку стало ухвалення 22 травня 2024 року Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [1], який набрав чинності 19 грудня 2024 року.

Серед основних нововведень цього закону у сфері запобігання та протидії домашньому насильству варто виокремити такі:

збільшення розмірів штрафів за вчинення домашнього насильства у статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), що має на меті посилити превентивний вплив адміністративної відповідальності;

- закріплення окремої відповідальності за вчинення домашнього насильства стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи у частині 2 статті 173-2 КУпАП (раніше така норма була відсутня);

- неможливість звільнення особи, яка вчинила домашнє насильство, від адміністративної відповідальності за малозначністю, з метою уникнення відповідальності за вчинення такого правопорушення;

- збільшення строку адміністративного затримання осіб, які вчинили домашнє насильство, до дванадцяти годин, коли це необхідно для встановлення особи або з'ясування обставин правопорушення;

- визнання потерпілими дітей (малолітніх чи неповнолітніх осіб) у присутності яких було вчинено домашнє насильство або насильство за ознакою статі, що підкреслює важливість захисту прав дитини та забезпечення її психологічного благополуччя.

Закон також вніс зміни до складу правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП. Відтепер обов'язковою умовою притягнення особи до адміністративної відповідальності є настання шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. Це означає, що факт умисного вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо) підлягає кваліфікації як адміністративне правопорушення лише за умови доведення завданої шкоди потерпілому. Ці зміни суттєво впливають на правозастосовну практику, оскільки ускладнюють процес доведення складу правопорушення у випадках, коли очевидні наслідки для здоров'я постраждалої особи відсутні або належним чином не зафіксовані.

Незважаючи на вдосконалення законодавства, практика його застосування в судах залишається проблемною. Одним із ключових викликів є доведення факту завдання шкоди, що стало обов'язковою умовою притягнення кривдника до відповідальності за вчинення домашнього насильства за статтею 173-2 КУпАП. Як наслідок, суди все частіше закривають провадження у справах про домашнє насильство через відсутність належних доказів заподіяння шкоди.

Одним із прикладів є рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 24 січня 2025 р. Судом встановлено, що 09.01.2025 року о 09 год. 20 хв. ОСОБА_1, перебуваючи за місцем проживання, вчинив домашнє насильство психологічного характеру відносно своєї дружини ОСОБА_2, а саме: висловлював погрози та образи нецензурною лайкою, внаслідок чого була завдана шкода психічному здоров'ю потерпілої. Щодо кривдника було складено протокол про адміністративне правопорушення за частиною 1 статті 173-2 КУпАП. Однак, незважаючи на наявність факту вчинення домашнього насильства, суд закрив провадження у справі через відсутність доказів завдання шкоди. У рішенні зазначено, що до протоколу про адміністративне правопорушення не додано жодних доказів на підтвердження завдання шкоди (так, якщо це психологічна шкода, то має бути довідки/висновки/акти психолога, який зафіксує отримання психологічної шкоди; якщо це фізична шкода, то доказом є відповідна довідка лікаря або інші докази, які свідчать про нанесення фізичної шкоди потерпілому) [2].

Аналіз судових рішень також свідчить про необґрунтоване застосування статті 22 КУпАП у справах про домашнє насильство. Важливо зазначити, що положення цієї статті не застосовуються до правопорушень, передбачених статтею 173-2 КУпАП, проте суди продовжують

звільняти кривдників від відповідальності, закриваючи справи на підставі малозначності. Це нівелює механізм адміністративної відповідальності та значно знижує ефективність заходів протидії домашньому насильству.

Прикладом зазначеного є рішення Зарічнянського районного суду м. Суми від 24 січня 2025 року. Судом встановлено, що ОСОБА_1 09.01.2025 близько 18-00 год. за місцем проживання вчинив відносно своєї сестри ОСОБА_2 домашнє насильство фізичного характеру, а саме умисні дії, які полягали у стусанах та штовханнях, чим завдав їй фізичного болю. За цим фактом було складено протокол про адміністративне правопорушення за частиною 1 статті 173-2 КУпАП. Проте, суд визнав вчинене діяння малозначним і звільнив кривдника від адміністративної відповідальності, оголосивши усне зауваження. Суд обґрунтував своє рішення тим, що наслідки діяння не становлять суспільної небезпеки, не завдали або не здатні завдати значної шкоди суспільним або державним інтересам, правам та свободам інших осіб [3].

Окрім зазначеного, в якості приклада звільнення кривдника від відповідальності за малозначністю можна навести рішення Новоукраїнського районного суду Кіровоградської області від 23 січня 2025 року. У цій справі суд встановив, що ОСОБА_1 07.01.2025 року о 20.00 год. ображала брутальною, нецензурною лайкою та завдав тілесні ушкодження дружині ОСОБА_2, своїми діями вчинив домашнє насильство психологічного та фізичного характеру. Не зважаючи на те, що у матеріалах справи було зазначено факт завдання тілесних ушкоджень, суд визнав правопорушення малозначним та звільнив кривдника від адміністративної відповідальності, обмежившись усним зауваженням. Ба більше, суд не передав матеріали справи про адміністративне правопорушення прокурору або органу досудового розслідування в порядку статті 253 КУпАП для вирішення питання про внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4].

Зазначене може призвести як до збільшення кількості випадків домашнього насильства, оскільки відсутність реального стягнення може сприяти повторності таких правопорушень, так і до зниження довіри постраждалих осіб до правоохоронної та судової системи. А це у свою чергу, може ускладнити процес фіксації нових випадків насильства та захисту потерпілих, і суперечить принципу невідворотності відповідальності.

Попри запроваджені законодавчі зміни, ефективність протидії домашньому насильству значною мірою залежить від їхнього правильного застосування на практиці.

З огляду на це, подальший розвиток системи запобігання та протидії домашньому насильству потребує не лише вдосконалення нормативно-правової бази, а й уніфікації судової практики та забезпечення належного контролю за дотриманням законодавства у сфері протидії домашньому насильству.

Література:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22 травня 2024 р. № 3733-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text>

2. Постанова Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 24 січня 2025 року. Справа № 577/256/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124652526>

3. Постанова Зарічнянського районного суду м. Суми від 24 січня 2025 року. Справа № 591/284/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124652497>

4. Постанова Новоукраїнського районного суду кіровоградської області від 23 січня 2025 року. Справа № 396/128/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124620449>

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://bit.ly/42Ab91j>

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Канський Олександр Адольфович

*здобувач третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти
кафедри публічного та приватного права,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Татаренко Галина Вікторівна

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри публічного та приватного права,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
м. Київ, Україна*

Домашнє насильство – одна з найгостріших проблем сучасного суспільства, що руйнує життя людей та підриває соціальну стабільність. В умовах глобалізації воно набуває транскордонного характеру, потребує міжнародної співпраці. Для України ця проблема стала особливо актуальною через війну, яка спричинила зростання соціальної напруги, економічної нестабільності та психологічного виснаження. Це, своєю чергою, призвело до збільшення випадків гендерно зумовленого насильства, зокрема серед/проти ВПО, жінок, дітей і військових, а також до його жорстокіших форм.

Активна міграція українців до країн ЄС та інших регіонів ускладнює доступ постраждалих до правового захисту за кордоном. У цьому контексті міжнародне співробітництво відіграє ключову роль у створенні єдиних стандартів протидії насильству, удосконаленні законодавства та забезпеченні підтримки постраждалих. Україна активно взаємодіє з іншими державами через двосторонні угоди та обмін досвідом, що сприяє впровадженню ефективних методів боротьби з домашнім насильством.

Ключовими напрямками міжнародної співпраці є гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, криміналізація домашнього насильства, посилення відповідальності кривдників та вдосконалення механізмів захисту постраждалих. Важливим є обмін досвідом із країнами ЄС щодо роботи кризових центрів, притулків, реабілітаційних програм і юридичної підтримки. Україна активно співпрацює з ООН, ОБСЄ та ЄС у рамках спільних програм, спрямованих на запобігання насильству, обмін найкращими практиками

та підготовку фахівців. Це дозволяє посилити захист прав постраждалих і впровадити ефективні світові практики.

Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, відому як Стамбульська конвенція [1]. Цей важливий міжнародний документ встановлює всеосяжні рамки для захисту жертв насильства, надання їм допомоги та запобігання насильству в майбутньому. Ратифікація конвенції зобов'язує Україну адаптувати її положення до національного законодавства та політики, що включає зміни в кримінальному праві, механізми надання допомоги потерпілим та посилення захисту прав жертв насильства. Ратифікація Стамбульської конвенції є важливим кроком для України у захисті жертв насильства та впровадженні міжнародних стандартів. Участь у глобальних кампаніях, таких як «16 днів активізму проти гендерно зумовленого насильства», сприяє підвищенню обізнаності та мобілізації суспільства для боротьби з насильством.

Важливим напрямом є міжнародне правозастосування, що включає посилення координації правоохоронних органів у розслідуванні випадків насильства, зокрема щодо українських біженців. Співпраця з міжнародними організаціями сприяє розробці програм соціальної адаптації, включаючи реабілітацію та психологічну допомогу. Прикладом такої співпраці є програма «Підтримка постраждалих від насильства в Україні», реалізована за підтримки ЄС. Вона спрямована на розвиток кризових центрів, надання психологічної допомоги та інтеграцію соціальних послуг. Правове забезпечення ґрунтується на Стамбульській конвенції та Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2].

Ще одним прикладом є програма ОБСЄ «Покращення доступу жертв до правосуддя та захисту», яка має на меті підвищення правової грамотності постраждалих від насильства та покращення доступу до юридичних послуг для жертв домашнього насильства. Програма включає проведення тренінгів для юристів та правоохоронців, а також розробку механізмів правової підтримки для постраждалих. Програма реалізується в рамках співпраці з Міністерством внутрішніх справ України та іншими державними органами. Правове забезпечення цієї ініціативи базується на міжнародних правових актах, таких як Стамбульська конвенція та національному законодавстві, яке активно адаптується відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Україна активно інтегрується в європейські системи моніторингу та протидії насильству, беручи участь у спільних ініціативах із вдосконалення моніторингу, створення баз даних та розробки стандартів. Це сприяє доступу до найкращих світових практик

і зміцнює позиції України в європейському просторі захисту прав людини.

Міжнародне правове співробітництво відіграє ключову роль у встановленні стандартів криміналізації домашнього насильства та захисту потерпілих. Важливими документами є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW, 1979), Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок (1993) та Стамбульська конвенція. Вони зобов'язують держави криміналізувати домашнє насильство, створювати кризові центри та забезпечувати підготовку правоохоронців.

У різних країнах підходи до боротьби з насильством відрізняються. У США діють суворі закони з покаранням для кривдників, включаючи ув'язнення, заборону наближатися до жертви та реабілітаційні програми. В ЄС законодавство адаптоване до вимог Стамбульської конвенції, криміналізуючи фізичне та психологічне насильство в сім'ї.

В Україні відповідальність за домашнє насильство передбачена статтею 126-1 Кримінального кодексу України [3], що охоплює фізичне, психологічне та економічне насильство щодо подружжя або інших близьких осіб. Однак на практиці існують труднощі у застосуванні закону, зокрема недостатня ефективність правоохоронних органів та складність доведення систематичності злочину.

Незважаючи на позитивні кроки, Україна стикається з низкою викликів, які ускладнюють ефективне міжнародне правове співробітництво. Серед них – недостатня координація між державними та міжнародними структурами, потреба у більшій фінансовій підтримці програм боротьби з насильством, а також необхідність подолання культурних та правових бар'єрів у взаємодії з іноземними партнерами. У 2023 році до Національної поліції України надійшло понад 291 тисячу заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, що на 20% більше порівняно з 2022 роком [4]. У перші два місяці 2024 року зареєстровано на 56% більше кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, порівняно з аналогічним періодом 2023 року.

З 19 грудня 2024 року набув чинності Закон України № 3733-IX, який вносить зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Стамбульської конвенції [5]. Закон спрямований на вдосконалення механізмів попередження насильства, посилення захисту потерпілих та підвищення відповідальності кривдників. Серед ключових змін – розширення кола осіб, які можуть бути притягнуті до відповідальності, та посилення покарань за домашнє насильство. Документ передбачає покращений доступ до соціальних послуг і психологічної допомоги, чіткіші механізми підтримки жертв,

збільшення обов'язків правоохоронців, а також спеціалізоване навчання фахівців. Закон сприяє кращій координації між державними та недержавними організаціями для ефективної боротьби з насильством у сім'ї.

Попри наявність міжнародного та національного законодавства, боротьба з домашнім насильством стикається з серйозними викликами. Основні проблеми включають недостатнє фінансування, обмежену кількість кризових центрів, низьку правову обізнаність населення та гендерні стереотипи, що заважають потерпілим звертатися по допомогу.

В Україні діє близько 100 кризових центрів, однак цього недостатньо для покриття потреб усіх постраждалих. Наприклад, у Львівській області функціонує Центр соціальної та психологічної допомоги (15 місць) і центр матері та дитини (10 місць) [6]. Стамбульська конвенція вимагає щонайменше одне місце в притулку на 10 000 осіб, але наявні ресурси не відповідають цим стандартам. Це підкреслює необхідність розширення мережі кризових центрів і притулків, щоб забезпечити ефективну підтримку постраждалих від насильства.

Кримінальна відповідальність за домашнє насильство є важливим інструментом боротьби з цим явищем. Однак, міжнародне правове регулювання відіграє ключову роль у встановленні загальних стандартів та принципів криміналізації, захисту потерпілих і притягнення винних до відповідальності. Подальше вдосконалення законодавства, зміцнення міжнародного співробітництва та підвищення ефективності правоохоронних органів є необхідними кроками на шляху до викорінення домашнього насильства у світі.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Конвенція Ради Європи від 11 травня 2011 р. № 994_001-11. Офіційний текст. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_001-11 (дата звернення: 11 лютого 2025).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. Офіційний текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 11 лютого 2025).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Офіційний текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11 лютого 2025).

4. Міністерство внутрішніх справ України. (2023). Кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%, МВС та парламент

працюють над посиленням відповідальності. URL: https://mvs.gov.ua/news/killist-vipadkiv-domasnyogo-nasilstva-zroslo-na-20-mvs-ta-parlament-praciuiut-nad-posilenniam-vidpovidalnosti-1?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11 лютого 2025).

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 23 грудня 2020 р. № 1226-IX. Офіційний текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1226-19> (дата звернення: 11 лютого 2025).

6. Місто Сайт. (2023). Залишатися в безпеці: як працює система шелтерів в Україні. URL: https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-iak-pratsiuiue-systema-shelteriv-v-ukraini?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 11 лютого 2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-20>

ДО ПИТАННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ МЕДІАЦІЇ ЩОДО ВСІХ ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ)

Каращук Катерина Леонідівна

медіатор, адвокат,

приватний виконавець виконавчого округу м. Києва,

м. Київ, Україна

Висока вартість, тривалість та складність судового процесу обумовлює все інтенсивніший розвиток альтернативних видів розгляду спорів. Одним із найбільш поширених способів позасудового вирішення конфліктів є медіація як «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1]. Сфера дії Закону «Про медіацію» є достатньо широкою і розповсюджується на різні види конфліктів (спорів), в тому числі цивільні, сімейні, трудові, господарські, адміністративні, а також справи про адміністративні правопорушення та кримінальні провадження з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) (ч. 1 ст. 3 Закону). Практика показує, що медіація є одним із найбільш ефективних способів вирішення конфліктів саме у сфері сімейних правовідносин.

Цьому сприяють такі переваги медіації порівняно із судовим розглядом як конфіденційність (сторони сімейного конфлікту незацікавлені у розголошенні відомостей про його подробиці), оперативність (сторони зацікавлені у швидкому вирішенні конфлікту, чого не забезпечує судовий розгляд), досягнення сторонами консенсусу (висока ймовірність припинення спору).

Проте не всі види сімейних конфліктів є медіабельними. Зокрема, недавніми змінами до законодавства передбачена заборона застосування медіації щодо всіх форм домашнього насильства [2]. Такий підхід законодавця відповідає ст. 48 ратифікованої Україною 20.06.2022 Стамбульської конвенції [3], яка забороняє застосування обов'язкових альтернативних процесів вирішення спорів, у тому числі посередництва та примирення, стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

Аргументом такої заборони найчастіше називають відсутність у випадках домашнього насильства принципу рівності «оскільки потерпіла сторона, що зазнала домашнього насильства, є у багатьох випадках залежною від кривдника (психологічно, матеріально, тощо)» [4]. Крім того, контраргументом застосування медіації у випадках домашнього насильства часто називають те, що медіація може сприяти уникненню кривдником покарання [5, с. 73].

Проте існують і інші підходи в зарубіжній літературі та практиці. Так, прихильники застосування медіації у випадках домашнього насильства пропонують диференціювати різні види такого насильства, а відповідно «деякі випадки можуть бути розглянуті в процесі медіації, тоді як інші підлягають розглянуті лише в судовому порядку» [5, с. 73]. Також, виходячи з практики, деякі автори стверджують, що якщо у жертви домашнього насильства є достатньо сильна позиція для прийняття рішення, то залучення її до процесу медіації, контролюваного високопрофесійним медіатором, може позитивно вплинути на неї, при дотриманні заходів безпеки, зокрема, медіація може проводитися у вигляді телефонних розмов або окремих зустрічей медіатора з кожною із сторін [5, с. 73].

Неоднозначно вирішуються питання проведення медіації щодо домашнього насильства і у законодавстві різних країн. Проте у більшості правових систем існують норми, які забороняють застосування медіації для вирішення сімейних спорів, що стосуються дітей, де є докази домашнього насильства або встановлюються особливі умови для проведення процедури медіації у подібних випадках [5, с. 74].

З огляду на зарубіжний досвід, у вітчизняному законодавстві слід більш детально врегулювати обмеження застосування медіації у випадках домашнього насильства, оскільки такі випадки можуть істотно

відрізнятися. Тим більше, практика показує, що застосування заходів державного примусу до кривдника далеко не завжди гарантує безпеку постраждалої сторони та вирішує конфлікт.

На нашу думку, роль сімейної медіації в контексті домашнього насильства має бути більше превентивною, з тим, щоб випадках родинних конфліктів запобігати насильницьким діям. Це цілком відповідає положенню ч. 1 ст. 3 Закону України «Про медіацію», який поширюється, зокрема, «на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому» [1].

Досить часто факти домашнього насильства виявляються в процесі підготовки або проведення сімейної медіації. В таких випадках принцип конфіденційності, передбачений Законом «Про медіацію» не застосовується. Так, п. 2 р. VII Державного стандарту надання соціальної послуги медіації передбачає, що принцип конфіденційності (щодо медіації) не поширюється на випадки виявлення фактів домашнього насильства. При цьому особи, долучені до оброблення такої інформації відповідно до законодавства, зобов'язані забезпечувати її конфіденційність [6]. Названим стандартом передбачений порядок дії медіатора у відповідних випадках. Зокрема, п. 4 р. VIII вказаного стандарту передбачає обов'язок медіатора (медіаторів) у випадку виявлення ознаки жорстокого поводження з дитиною або загрозу її життю чи здоров'ю невідкладно, у строк, що не перевищує 1 доби, повідомити про це (в усній або в письмовій формі, в тому числі із застосуванням засобів електронної комунікації) органи Національної поліції та службу у справах дітей за місцем виявлення або проживання/перебування такої дитини. У інших випадках медіатор зобов'язаний повідомити повнолітню особу, постраждалу від домашнього насильства про право звернутися до органів Національної поліції і повідомляє органи Національної поліції про домашнє насильство та/або насильство за ознакою статі виключно за наявності поінформованої згоди повнолітньої постраждалої особи на таке повідомлення. На нашу думку, такий підхід є цілком обґрунтованим. Проте доцільно було б не обмежуватися регулюванням відповідних випадків на рівні підзаконного акту, а внести відповідні зміни до Закону України «Про медіацію».

Література:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.21 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 20.02.2025).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі: Закон України від 20.11.2024 № 4073-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20#n108> (дата звернення: 20.02.2025).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 № 994_001-11 // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 27.02.2025).

4. Чи можлива медіація між особою постраждалою від домашнього насильства та її кривдником. *Судово-юридична газета в Україні*. 2023. 16 лютого URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/262154-vozmozhna-li-mediatsiya-mezhdu-litsom-postradavshim-ot-domashnego-nasiliya-i-ego-obidchikom> (дата звернення: 26.02.2025).

5. Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction Mediation URL: <https://assets.hcch.net/docs/d09b5e94-64b4-4afe-8ee1-ab97c98daa33.pdf> (дата звернення: 27.02.2025).

6. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги медіації: наказ Міністерства соціальної політики України від 03.06.2024 № 269-Н/ Міністерство соціальної політики України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24#Text> (дата звернення: 25.02.2025).

МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУЦІЙ У РЕАГУВАННІ НА БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ З УРАХУВАННЯМ ПОТРЕБ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Клименко Анастасія Сергіївна

*доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій,
Навчально-науковий інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Клименко Олександр Сергійович

*доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Визначення механізму взаємодії інституцій у реагуванні на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп населення є надзвичайно важливим в умовах сучасних глобальних загроз, таких як війни, пандемії, техногенні катастрофи та природні катаклізми. У такі періоди надзвичайно важливо забезпечити не лише безпеку всіх громадян, але й врахувати особливі потреби окремих соціальних груп, таких як жінки, діти, люди з інвалідністю, представники етнічних меншин та інші вразливі категорії населення. Визначенні групи можуть зазнавати різного роду дискримінації та насильства під час кризових ситуацій, тому система реагування повинна бути чутливою до їх специфічних потреб [2]. Неврахування цих аспектів може призвести до поглиблення гендерної нерівності, соціальної маргіналізації та збільшення рівня насильства в суспільстві. З огляду на це, важливою є розробка та впровадження механізмів, які забезпечують не лише ефективну боротьбу з безпековими викликами, але й збереження прав людини та соціальної справедливості. Створення такої системи сприятиме більш ефективному реагуванню на кризи, захисту прав вразливих груп та зменшенню негативних наслідків для суспільства.

В Україні цей механізм побудований на основі Стратегічної цілі 2 Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544-р. Відповідно до цього документа, важливим напрямом

є створення гендерно чутливої системи ідентифікації безпекових викликів, запобігання таким викликам і реагування на них з урахуванням потреб різних груп населення, зокрема жінок, дітей, людей з інвалідністю, етнічних меншин та інших вразливих категорій [1]. Для забезпечення ефективного реагування на безпекові виклики, важливо враховувати специфіку потреб кожної групи населення і належним чином організувати співпрацю між усіма інституціями.

Одним із перших етапів механізму є ідентифікація безпекових викликів, що включає в себе виявлення та оцінку ризиків для різних груп населення. В умовах війни, техногенних катастроф чи пандемій, де можуть виникати загрози для життя та здоров'я громадян, особливо важливо розуміти, які групи найбільш уразливі до насильства, дискримінації чи інших форм експлуатації [2]. Наприклад, жінки під час війни можуть зазнавати сексуального насильства, а діти – бути підвищеною мішенню для вербування в збройні формування. Люди з інвалідністю можуть мати обмежений доступ до допомоги, а представники етнічних меншин – зіткнутися з расовою дискримінацією або маргіналізацією під час кризових ситуацій.

Наступним кроком є запобігання безпековим викликам, що передбачає розробку і впровадження заходів для мінімізації ризиків. Серед таких заходів активні інформаційні кампанії, які інформують населення про потенційні загрози, а також тренінги для представників державних органів і громадських організацій щодо гендерної чутливості та безпеки в умовах кризових ситуацій. Одним із важливих напрямків є розвиток інфраструктури для підтримки постраждалих груп, зокрема створення кризових центрів, притулків та медичних установ, які надають допомогу жертвам насильства.

Реагування на безпекові виклики передбачає створення ефективної системи для надання термінової допомоги та захисту постраждалих. А саме забезпечення доступу до медичних послуг, психологічної підтримки, юридичної допомоги та інших видів соціальної підтримки для осіб, які стали жертвами насильства або інших форм зловживання [3]. Важливим елементом є координація дій між органами публічної влади, громадськими організаціями, міжнародними установами та іншими стейкхолдерами, що дозволяє надавати всебічну підтримку постраждалим у найкоротші терміни.

Механізм взаємодії інституцій у таких ситуаціях включає в себе чітко визначену роль кожної інституції. Органи публічної влади мають координувати свої дії, забезпечуючи правову та соціальну підтримку, в той час як громадські організації можуть займатися наданням гуманітарної допомоги, психологічною підтримкою та захистом прав людини [4]. Міжнародні організації також відіграють важливу роль,

забезпечуючи ресурсну та технічну підтримку, а також надаючи експертні знання та досвід у сфері гендерної рівності та реагування на кризові ситуації.

Для ефективного реагування на безпекові виклики необхідно створювати спеціалізовані інструменти, зокрема мобільні бригади для надання допомоги в зонах ведення бойових дій, кризові лінії для жертв насильства, системи для збору та аналізу гендерно чутливих даних, а також платформи для обміну інформацією між різними інституціями. Важливо, щоб ці інструменти враховували специфічні потреби різних соціальних груп, що дозволяє забезпечити рівність та справедливість у наданні допомоги.

Важливою складовою успішного реагування є підготовка і навчання персоналу, зокрема правоохоронців, медичних працівників, державних службовців та фахівців із соціальної роботи. Це дасть змогу підвищити їхню здатність працювати в умовах криз, враховуючи гендерні та соціальні особливості, а також правильно реагувати на випадки насильства або дискримінації.

Таким чином, механізм взаємодії інституцій у реагуванні на безпекові виклики з урахуванням потреб різних груп населення, реалізований через гендерно чутливу систему, є важливим інструментом для забезпечення прав людини, рівності та безпеки в умовах кризових ситуацій. Впровадження таких механізмів допомагає зменшити негативний вплив безпекових викликів на вразливі групи та забезпечити їх ефективну підтримку.

Література:

1. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Перелік, Форма типового документа, Звіт, Заходи від 28.10.2020 № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

2. Прокоф'єва, Л. В. Гендерно-зумовлене насильство: соціальні чинники та шляхи подолання. *Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України* : зб. тез II Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2023 р.). Київ, 2023. С. 173–175.

3. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад : метод. посіб. /за заг. ред. Кочемировська О.О. К. : ФОП Клименко, 2020. 64–73 с.

4. Прус І. М. Пандемія COVID19 та домашнє і гендерно зумовлене насильство. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1. С. 106–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmprr_2022_1_15

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Коваленко Марина Сергіївна

<https://orcid.org/0000-0003-0153-4613>

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правознавства

Полтавський університет економіки і торгівлі

м. Полтава, Україна

В умовах воєнного стану дискримінація за ознаками статі набуває особливої гостроти. Гендерні стереотипи, соціально-економічні виклики, а також особливості правозастосування в кризових умовах можуть посилювати нерівність між чоловіками та жінками. Збільшуються випадки насильства над жінками та дітьми внаслідок втрати соціального контролю. Посилення ізоляції, економічні труднощі та психологічний стрес як каталізatori агресії, провокують домашнє насильство. Поширеними стають злочини на ґрунті ненависті, дискримінації зазнають внутрішньо переміщені особи, етнічні меншини та інші вразливі групи.

Збройний конфлікт створює сприятливий ґрунт для поширення насильства, у тому числі домашнього, гендерно зумовленого насильства та злочинів на ґрунті ненависті. Посилення суспільної напруги, переміщення значної кількості людей та погіршення соціально-економічних умов призводять до збільшення кількості випадків насильства та дискримінації.

Відповідно до звіту Офісу Генерального прокурора кількість справ, пов'язаних з домашнім насильством істотно знизилася кількість справ, які доходять до суду. Якщо у 2022 та 2023 роках їх було близько 83%, то цьогоріч лише 64% – це найнижчий показник за останні 5 років (рис. 1) [1].

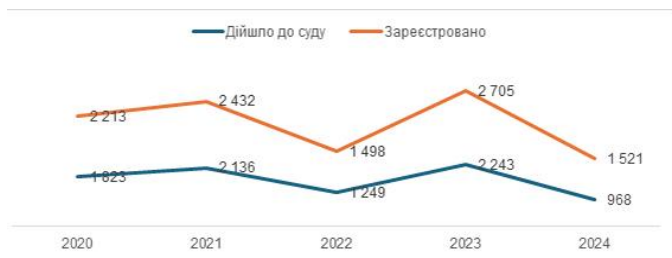

Рис. 1

Такий розрив між кількістю зареєстрованих випадків насильства та судовими справам, пояснюється рядом причин. По-перше, страх потерпілих з боку винної особи, особливо якщо вони проживають разом або фінансово залежать від кривдника. Це може змусити їх відкликати заяву або не надавати необхідні докази для судового розгляду. По-друге, потерпілі не вірять у ефективність роботи поліції та судової системи, вважаючи, що їх справа буде проігнорована або недостатньо розслідувана. Це особливо актуально в умовах переважності правоохоронних органів під час воєнного стану. По-третє, для судового розгляду необхідні вагомі підстави та докази, однак, у чинному законодавстві містяться прогалини, що унеможливають притягнення винної особи до відповідальності. Наприклад, статтею 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (далі – Закон) визначено адміністративну відповідальність за дискримінацію, проте Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить відповідних норм [2].

Не можна не зазначити, що станом на 2024 рік в Україні офіційно було зареєстровано 4 646 735 внутрішньо переміщених осіб: 59,9% складають жінки (2 782 325), 40,1% – чоловіки (1 864 410 осіб). На нашу думку, на сьогодні ця категорія залишається незахищеною та потребує уваги з боку держави та суспільства в цілому. Виникає питання чи є статус «внутрішньо переміщеної особи» захищеною ознакою, оскільки у положеннях вказаного Закону нічого про це конкретно не згадується [3].

Варто також звернути увагу, що розгляд судових справ може тривати роками, що свідчить про відсутність правового механізму для швидкого реагування та притягнення до відповідальності за дискримінацію винних осіб. Виходячи з аналізу статей 9 та 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», до повноважень Уповноваженого належить запобігання будь-яким формам дискримінації, проте, на практиці вказані статті стають декларативними, оскільки, не визначають можливості фактично реагувати на випадки дискримінації. Тому, на нашу думку, було б доречно надати повноваження Уповноваженому та його представникам складати протоколи адміністративні правопорушення про вчинення дискримінації та притягати до відповідальності винних осіб.

Така практика дозволила ефективно та швидко реагувати на правопорушення, пов'язані з дискримінацією та розвантажила правоохоронні органи, які значною мірою зосереджені на військових злочинах та безпекових питаннях.

Станом на 2025 рік Україна має досить розвинене антидискримінаційне законодавство, яке частково відповідає стандартам ЄС та міжнародним зобов'язанням. Однак, за висновками агенцій ООН, Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) та інших органів Ради Європи й Європейської комісії, існує низка нагальних питань, які потребують вирішення. Зокрема, необхідно усунути законодавчі та практичні прогалини, щоб забезпечити відповідність національної антидискримінаційної системи Рекомендаціям ЄКРН щодо мови ненависті та злочинів на ґрунті ненависті, а також Директивам ЄС щодо рівності та розслідування таких злочинів [4, с. 352].

У 2021 році був розроблений проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» від 13.05.2021 № 5488 [5], положення якого передбачають відповідальність за дискримінацію, розширюють перелік захищених ознак, а також визначають поняття «нетерпимість», що вирішує ряд законодавчих прогалин, однак, проєкт Закону так і не набув чинності.

Враховуючи вищевикладене, для усунення недоліків українське законодавство потребує значних змін. Зокрема, розширення переліку захищених ознак, включаючи чітке закріплення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ), розширення форм забороненої поведінки, запровадження адміністративної відповідальності за дискримінацію. Потрібно гармонізувати законодавство відповідно до європейських стандартів. Забезпечити рівний доступ до юридичної, соціальної, психологічної допомоги для всіх категорій громадян. Потрібно посилити відповідальність за дискримінацію та порушення прав людини в умовах війни, а процедуру притягнення до відповідальності зробити швидкою та ефективною. Забезпечення гендерної рівності сприятиме загальному зміцненню прав людини, мінімізації насильства та стійкості суспільства під час та після війни.

Література:

1. На 36% збільшало випадків домашнього насилля в Україні за 2024 рік. Опендатабот. 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2024-5> (дата звернення: 19.02.2025).
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06. 09.2012 № 5207-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#top> (дата звернення: 19.02.2025).
3. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. Антикризовий медіа-центр. 2024. URL:

<https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/> (дата звернення: 19.02.2025).

4. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. Асоціація правників України. 2023. URL: https://uba.ua/documents/1PR/PR%20%26%20Communications%202023/Звіт_09_09_2024_fin.pdf (дата звернення: 19.02.2025).

5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації: проєкт Закону від 13.05.2021 № 5488. Верховна Рада України. 2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26573> (дата звернення: 19.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-23>

THE RELEVANCE OF RESEARCH ON PROBLEMATIC ISSUES OF DOMESTIC VIOLENCE AND GENDER-BASED VIOLENCE DURING THE RUSSO-UKRAINIAN WAR

Kokoshko Fedir Ivanovych

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Law,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*

Kliuiev Heorhii Alexandrovich

*applicant for the second (master's) level of higher education
in the specialty 081 «Law»,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*

Kyrychenko Oleh Evgenievich

*applicant for the second (master's) level of higher education
in the specialty 081 «Law»,
Private higher educational institution
«Pylyp Orlyk International Classical University»
Mykolaiv, Ukraine*

War is a complex socio-political phenomenon that is always destructive in nature and leads to negative consequences affecting all aspects of society's life. It is accompanied by mass destruction, human losses, and destabilization of socio-economic systems, causing catastrophic damage to the country's infrastructure and economy. In times of war, social ties undergo severe destruction, leading to a loss of stability within society. Moreover, war annihilates cultural heritage by destroying historical monuments and inflicts psychological trauma on the population, leaving emotional scars on both military personnel and civilians.

The destructive nature of war has long-lasting effects that are felt long after its conclusion, creating a traumatic experience for future generations. War not only physically but also mentally devastates society, contributing to the spread of violence and aggression, which can lead to prolonged interethnic conflicts. Thus, war causes irreparable harm to society, dismantling its structure and leaving deep wounds in the history of nations. In these circumstances, peace becomes the most valuable asset, and ensuring human rights during conflicts becomes a critically important task for the international community.

Research on issues of domestic violence and gender-based violence [1] becomes particularly relevant in wartime conditions. Conflicts, including the Russo-Ukrainian war [1], not only cause physical destruction and humanitarian crises but also exacerbate social problems, including violence in domestic environments. Studying these phenomena is necessary to understand the mechanisms of their emergence and spread [1], as well as to develop effective strategies for their prevention and resolution.

The social destabilization caused by war significantly impacts the level of violence within families. Increased stress, economic uncertainty, and social isolation contribute to a rise in cases of domestic violence. War inflicts both physical and psychological trauma, adversely affecting interpersonal relationships. This, in turn, leads to a cyclical reproduction of violence, which becomes normalized for many families.

The relevance of studying gender-based violence in the context of armed conflict is also determined by the specific risks faced by women and children. During wartime, women often become victims of sexual violence, which is used as a weapon of war, necessitating particular attention from researchers, human rights defenders, and international institutions. Researching these issues is critically important for formulating policies aimed at protecting human rights [1] and ensuring the safety of the most vulnerable population groups.

Thus, the study of domestic violence and gender-based violence in the context of the Russo-Ukrainian war contributes to the formulation of a comprehensive approach to addressing gender inequality and violence,

which involves not only providing assistance to victims but also conducting educational campaigns that foster changes in societal perceptions of gender roles and violence.

Therefore, researching the issues of domestic violence and gender-based violence during the Russo-Ukrainian war is extremely relevant, as it allows for a deeper understanding of the profound social, economic, and cultural consequences of the conflict. These studies contribute to developing effective strategies for combating violence, ensuring human rights, and restoring social stability in the post-conflict period.

Literature:

1. The legal world of the Russian-Ukrainian war: Ukraine's victories in international courts. Ukrinform. 07/24/2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3888571-uridicnij-vimir-rosijskoukrainskoi-vijni-peremogi-ukraini-v-miznarodnih-sudah.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-24>

СУДОВИЙ (ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ) ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Короед Сергій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

в.о. президента,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Проблема домашнього насильства та питання протидії цьому, з огляду на статистику рівня зростання кількості випадків таких порушень (особливо з боку військових [1]), залишається актуальною та періодично обговорюється в межах тематичних конференцій і круглих столів як представниками виконавчої [2], так й судової влади [3], а також в науковій літературі [4]. Як наголосив голова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Б.Гулько, психологічне навантаження спричинене війною, через яке страждає все суспільство, особливо позначається на внутрішньосімейних стосунках, у яких діти є найбільш вразливими [3]. З огляду на чинне законодавство щодо протидії домашньому насильству, до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання

та протидії домашньому насильству, належать зокрема суди. При цьому суди мають перевіряти, чи відбувалося домашнє насильство щодо дитини або за її присутності, під час розгляду будь-якого сімейного спору, в якому хтось із учасників посилається на факти вчинення домашнього насильства [5], а не лише при розгляді заяв про видачу обмежувального припису.

Серед чотирьох спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належить, зокрема, обмежувальний припис стосовно кривдника (Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, далі – Закон). Як роз’яснив Верховний Суд, реалізація обмежувального припису передбачена як в межах ЦПК України (ч. 8 ст. 26 Закону), так і в межах КПК України (ч. 10 ст. 26 Закону). Обмежувальний припис, передбачений КПК України є інструментом додаткового захисту постраждалого учасника кримінального провадження, завдання якого відповідно до ст. 2 КПК України є значно ширшими, а кінцева мета – не тимчасовий захід перестороги, а вирішення питання відповідальності винної особи. Тобто в межах кримінального провадження обмежувальний припис визначений лише як супутній інструмент захисту права – кінцевим завданням судового процесу, в межах якого він може бути застосований, є покарання винної особи. Метою ж реалізації обмежувального припису в межах ЦПК України є саме реалізація тимчасової перестороги, тимчасового заходу захисту на підставі оцінки ризиків здійснення домашнього насильства або його повторення. Разом з тим, обставини, встановлені у межах кримінального провадження щодо злочину, пов’язаного із домашнім насильством, які мають значення для вирішення питання про застосування обмежувального припису в межах цивільного процесу, якщо це питання не вирішене у межах відповідного кримінального процесу, можуть бути враховані цивільним судом відповідно до умов ЦПК України [6]. Верховний Суд також роз’яснив, що обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у КУпАП та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію і направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій кривдника та прийняття стосовно нього рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях [7].

Заявниками в таких справах, у випадку вчинення домашнього насильства щодо дитини, є батьки та інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітній брат, сестра), орган опіки та піклування. В судовій практиці також зустрічаються випадки

звернення до суду адвоката в інтересах неповнолітнього на підставі доручення для надання безоплатної вторинної правової допомоги [8].

Верховний Суд роз'яснив, що докази, які додають до заяви, мають стосуватись місця вчинення домашнього насильства, ризиків безпеки постраждалої особи, вірогідність продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, тобто докази мають стосуватись обґрунтованих побоювань з приводу того, що особа (кривдник) здатний вдатися до небезпечних проявів домашнього насильства у будь-якому його вигляді – психологічному, фізичному, економічному, тощо. Це можуть бути докази застосування психологічного насильства, приниження гідності, жорстокого поводження з боку заінтересованої особи до заявника, катування, нелюдського поводження, що передбачає спричинення сильних фізичних та душевних страждань, тривалість та системність протиправної поведінки кривдника та докази того, що останній не усвідомлює серйозності негативних наслідків своїх дій, продовжує агресивні дії по відношенню до заявника, не бажає змінювати свою поведінку, а тому існує ризик продовження кривдником таких дій, а отже і необхідність застосування обмежувального припису є обґрунтованими. В якості доказів до заяви можуть додаватись, зокрема, протокол про адміністративне правопорушення, складений уповноваженою особою органів Національної поліції; терміновий заборонювальний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції; обмежувальний припис, винесений судом у кримінальному провадженні; інші документи, які засвідчують факт насильства; витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань. Саме по собі звернення заявника до органів поліції, служби у справах дітей та внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не є належними доказами на підтвердження факту вчинення домашнього насильства при розгляді заяви у порядку цивільного судочинства [9]. В якості доказів можуть надаватись скріншоти повідомлень з мобільних застосунків (месенджерів). При цьому Верховний Суд зазначив, що електронні докази у вигляді смс-повідомлень, листування у месенджерах та записів телефонних розмов на підтвердження фактів вчинення психологічного насильства повинні враховуватись судом для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи [10; 11].

Водночас судова практика свідчить, що є ряд випадків, коли в якості доказів домашнього насильства і, як наслідок, підстав необхідності застосування обмежувального припису, заявники посилаються на тривалі конфлікти між сторонами в сфері сімейних відносин, зокрема конфлікти на побутовому ґрунті, конфлікти з приводу виховання та

утримання дитини, вчинення перешкод у спілкуванні з дитиною, ненадання добровільної матеріальної допомоги, конфлікти з приводу користування жилим приміщенням тощо. Такі обставини свідчать про існування між сторонами (учасниками конфлікту) іншого спору цивільно-правового характеру в сфері сімейних чи цивільних відносин. У зв'язку з цим, в таких випадках виникає питання щодо підстав застосування судами, при розгляді заяв про видачу обмежувального припису, норми ч. 6 ст. 294 ЦПК України, згідно з якою якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах. Крім того, у зв'язку із нещодавніми змінами у ст. 111 Сімейного кодексу України, внесеними згідно із Законом № 4073-IX від 20.11.2024, якими заборонено суду вживати заходи щодо примирення подружжя якщо один із подружжя вчинив домашнє насильство, на практиці можуть виникати ситуації штучного ініціювання одним із подружжя справи про видачу обмежуваного припису з метою створення преюдиції для справи про розірвання шлюбу.

Література:

1. В Україні цього року рівень домашнього насильства зріс на 14 % – Клименко. *Онлайн-медіа “Укрінформ”*, 21.06.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3877231-v-ukraini-cogo-roku-riven-domasnogo-nasilstva-zris-na-14-klimenko.html>

2. Оцінка ризиків, корекційні програми, розвиток спеціалізованих служб: Мінсоцполітики впроваджує нові підходи для протидії домашньому насильству. *Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України*. 28.11.2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24249.html>

3. Питання щодо захисту дітей від домашнього насильства особливо актуальне під час війни. *Офіційний веб-сайт Верховного Суду*. 20.10.2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1496637>

4. Валєєв Р. Г. Позиції верховного суду з проблемних аспектів судової практики у сфері протидії домашньому насильству. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 60–75. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.60-75>

5. Постанова Верховного Суду від 22 червня 2022 року, судова справа № 757/33742/19-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104921880>

6. Постанова Верховного Суду від 22 лютого 2023 року, судова справа № 531/352/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109995317>

7. Постанова Верховного Суду від 5 вересня 2019 року, судова справа № 756/3859/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84092340>

8. Постанова Верховного Суду 31 липня 2023 року, судова справа № 390/1457/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545869>

9. Постанова Верховного Суду від 9 червня 2022 року, судова справа № 216/4309/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104896742>

10. Постанова Верховного Суду від 28 грудня 2022 року, судова справа № 553/244/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108260447>

11. Постанова Верховного Суду 13 липня 2020 року, судова справа № 753/10840/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-25>

СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У ПЕРІОД ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Кушнір Дар'я Михайлівна

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри юридичних дисциплін,

Сумська філія Харківського національного університету

внутрішніх справ

м. Суми, Україна

В умовах війни проблема домашнього насильства набуває особливої гостроти, що підтверджується як емпіричними дослідженнями, так і статистичними даними правоохоронних органів та міжнародних організацій.

Наукова спільнота, зокрема правознавці, соціологи та психологи, звертає увагу на такі ключові фактори, що сприяють зростанню насильства в сім'ї під час воєнного стану. По-перше, психологічний стан осіб, які безпосередньо або опосередковано залучені до бойових дій, значно погіршується через посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та підвищений рівень агресії. По-друге, складна економічна

ситуація, втрата роботи, переміщення осіб, розлучення сімей через мобілізацію або вимушену еміграцію створюють додаткові ризики соціальної напруги. По-третє, у період воєнного стану система правоохоронних органів зазнає значного навантаження, що зменшує ефективність захисту постраждалих від домашнього насильства.

Аналіз статистичних даних підтверджує тривожну тенденцію до зростання насильства. За даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2023 році було зареєстровано близько 150 тисяч адміністративних протоколів за фактами домашнього насильства, що на 20% більше порівняно з 2022 роком. Окрім цього, у першому кварталі 2024 року кількість осіб, які вчинили домашнє насильство, зросла на 14,2% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Особливо загрозливою є тенденція зростання сексуального насильства щодо дітей – лише за останні два роки цей показник збільшився на понад 200% [4].

В умовах воєнного стану система запобігання домашньому насильству в Україні зазнала серйозних викликів. На тлі загального загострення соціальних проблем, економічної нестабільності, переміщення значної кількості населення та психологічного виснаження громадян, особливо тих, хто пережив бойові дії, питання ефективності роботи поліції та судів у сфері боротьби з домашнім насильством набуло критичної значущості.

Національна поліція України звітує про зростання навантаження на кожного співробітника, оскільки кількість звернень щодо домашнього насильства лише збільшується, а ресурсів для їх розгляду стає дедалі менше.

Не менш складною є ситуація у сфері судового розгляду справ про домашнє насильство. Через воєнний стан у багатьох судах є затримки у розгляді справ, що означає, що постраждалі особи змушені довгий час чекати на захист своїх прав. Крім того, в деяких випадках суди відмовляють у видачі обмежувальних приписів через відсутність достатніх доказів, що у воєнний час часто є об'єктивно недосяжним для жертв насильства.

Показовим у цьому контексті є рішення Дубенського міськрайонного суду Рівненської області у справі №559/4498/23 від 22 грудня 2023 року. Суд розглянув випадок повторного вчинення домашнього насильства чоловіком, який перебував у стані алкогольного сп'яніння та погрожував своїй дружині фізичною розправою в присутності дітей. Незважаючи на очевидну загрозу, що виходила від кривдника, суд призначив йому лише мінімальне покарання у вигляді адміністративного штрафу. Подібні рішення свідчать про те, що судова система не завжди забезпечує належний рівень захисту постраждалих [8].

Цей та інші прецеденти свідчать про необхідність перегляду підходів до розгляду справ про домашнє насильство в умовах воєнного стану. Перш за все, потрібно розширити можливості дистанційного судового розгляду таких справ, що дозволило б жертвам швидше отримувати правовий захист. По-друге, слід вдосконалити систему підготовки суддів, забезпечивши їхню обізнаність із проблематикою домашнього насильства та міжнародними стандартами захисту постраждалих осіб.

В умовах воєнного стану в Україні роль кризових центрів та притулків для постраждалих від домашнього насильства набуває особливого значення. Ці установи забезпечують безпечний простір та необхідну підтримку для жінок і дітей, які зазнали насильства.

В Україні функціонує мережа кризових центрів та притулків, розташованих у різних регіонах. Наприклад, у Київській області діють чотири притулки для цілодобового перебування постраждалих, розташовані в Узинській, Бучанській, Ірпінській та Васильківській територіальних громадах. У Чернівцях відкрито кризову кімнату, де постраждалі можуть перебувати до десяти днів, отримуючи необхідну допомогу [9].

Проте забезпечення такими закладами нерівномірне. У великих містах, таких як Київ, Львів та Одеса, мережа підтримки розвиненіша, тоді як у сільських та прифронтових районах доступ до таких послуг обмежений. Це пов'язано з обмеженими ресурсами та складною безпековою ситуацією в цих регіонах [6].

Незважаючи на складнощі, кризові центри та притулки продовжують надавати допомогу постраждалим. У Києві з початку року в таких закладах перебували 265 осіб, майже половина з яких – діти. Це свідчить про затребуваність та важливість їхньої роботи.

Узагальнюючи, кризові центри та притулки відіграють ключову роль у підтримці постраждалих від домашнього насильства, особливо в умовах війни. Їхня підтримка та розвиток є необхідними для забезпечення безпеки та реабілітації постраждалих осіб.

Аналіз міжнародного досвіду країн, що проходили через подібні виклики, дозволяє зрозуміти ефективні механізми протидії цьому явищу та визначити стратегії, які можна застосувати в Україні.

Після збройного конфлікту 1992–1995 років Боснія і Герцеговина зіткнулася зі значним зростанням домашнього насильства, особливо серед ветеранів війни. Бойові дії спричинили масові психічні травми, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що призвело до збільшення випадків агресії у сім'ях військовослужбовців. У відповідь на цю проблему уряд країни спільно з міжнародними організаціями

запровадив комплексні заходи, спрямовані на допомогу постраждалим і реабілітацію кривдників.

Зокрема, було створено мережу кризових центрів та спеціалізованих притулків для жінок, які зазнали насильства [10].

Геноцид 1994 року в Руанді спричинив не лише величезні людські втрати, але й системні проблеми з насильством, особливо щодо жінок. Військові конфлікти нерідко супроводжуються згвалтуваннями, які використовуються як зброя війни, а також іншими формами насильства за ознакою статі. Руандійський уряд спільно з ООН та міжнародними правозахисними організаціями створив спеціалізовані центри підтримки, де жінки, які стали жертвами насильства, могли отримати не лише медичну та юридичну допомогу, а й психологічну реабілітацію.

Міжнародний досвід чітко демонструє, що під час та після воєнних конфліктів рівень домашнього насильства суттєво зростає, і вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу. Україна, маючи розвинену законодавчу базу та міжнародну підтримку, може ефективно адаптувати найкращі світові практики у сфері захисту постраждалих осіб.

Лише комплексна політика, яка враховує не лише правовий, але й соціальний, психологічний та економічний аспекти проблеми, може забезпечити ефективний захист постраждалих від домашнього насильства в умовах війни.

Література:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

2. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

3. Ратифікація Україною Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Закон України від 20.06.2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20>

4. Міністерство внутрішніх справ України. Аналітичний звіт щодо динаміки домашнього насильства в Україні у 2022–2024 роках. URL: <https://mvs.gov.ua>

5. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні (2023). URL: <https://www.ohchr.org>

6. Суспільне Новини. Притулок для жертв домашнього насильства в Чернівцях. URL: <https://suspilne.media/chernivtsi/665322-u-cernivcah-vidkrili-pritulok-dla-postrazdalih-vid-domasnogo-nasilstva/>

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про домашнє насильство» від 15.09.2022 р. № 12. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/documents/>

8. Верховний Суд України. Аналітичний огляд судової практики у справах про домашнє насильство (2022–2024). Офіційний сайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua>

9. Суспільне Новини. Кризові кімнати та притулки в Києві через домашнє насильство. URL: <https://suspilne.media/kyiv/899561-majze-polovina-diti-skilki-ludej-pobuvali-v-krizovih-kimnatah-kieva-cerez-domasne-nasilstvo/>

10. Сексуальне насильство під час війни: як досвід Боснії і Герцеговини допоможе Україні // ZMINA. Центр прав людини. URL: <https://zmina.info/articles/seksualne-nasylstvo-pid-chas-vijny-yak-dosvid-bosniyi-i-gerczegovyny-dopomozhe-ukrajini/>

РОЛЬ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї ТА НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Літвінова Ірина Феофанівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
факультету права та міжнародних відносин,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Кулакевич Анастасія Анатоліївна

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Однією з серйозних проблем сучасного світу виступає насильство в сім'ї та насильство за ознаками статі, яке особливо загострюється в період воєнного стану. Будь-які збройні конфлікти, воєнні дії сприяють та створюють умови для виникнення, поширення або ж зростання насильства як в родинях так і в суспільстві. У контексті воєнного стану в Україні роль держави та громадських організацій у протидії насильству в сім'ї та насильству за ознаками статі є критично важливою. Основні зусилля спрямовані на імплементацію міжнародних стандартів, таких як Стамбульська конвенція, та активізацію громадянського суспільства.

Насильство в сім'ї є однією з найрозповсюдженіших форм порушення прав людини. Повномасштабна війна, яка триває в Україні, не зупиняє вчинення даного правопорушення, а лише загострює ситуацію [1, с. 130]. У зв'язку з тим, що держава має ряд завдань, які спрямовані, щоб протистояти ворогу, таке явище як домашнє насильство стає менш помітним, адже під час ведення війни повну картину злочинності неможливо охопити, водночас потерпілі залишаються незахищеними [2, с. 17].

Незважаючи на складний для українського суспільства час, держава відіграє ключову роль в протистоянні даного виду кримінального правопорушення, а саме: імплементація міжнародних стандартів (ратифікація Стамбульської конвенції зобов'язує державу забезпечити як і гендерну рівність так і протидіяти насильству не тільки в сім'ях так і у всіх сферах суспільного життя); ініціативи з боку законодавства

(прийняття змін до законів, до прикладу Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» задля посилення відповідальності осіб за вчинення протиправних дій, які передбачені даним законом; соціальні та економічні фактори (держава повинна враховувати економічні умови та соціальні норми, які впливають на рівень насильства).

А також не менш важливу роль відіграють громадські організації : підтримка жертв (створення фондів, організацій, які надають потерпілим юридичну та психологічну допомогу); мобілізація жінок (залучення жінок до політичної діяльності, що сприяє до якісної трансформації суспільства); Громадські організації відіграють важливу роль у розширенні обізнаності про гендерно обумовлене насильство та адвокації за зміни в законодавстві.

Відповідно Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), насильство стосовно жінок за гендерною ознакою – це насильство, яке спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або яке зачіпає жінок непропорційно [3]. Саме жінки та дівчата являються найбільш вразливими перед гендерно зумовленим насильством, особливо в умовах воєнного стану. Через вимушену міграцію вони можуть бути залежними від допомоги та захисту інших людей. За таких обставин жінки стають більш вразливими до гендерно зумовленим насильством, зокрема щодо торгівлі людьми, зґвалтування, сексуального рабства, сексуальних домагань, трудової експлуатації, примусового шлюбу або вагітності та іншого.

Варто зазначити, що серед усіх видів гендерно зумовленого насильства найчастіше проявляється домашнє насильство. Відповідно даних Національної поліції України серед усіх викликів на день, частка викликів пов'язаних із домашнім насильством становить 30–40 %. Найбільше число звернень щодо домашнього насильства зазвичай надходить від жінок (79 %) [4]. З початком воєнного стану з'явилася нова проблема – проблема ідентифікації постраждалих від гендерно зумовленого насильства, в тому числі домашнього насильства. За даними дослідження, яке було проведено у 2022 році ГО «Ла Страда-України» за підтримки Ради Європи в рамках проєкту «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні», у якому взяли участь 202 постраждалі від гендерно зумовленого насильства, в тому числі домашнього насильства, кількість жінок, які зверталися по допомогу становить 69,3%. Інша частина опитаних (30,7%) зазначали, що були випадки, коли вони потребували допомоги, але не зверталися. Серед причин, чому не зверталися по допомогу були зазначені наступні: жаль до кривдника; страх помсти; страх розголосу; надія, що

кривдник зміниться; відсутність реагування на попередні звернення; відсутність довіри до працівників структур, що мають допомагати постраждалим; страх, що після звернення буде ще гірше, а також віра в те, що ситуація припиниться сама [4].

Отже, держава та громадські організації відіграють ключову роль у протидії насильству в сім'ї та за ознаками статі в умовах воєнного стану. Імплементация міжнародних стандартів, законодавчі ініціативи та активна участь громадянського суспільства є основними напрямками, які сприяють зменшенню рівня насильства та підтримці жертв.

Література:

1. Сметаніна Н. В. Проблемні питання запобігання домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні. Нова архітектура безпекового середовища України : зб. тез наук.-практ. конф. Харків, 2022. С.128–131.

2. Панюк Т. П. Проблема домашнього насильства в умовах військового стану. Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії : матеріали Міжнародного круглого столу (12 жовтня 2022 року) / МЕГУ імені академіка Степана Дем'янчука. Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2022. С. 16–18.

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіц. веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

4. Результати дослідження якості реагування під час воєнного стану відповідних суб'єктів (поліція, суди прокуратура, соціальні служби тощо), які надають послуги постраждалим від гендерно зумовленого насильства, зокрема домашнього. *Ла Страда-Україна* : офіц. веб-сайт. URL: <https://la-strada.org.ua/download/rezultatydoslidzhennia/> (дата звернення: 12.03.2023).

РОЛЬ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ У ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Літвінова Ірина Феофанівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
факультету права та міжнародних відносин,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Стрельцова Анастасія Вячеславівна

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету права та міжнародних відносин,
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Проблема гендерно зумовленого та домашнього насильства залишається актуальною для багатьох країн світу. Особливої актуальності порушення прав людини набувають під час військових дій, оскільки ризик гендерного насильства щодо жінок і дітей особливо зростає. У таких умовах міжнародні механізми захисту прав людини набувають особливого значення.

Як міжнародно-правовий документ, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) спрямована на боротьбу з домашнім та гендерним насильством, відіграє важливу роль у зміцненні правових механізмів захисту постраждалих осіб і притягнення кривдників до відповідальності [1]. Для України ратифікація конвенції є важливим кроком на шляху до європейських стандартів у сфері прав людини, особливо з огляду на нові виклики, спричинені збройним конфліктом.

Стамбульська Конвенція – перший юридично зобов'язуючий міжнародний документ, що комплексно розв'язує проблему запобігання та боротьби з насильством щодо жінок і домашнього насильства [2]. Конвенція визначає гендерне насильство як форму порушення прав людини та дискримінації і встановлює чіткі зобов'язання держав щодо запобігання злочину, захисту жертв і переслідування винних. Україна, яка ратифікувала Конвенцію 20 червня 2022 року, направила свої зусилля на гармонізацію національного законодавства з європейськими

стандартами, посилила відповідальність за злочини, пов'язані з насильством щодо жінок, удосконалення механізму надання допомоги постраждалим особам.

З початком повномасштабного вторгнення значно зросли випадки гендерного насильства (включаючи сексуальне насильство), виникли проблеми з доступом до допомоги через руйнування інфраструктури та окупацію частини території України. Конвенція вимагає від держав-учасниць надати постраждалим особам широкий спектр підтримки, включаючи юридичну, психологічну, соціальну підтримку та доступ до ефективних заходів щодо запобігання гендерного насильства. Вона також передбачає розробку механізмів моніторингу та звітності для поліпшення координації між державними установами та громадянським суспільством. Реалізація важлива й для розробки довгострокових стратегій боротьби з насильством. Триває активна співпраця з міжнародними організаціями для документування злочинів та підтримки постраждалих осіб. Зміцнення співпраці між державними установами, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами сприяє забезпеченню ефективного захисту прав людини під час і після збройного конфлікту.

Включення положень Конвенції в державну політику допомагає не лише подолати наслідки війни, а й запобігти насильству в майбутньому, що є підґрунтям для створення безпечного та справедливого суспільства. Для забезпечення дієвості положень Конвенції потрібно розвивати систему соціальних і правових послуг для постраждалих, створювати спеціалізовані центри підтримки у регіонах, постраждалих від військових дій, посилювати відповідальність за воєнні злочини, пов'язані з сексуальним насильством.

Ратифікація та імплементація Стамбульської конвенції спонукає Україну вживати подальших заходів щодо запобігання гендерно обумовленого насильства, захисту постраждалих, притягнення до відповідальності винних та в цілому прийняття комплексних рішень для припинення цього порушення прав людини. Ефективне виконання її положень сприятиме зміцненню прав людини, захисту вразливих груп та міжнародному визнанню України як держави, що дотримується європейських цінностей, інтеграції в європейський правовий простір, навіть під час дії воєнного стану.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). *Офіційний вісник України*. 2011. № 55. С. 34–56.

2. Запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство в умовах війни : посібник для фахівців / Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Київ. ОБСЄ, 2023. 150 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-28>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Мельничук Вікторія Олексіївна

*PhD, завідувачка сектору соціально-педагогічної роботи відділу
психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
м. Київ, Україна*

Війна в Україні, що триває з 2014 року та загострилася після повномасштабного вторгнення росії в 2022 році, спричинила значні соціальні та психологічні наслідки для населення. Однією з таких проблем є зростання випадків домашнього насильства, що пояснюється низкою факторів, зокрема економічною нестабільністю, стресом, військовими травмами та соціальною ізоляцією. Вимушене переселення, економічні труднощі, посттравматичний синдром у військових та загальна нестабільність призводять до зростання кількості випадків домашнього насильства (Офіс Генерального прокурора України, 2023). Дослідження цієї проблеми є актуальним як для наукової спільноти, так і для державних органів влади та громадських організацій.

Основними причинами зростання випадків домашнього насильства є:

- психологічні наслідки війни – ветерани бойових дій та цивільне населення часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), що може призводити до агресивної поведінки;
- економічна нестабільність – втрата роботи, житла та зниження рівня доходів провокують конфлікти в сім'ях;
- соціальна ізоляція – через бойові дії багато людей змушені перебувати в укриттях, що підвищує рівень стресу та конфліктність;
- алкоголізм і наркотична залежність – підвищення рівня вживання алкоголю та наркотичних речовин як спосіб боротьби зі стресом.
- нестача правової та психологічної допомоги – не всі постраждалі мають доступ до соціальних та правозахисних ресурсів.

Серед чинників зростання випадків домашнього насильства з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році є:

- психологічний стан військовослужбовців, які повертаються з фронту (Amnesty International, 2023);
- вимушене переселення та зниження рівня життя (Міністерство соціальної політики України, 2023);
- обмежений доступ до соціальної та психологічної допомоги (ООН, 2023).

Жінки та діти залишаються найбільш вразливою категорією. За даними ООН (2023), значно зросла кількість звернень до гарячих ліній підтримки постраждалих від насильства. Крім того, випадки сексуального насильства з боку військових також стали серйозною проблемою (Громадські організації «Ла Страда-Україна» та «Український Жіночий Фонд», 2023).

Домашнє насильство в умовах війни має серйозні соціальні наслідки, серед яких:

- психологічні травми у жертв, особливо дітей;
- підвищення рівня суїцидів серед постраждалих;
- дестабілізація сімей та руйнування соціальних зв'язків;
- загострення проблеми безхатченків через вимушене залишення домівки постраждалих від насильства.

Для ефективної боротьби з домашнім насильством необхідно вживати таких заходів:

- законодавче посилення: ухвалення та впровадження законів, що передбачають суворіші покарання за насильство та ефективний механізм захисту постраждалих від насильства;
- психологічна підтримка: розширення доступу до безкоштовних консультацій для постраждалих та агресорів, впровадження програм з реабілітації;
- освітні кампанії: проведення інформаційних заходів для підвищення обізнаності населення щодо проблеми насильства та способів її попередження;
- розвиток кризових центрів: створення нових шелтерів та центрів тимчасового перебування для постраждалих;
- співпраця з міжнародними організаціями: залучення додаткових ресурсів та досвіду для боротьби з домашнім насильством;
- навчання правоохоронців: підвищення кваліфікації поліції та соціальних служб у питаннях реагування на випадки насильства.

Наразі, в умовах війни, українська держава та міжнародні організації вже запровадили низку ініціатив:

- відкриття кризових центрів та шелтерів для постраждалих (Міністерство соціальної політики України, 2023);
- створення та діяльність гарячих ліній психологічної допомоги (ООН, 2023);

– навчання силових структур щодо реагування на випадки домашнього насильства (Amnesty International, 2023).

Домашнє насильство під час війни в Україні є серйозною соціальною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Важливим є посилення правового захисту, розвиток психологічної підтримки та соціальної допомоги, а також зміцнення міжнародного співробітництва у сфері захисту прав постраждалих. Співпраця державних органів, міжнародних партнерів та громадських організацій є ключовим фактором у вирішенні цієї проблеми.

Література:

1. Офіс Генерального прокурора України. Звіти про воєнні злочини та насильство. URL: <https://gp.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2025).
2. Організація Об'єднаних Націй (2023). Звіт про насильство щодо жінок під час війни в Україні.
3. Міністерство соціальної політики України. Домашнє насильство: статистика та заходи протидії. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2025).
4. Amnesty International (2023). Доповідь про порушення прав людини в Україні.
5. Громадські організації «Ла Страда-Україна» та «Український Жіночий Фонд». Аналітичні дослідження щодо ситуації домашнього насильства під час війни.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-29>

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Микулець Віталій Юрійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'ячука

м. Рівне, Україна

Базовим нормативно-правовим актом, що регулює державну політику запобігання та протидію домашньому насильству є однойменний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

проголосований 7 грудня 2017 року. Цим документом законодавець визначив, що в Україні здійснюється «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [1].

Попри позитивні оцінки щодо змісту самого цього документу, його реалізація не мала наслідком радикальне покращення ситуації з домашнім насильством в Україні. Держава була змушена реагувати на проблему, що набувало усе більш критичних масштабів і, до того ж, викликала певні питання у наших партнерів з Європейського Союзу. Так з'явився Указу Президента України «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» від 21 вересня 2020 року [2]. Чільним пунктом цього Указу обґрунтовано вважати вказівку про розроблення з урахуванням міжнародних стандартів та затвердження плану невідкладних заходів, спрямованих на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, насильства за ознакою статі. Фактично йшлося про «розроблення та затвердження державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» [2]. Реалізація цього завдання була покладена на Кабінетом Міністрів України.

На виконання згаданого Указу урядом було розроблено «Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» зі значним колом виконавців, а саме: «Мінсоцполітики, МОЗ, МОН, Мінекономіки, Мін'юст, Міноборони, Мінветеранів, МВС, Нацсоцслужба, Національна поліція, Офіс Генерального прокурора, ДСА, Національна школа суддів України, Тренінговий центр прокурорів України, Академія адвокатури України, Координаційний центр з надання правової допомоги, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації, міжнародні організації та громадські об'єднання (за згодою)» [3].

На тлі системи практичних кроків щодо забезпечення ефективного механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі урядовці не оминули увагою тему удосконалення нормативно-правової бази запобігання та протидії насильству.

Свідченням практичного підходу до реалізації цього завдання вважаємо ухвалення Верховною Радою України таких нормативно-правових актів:

1. Національний парламент 20 червня 2022 р. ратифікував Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) [4]. Показово, що цей документ часто називають «золотим стандартом» у протидії насильству за гендерною ознакою. З моменту свого прийняття у квітні 2011 р., конвенція справляє позитивний вплив по всій Європі. «Конвенція спровокувала та надихнула важливі прогресивні зміни у національній політиці та політиці щодо насильства за гендерною ознакою. Вона висунула на передній план потребу в створенні більше притулків та послуг для жінок, які стали жертвами насильства» [5, с. 11]. З свого боку звернемо увагу на те, що вказана Конвенція не лише декларує необхідність запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, але передбачає механізм моніторингу для оцінки ефективності практичного втілення її положень. Зокрема відповідний моніторинг здійснюється незалежним експертним органом – Група експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (ГРЕВІО), і Комітетом сторін – органом, до складу якого входять офіційні представники держав, що підписали конвенцію. Саме їхні висновки та рекомендації допомагають забезпечити дотримання державами вимог конвенції та гарантувати її довгострокову ефективність.

Водночас, попри те, що обсяг проблем з домашнім насильством зростає – за даними Офісу Генерального Прокурора в Україні за 2024 рік кількість зареєстрованих випадків домашнього насильства зросла на 80%., досі в українське законодавство не імплементувати всі норми Стамбульської конвенції.

2. Важливим актом протидії домашньому насильству є підстави вважати Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв’язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [6]. Цими законодавчими змінами посилюється відповідальність за вчинення домашнього насильства. Крім того, запроваджується норма про те, що дитина, яка перебуває в ситуації домашнього насильства – в її присутності вчиняється домашнє насильство, відразу буде визнаватися потерпілою. Також передбачено розмежування поняття домашнього насильства та насильства за ознакою статі, чого раніше національне законодавство не передбачало.

Законодавець також запровадив адміністративну відповідальність за сексуальні домагання, посилив санкції за ухилення від виконання громадських робіт та за невиконання термінового заборонного припису. З дня набуття цим Законом чинності – 19 грудня 2024 року,

кривдника не можна звільнити від відповідальності через малозначність факту насильства, а відповідальність за ухилення від громадських робіт збільшили.

3. Іншим важливим актом для підвищення ефективності державної політики щодо запобігання та протидії домашньому насильству вважаємо ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» [7]. Передусім відзначимо, що Закон визначає поняття насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, та дозволяє надати доступ до спеціалізованих послуг тим людям, які постраждали від такого насильства. Водночас серед змін, які цей документ вносить до механізму запобігання вказаним видам насильства, експерти виокремлюють зокрема, такі: 1) створення кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству; 2) надання права громадянам, які постраждали від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України, звертатися по допомогу до кол-центру; 3) заборона процедури примирення подружжя в разі вчинення одним з них домашнього насильства.

Для підвищення обізнаності людей щодо проблеми насильства закон передбачає створення програм освітньої та профілактичної роботи, спеціалізованої гарячої лінії з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, зокрема сексуальному, пов'язаному зі збройним конфліктом, та насильству стосовно дітей тощо.

На сам кінець наголосимо, що новели законодавства у сфері державної політики запобігання та протидії домашньому насильству своїм змістом наочно доводять рішучу налаштованість української держави мінімізувати вказані протиправні й аморальні дії, що, крім того, є свідченням дотримання в означеній сфері європейських підходів і стандартів.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 18.02.2025).

2. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21 вересня 2020 року № 398/2020. Законодавство України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text> (дата звернення 18.02.2025).

3. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n16> (дата звернення 18.02.2025).

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (11.05.2011). Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 18.02.2025).

5. Стамбульська конвенція – потужний інструмент подолання насильства за гендерною ознакою: посібник для парламентарів до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Страсбург: Рада Європи, 2019. 106 с.

6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22 травня 2024 року № 3733-IX (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text> (дата звернення 18.02.2025).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі : Закон України від 20 листопада 2024 року № 4073-IX (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4073-20#Text> (дата звернення 18.02.2025).

EMPOWERING LOCAL AUTHORITIES TO COMBAT DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE: A HUMAN RIGHTS-BASED APPROACH

Mishyna Natalia Viktorivna

*Ph.D. (Law), Professor, Researcher,
SAGE Laboratory, University of Strasbourg, France
President, Étude Académique des Droits de l'Homme et du
Constitutionnalisme (EADHC)*

1. Introduction: Addressing the growing crisis of domestic violence in Ukraine

Domestic violence has become an alarming crisis in Ukraine, exacerbated by the all-out war. In 2023 alone, 291,428 cases were officially reported, an increase of 19% compared to 2022 [1]. Research suggests that 60% of reported perpetrators were linked to military service, highlighting the profound societal impact of the war [2].

In the midst of these challenges, our NGO, *Étude Académique des Droits de l'Homme et du Constitutionnalisme (EADHC)*, has launched an initiative to strengthen the capacity of local authorities to combat domestic violence. Our project aims to align Ukraine's response mechanisms with European standards, in particular the Istanbul Convention, and to empower local and regional authorities to take a leading role in prevention and victim support.

This report provides an overview of our initiative, focusing on the legal framework, policy recommendations and a practical toolkit for local authorities.

2. The role of local government in combating domestic violence

Local and regional authorities are often the first point of contact for victims of domestic violence. Their role goes beyond administrative functions and includes:

- prevention measures, such as awareness campaigns and territorial community engagement;
- coordination of victim support services, including shelters and psychological support;
- working with law enforcement agencies to ensure that protection mechanisms are effectively implemented.

However, Ukrainian local and regional authorities lack structured training and legal guidance on their role in responding to cases of domestic violence. Our project fills this gap by developing evidence-based recommendations and capacity-building materials.

We plan to research the French and Council of Europe models in order to propose a framework tailored to Ukraine's post-war reconstruction context.

3. Project deliverables: Policy and Awareness Toolkit for Local Authorities

Our initiative focuses on the development of a comprehensive policy and awareness toolkit, which will include:

- legal and policy recommendations (analysis of French best practices and recommendations to improve Ukrainian legislation, as well as the guidelines for local and regional authorities on how to integrate relevant human rights standards into local policies);
- methodology to create training resources for local authorities (probably a structured training programme for local government officials, inspired by Council of Europe materials, case studies of effective local interventions to combat domestic violence etc.);
- strategies for awareness-raising campaigns (we target public information materials to engage communities in prevention efforts, as well as the recommendations for cooperation between civil society and local / regional authorities).

Our project so far is *pro bono*, and we invite international and national experts to contribute to the project and promote cross-sectoral knowledge exchange.

4. The importance of European standards: the Istanbul Convention as a roadmap

The Istanbul Convention sets out binding legal obligations for States Parties and ensures a coordinated, multi-level approach to combating domestic violence. Although Ukraine ratified the Convention in 2022, implementation at the local level remains uneven.

Our project highlights the Council of Europe's role in setting international standards, while adapting them to the unique context of Ukraine. Key areas of adaptation include strengthening local legal frameworks to ensure compliance with human rights obligations, as well as strengthening inter-municipal cooperation in victim protection programmes.

By bridging the gap between legal obligations and municipal practices, our initiative contributes to sustainable systemic change.

5. Conclusion: Building a sustainable model for local action

Domestic violence is not just a private issue – it is a human rights violation that requires a structured response at all of the levels – starting from the level of local self-government. Our initiative provides a scalable, policy-driven approach to ensure that Ukraine's local and regional authorities are equipped to effectively address this pressing challenge.

The Étude Académique des Droits de l'Homme et du Constitutionnalisme continues to work with international stakeholders to implement best practices and advocate for stronger legal protections. We invite partners, researchers and policymakers to support and contribute to our efforts. Follow our updates and engagement opportunities:

Website: <https://eadhc.fr/>

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/eadh/>

Together, we can make a lasting impact to ensure safety and justice for victims of domestic violence in Ukraine.

Literature:

1. Increase in Domestic Violence Cases in Ukraine in 2024. Fewer Cases of Domestic Violence Reach Court. 19 June 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2024-5>

2. Домашнє насильство. Новини Укрінформ за темою. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-domasne-nasilstvo>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-31>

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ЖІНОК, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Нестерчук Вікторія Валентинівна

науковий співробітник відділу організації наукової діяльності,

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Домашнє насильство є значною соціальною проблемою в Україні, що проявляється у систематичному застосуванні фізичного, психологічного, економічного або сексуального насильства в сім'ї чи близьких стосунках. Це явище має суттєві негативні наслідки для постраждалих, серед яких особливо вразливими є жінки [1]. За статистикою саме жінки складають переважну більшість постраждалих від домашнього насильства [2; 3], що призводить до значних емоційних, фізичних та психологічних травм, зокрема хронічного стресу, тривожності, депресії, зниження самооцінки, почуття провини та сорому, а також страху перед майбутнім, соціальної ізоляції й труднощів у встановленні нових стосунків.

Українські науковці, зокрема Максименко В., Москаленко В., Ковбас Б., Зозуляк-Случик Р., Завацька Л., Лактіонова Г., Оржеховська В., Ракітянська Л., Юрків Я. та інші, у своїх дослідженнях підкреслювали, що соціальне середовище відіграє визначальну роль у процесі соціалізації особистості, оскільки соціальні зв'язки та взаємодія є визначальними чинниками розвитку особистості та становлення як суб'єкта суспільного життя, що сприяють формуванню здатності людини усвідомлювати, аналізувати та регулювати власні переживання, а також адекватно реагувати на емоційні прояви інших.

Вважаємо, що одним із важливих засобів відновлення психологічного благополуччя жінок, які зазнали домашнього насильства, є розвиток навичок управління емоціями, що сприяє глибшому розумінню власних почуттів, зниженню рівня самозвинувачення, допомагає ефективно долати стресові ситуації та вибудовувати здорові міжособистісні стосунки.

За міркуваннями Данильчук Л., Бегези Л. та Чугай О., емоційний інтелект є сукупністю когнітивних здібностей, які відіграють ключову роль у розпізнаванні, розумінні та усвідомленні як власних емоцій, так і почуттів інших людей, що, своєю чергою, допомагає діяти ефективно навіть у складних або критичних ситуаціях [4, с. 25–27; 5, с. 219–220].

Згідно з моделлю Гоулмана Д., емоційний інтелект складається з п'яти компонентів:

- *самоусвідомлення* – розпізнавання власних емоцій та їхнього впливу;
- *саморегуляція* – контроль емоцій для запобігання імпульсивним реакціям;
- *мотивація* – внутрішній стимул до розвитку, навіть у складних ситуаціях;
- *емпатія* – розуміння почуттів інших для побудови здорових відносин;
- *соціальні навички* – ефективна комунікація та встановлення підтримуючих зв'язків [6].

Таким чином, підвищення рівня емоційного інтелекту розглядається як фактор, що сприяє успішності та самореалізації жінок, оскільки допомагає:

- краще усвідомлювати власні почуття;
- зміцнювати психологічну стійкість;
- розвивати самоповагу та впевненість у собі;
- будувати здорові міжособистісні стосунки;
- знижувати рівень тривожності й депресії.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що емоційний інтелект є невід'ємною складовою здатності людини усвідомлювати,

контролювати та виражати власні емоції, а також розпізнавати почуття інших і будувати ефективну взаємодію, що є особливо важливим для тих, хто зазнав травматичного досвіду домашнього насильства.

Література:

1. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками як соціальна проблема України. *Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку* : матеріали VI Міжнародно-науково-практичного конф., м. Київ, 27–28 березня 2020 р. Київ, 2020. С. 196–198.

2. Звіт «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (I півріччя 2022 року)» Аналітичний центр ЮрФем (проект Ради Європи «Боротьба з насильством стосовно жінок в Україні»). URL: <https://jurfem.com.ua/domashne-nasylstvo-reahuvannya-v-umovakh-viyny/>

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/zvit-npu-za-2020-rik_com.pdf

4. Данильчук Л. О. Самотність особистості у віртуальному світі. *Усамітнення та самотність в житті особистості* : збірник тезисів за матеріалами круглого столу (он-лайн, 24 квітня 2020 р.). Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 25–27.

5. Бегеза Л. Є., Чугай О. В Емоційний інтелект як чинник соціалізації особистості. Психічне здоров'я та резильєнтність особистості : колективна монографія. Академія праці, соціальних відносин і туризму / за заг. ред. : Г. А. Приба, Л. Є. Бегези. Київ : ФОП Гуляєв О.В., 2025. С. 219–220.

6. Гоулман Д. Емоційний інтелект / переклад з англ. С. Л. Гумецької. Харків : «Віват», 2018. 512 с.

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СТАЛКІНГУ ТА КІБЕРСТАЛКІНГУ ЯК ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Олійниченко Ангеліна Євгенівна

*докторка філософії у галузі права,
національна консультантка з питань гендерно зумовленого
насильства, експертка з питань посилення спроможності
Міністерства соціальної політики України
у сфері запобігання та реагування на сексуальне насильство,
пов'язане із конфліктом,
Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні,
м. Київ, Україна*

1. На початку жовтня 2024 року у засобах масової інформації [8 та інші] пролунали гучні заголовки про те, що у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 12088 від 03.10.2024 р. [7], яким пропонується **«встановити відповідальність за сталкінг»**. Зазначеною законодавчою ініціативою пропонується внести зміни до статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (далі – Закон № 2229-VIII) [4], визначивши лише терміни «злочинне переслідування» й «кіберпереслідування». Дійсно, криміналізація переслідування, чи як прийнято називати за кордоном «сталкінг», є однією із вимог до країн, які ратифікували Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка уже відома великому загалу як Стамбульська конвенція, а саме «..вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисні діяння, які полягають в повторному здійсненні загрозової поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, були криміналізовані» [5]. Навіть не дивлячись на те, що Стамбульська конвенція є міжнародним стандартом щодо боротьби з гендерно зумовленим насильством, зокрема домашнім, відсутність відповідальності за вчинення переслідування є викликом нашого сьогодення та потребує обережних та обміркованих законодавчих змін, щодо закріплення можливості притягнення до відповідальності тих, хто вчиняє такі дії. Але слід зазначити, що зміни до законодавства у вигляді визначення терміну (термінів) діяння, ще не означає встановлення відповідальності за його вчинення.

2. Зокрема, **злочинне переслідування (сталкінг)**, пропонується вважати формою психологічного домашнього насильства, яка виражається у «неодноразовому прояві небажаної нав'язливої уваги до однієї людини з боку іншої людини або групи людей, а також полягає у тривалому стеженні за постраждалою особою та перебуванні біля місця її проживання без передбаченого законом дозволу» [1]. На нашу думку, запропоноване визначення не містить усіх можливих варіантів вчинення зазначеного діяння. Насамперед, кривдник може перебувати не тільки біля місця проживання постраждалої особи, а й до прикладу, біля місця роботи, відпочинку, тренувань, тощо. Також викликає сумнів щодо вдалості пропозиції передбачити відсутність законного дозволу перебувати біля місця проживання. Адже кривдник може бути сусідом або мешкати неподалік, але суть вчинення злочинного діяння не зміниться, але запропонована норма автоматично робить таке діяння законним.

3. Разом з цим, **кіберпереслідування** пропонується вважати як «..вид злочинного переслідування, що передбачає постійне спостереження за постраждалою особою без її згоди чи законного дозволу за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій, що може здійснюватися шляхом обробки персональних даних жертви, зокрема в результаті крадіжки особистих даних або шпигування за жертвою через її соціальні мережі або платформи обміну повідомленнями, електронну пошту та телефон, крадіжку паролів або злом її пристроїв для доступу до приватного простору за допомогою встановлення додатків геолокації, у тому числі шпигунського програмного забезпечення, або через викрадення її пристроїв» [1]. На нашу думку, таке визначення має також включати небажану нав'язливу поведінку. Адже вважаємо що сталкінг та кіберсталкінг – це не тільки буквальне стеження за особою, а також нав'язливе переслідування та примушування до комунікацій.

4. Окрім зазначених термінів, авторами законопроекту [1] пропонується внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України про те, що **застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство** відбувається одразу після проголошення рішення першої інстанції та продовжують застосовуватися навіть у випадках оскарження зазначеного рішення [1]. На перший погляд може здаватися, що така законодавча зміна зовсім нелогічно додана до проекту змін про «сталкінг». Але на нашу думку, саме з метою недопущення переслідування осіб, які постраждали від домашнього насильства у закон про кримінальну відповідальність уведено інститут обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство та у інші відповідні нормативно-

правові акти можливість застосування схожих за правовою природою заходів, зокрема тимчасово-заборонних та обмежувальних приписів.

4. Через кілька місяців після реєстрації розглянутого вище законопроекту, в Верховній Раді України таки відбулась реєстрація зовсім іншого проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей» (реєстр. № 12297 від 09.12.2024) [2], яким буквально пропонується криміналізувати незаконне переслідування (сталкінг). Авторами законопроекту пропонується визначити у Кримінальному кодексі України **незаконне переслідування (сталкінг)**, як «..умисне вчинення дій (двічі або більше), що полягають у здійсненні загрозової поведінки стосовно потерпілої особи (незаконне стеження, нав'язування спілкування, інше незаконне пряме чи опосередковане вторгнення у будь-який спосіб в особисте чи сімейне життя потерпілої особи всупереч її волі), у тому числі з використанням електронних комунікацій, що викликає у неї страх за безпеку свого життя чи здоров'я або її близьких, за відсутності ознак діяння, передбаченого статтею 126-1 Кримінального кодексу України» [2]. Запропонована норма включає і сталкінг, і кіберсталкінг. А також тішить те, що зазначене діяння є формою як домашнього насильства, так і насильства за ознакою статі. Але на нашу думку, більш прийнятним було б, все ж таки, розмежувати у окремі частини статті закону про кримінальну відповідальність щодо вчинення сталкінгу та кіберсталкінгу, через різний підхід до кваліфікації, розслідування, тощо, а також з метою статичного розмежування вчинення сталкінгу та кіберсталкінгу в Україні.

Разом з цим непокоїть прив'язка до статті 126-1 Кримінального кодексу України, яка, як нам відомо, включає систематичне вчинення будь-якої із трьох форм домашнього насильства (фізичне, **психологічне** та економічне) [6]. Тож цікавим є те, що визначення психологічного домашнього насильства, відповідно до статті 1 Закону № 2229-VIII, полягає у «..словесних образах, погрозах, у тому числі щодо третіх осіб, приниженні, **переслідуванні**, залякуванні, ..тощо, але якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [4]. Таким чином викликає сумнів щодо безпроблемної, правильної та однозначної правової кваліфікації та розмежуванні зазначених діянь. Отже хоча розглянуті зміни щодо криміналізації сталкінгу та кіберсталкінгу на нашу думку потребують

перегляду та суттєвого доопрацювання, все ж таки тішить рух та розуміння ініціаторів законопроектів щодо важливості та актуальності таких змін.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг) : Проект Закону України від 02.10.2024 № 12088. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972> (дата звернення: 01.03.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей : Проект Закону України від 09.12.2024 № 12297. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972> (дата звернення: 01.03.2025).

3. Про внесення змін до деяких законів України з метою вдосконалення механізму реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі стосовно громадян України за кордоном : Проект Закону України від 17.05.2024 № 11270. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44170> (дата звернення: 01.03.2025).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 6. Ст. 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : від 11.05.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 87. Ст. 5450. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 01.03.2025).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

7. Нардепи зареєстрували у Раді проект щодо покарання за сталкінг. *Суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Мовлення»* URL: <https://suspilne.media/851223-nardepi-zareestruvali-u-radi-zakonoprojekt-sodo-pokaranna-za-stalking/> (дата звернення: 01.03.2025).

ОГЛЯД МІСЦЯ ПОДІЇ ЯК ОСНОВНА СЛІДЧА (РОЗШУКОВА) ДІЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Панасюк Вікторія Вікторівна

*ад'юнкт 3-го курсу кафедри криміналістики та судової медицини,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Процесуальні дії, що проводяться під час досудового розслідування, слугують засобом отримання доказів і встановлення об'єктивної картини події. Вибір конкретних заходів визначається слідчим залежно від обставин кожного кримінального провадження та наявних матеріалів. При цьому слідчий повинен суворо дотримуватися норм Кримінального процесуального кодексу України, щоб гарантувати законність, неупередженість і об'єктивність розслідування [1, с. 368].

Проведення слідчих (розшукових) дій регламентується статтею 223 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює основні вимоги до їх здійснення.

Огляд місця події є ключовою слідчою дією, яка відіграє вирішальну роль у розслідуванні кримінального правопорушення. Саме на цьому етапі фіксуються первинні відомості, що стають основою для подальших слідчих дій.

Огляд місця події належить до тих слідчих (розшукових) дій, несвоєчасне проведення яких може призвести до змін обстановки, втрати слідів злочину (а в загальному слідів кримінального правопорушення – автор), зникнення підозрюваного або речових доказів. Через це, на відміну від інших слідчих дій, у невідкладних випадках його допускається проводити ще до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), як передбачено ч. 3 ст. 214 КПК України, після чого відомості реєструються негайно [2, с. 22].

Комаринська Ю.Б. також зазначає, що огляд місця події слід проводити невідкладно, оскільки обстановка може швидко змінитися, а сліди кримінальної протиправності пошкодитися або зникнути. Це може ускладнити розслідування та призвести до втрати цінних доказів [3, с. 609].

Узагальнюючи, можна зазначити, що огляд є слідчою (розшуковою) дією, що передбачає безпосереднє вивчення зовнішніх ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та закріплення інформації про

обставини кримінального правопорушення, як це зазначено в ч. 1 ст. 237 КПК України. Під час розслідування домашнього насильства щодо осіб похилого віку огляд спрямований на встановлення обставин злочину та їх документування. Кожен вид слідчого огляду (місцевості, приміщення, речей та документів) має свої специфічні особливості, які визначають порядок його проведення.

Основна мета огляду місця події – встановлення механізму виникнення кримінального правопорушення у всіх його аспектах, тобто з'ясування, що саме сталося та яким чином.

Організація та проведення огляду місця події у розслідуванні домашнього насильства щодо осіб похилого віку проходить три етапи: підготовчий, основний (робочий) та заключний.

На підготовчому етапі уточнюється інформація про подію, формується слідчо-оперативна група (СОГ), забезпечується охорона місця події.

Робочий етап включає загальний огляд (визначення меж місця події, первинна фотозйомка, вибір методів дослідження) та детальний огляд (ретельне обстеження обстановки, вилучення доказів, фіксація можливих інсценувань). Також проводиться опитування свідків та потерпілих, здійснюються невідкладні оперативно-розшукові заходи для встановлення та затримання підозрюваного.

Окрім загальних процесуальних дій, необхідно враховувати низку специфічних факторів. Зокрема, слід звернути увагу на фізичний та психологічний стан потерпілого, адже особи похилого віку можуть перебувати у стані шоку, мати проблеми з пам'яттю або труднощі у вираженні своїх думок. Для ефективного збору інформації може знадобитися залучення соціальних працівників, медиків або психологів. Також важливо оцінити умови проживання потерпілого, оскільки економічне насильство може проявлятися у відсутності належного догляду, доступу до коштів або елементарних засобів існування. Враховуючи високу латентність таких злочинів, слід перевірити наявність попередніх звернень до поліції, соціальних служб або медичних установ щодо фактів насильства. Особливу увагу необхідно приділити встановленню залежності потерпілого від підозрюваного (фінансової, фізичної чи психологічної), оскільки це може впливати на його готовність давати свідчення.

На заключному етапі складається протокол огляду, упаковуються речові докази, розглядаються заяви учасників розслідування. Усі дії спрямовані на збереження доказової бази та встановлення обставин злочину [4, с. 417].

Враховуючи, зазначені обставини, можна зробити висновки, що основними аспектами, на які необхідно звертати увагу під час огляду

місця події під час розслідування домашнього насильства, вчиненого щодо осіб похилого віку є:

1. Сліди фізичного насильства: для фізичного насильства характерні тілесні ушкодження (садна, синці, переломи), сліди боротьби (розкидані речі, пошкоджене майно), а також біологічні матеріали (кров, волосся), що можуть бути виявлені на місці події або на одязі потерпілого та підозрюваного.

2. Ознаки психологічного насильства: виявляються через загальний стан потерпілого – емоційне виснаження, страх, апатію, уникнення спілкування. Обстановка проживання може свідчити про ізоляцію (відсутність засобів зв'язку, обмеження контактів із сусідами чи родичами). Зі свідчень очевидців або записів у мобільних пристроях можна встановити систематичне залякування, словесні образи, погрози.

3. Предмети, що вказують на економічне насильство: аналіз фінансових документів може виявити факти привласнення коштів потерпілого, незаконного продажу майна чи оформлення кредитів на його ім'я. Ознаки позбавлення засобів до існування включають відсутність їжі, належного одягу, несплату комунальних послуг, обмежений доступ до банківських рахунків.

4. Документи та медичні дані щодо систематичного насильства: записи про звернення потерпілого до медичних установ через травми або погіршення здоров'я, що може бути наслідком як фізичного, так і психологічного насильства. Огляд медичних карт дозволяє виявити хронічні наслідки тривалого насильства, а також встановити періодичність звернень, що свідчить про систематичність правопорушень.

Отже, огляд у кримінальному провадженні під час розслідування домашнього насильства щодо осіб похилого віку є ключовим інструментом для отримання доказової інформації. Він може проводитися на різних етапах розслідування та охоплювати різноманітні об'єкти – від місця події до речових доказів та документів, включаючи електронні носії та відеозаписи.

Основними завданнями огляду є: встановлення обставин кримінального правопорушення (допомагає з'ясувати, що саме відбулося, яким чином було вчинено насильство, які були мотиви та цілі підозрюваного); збір доказів (можуть бути виявлені та зафіксовані сліди насильства (фізичного, психологічного, економічного), знаряддя злочину, документи та інші речові докази); може допомогти зрозуміти, що саме спонукало до вчинення насильства, які були його мотиви та цілі; а також можуть бути виявлені обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання підозрюваного.

Література:

1. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
2. Лучко О. А. Огляд у кримінальному досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Маріуполь, 2021. 269 с.
3. Комаринська Ю. Б. Значення огляду, як слідчої дії при розслідуванні навмисних вбивств на залізничному транспорті. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*: тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. А. Я. Дубинського, (Київ, 3 квіт. 2009р.). Київ : КНУВС, 2009. С. 607–610.
4. Криміналістика : підручник. Пяковський В. В., Черноус Ю. М., Самодін А. В. та ін. за заг. ред. Пяковського В. В. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-34>

ПІДТРИМКА ПОТЕРПІЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Панасюк Тетяна Іванівна

кандидат юридичних наук,

головний науковий співробітник,

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Широкомасштабне вторгнення кардинально змінило життя кожної людини в Україні. Колосальна кількість порушених кримінальних проваджень: станом на 25.02.2025 року відповідно до відомостей Офісу Генерального прокурора зареєстровано 157514 злочинів агресії та воєнних злочинів; 20960 злочинів проти національної безпеки [1]. За таких обставин фокус уваги зрозуміло перемістився до протидії та розкриття цих злочинів, що у певних аспектах збільшило латентність насильства в сім'ї та гендерно зумовленого насильства (далі – ГЗН). Відповідно до основних висновків за результатами дослідження «Гендерно обумовлене насильство в Україні в умовах війни: звіт за результатами оцінки» [2] більшість постраждалих від гендерно зумовленого насильства не звертається по допомогу, що стосується всіх

форм насильства, при цьому найрозповсюднішою причиною визначалося переконання, що звернення потерпілих нічого не змінить, не допоможе їм (27%), що це особиста справа, і про це не треба заявляти публічно.

І хоча результати дослідження підтверджують позитивні зміни у наданні підтримки потерпілим, проте серйозні проблеми надалі існують. Одним із шляхів подолання цих проблем є широке інформування та висвітлення питання щодо можливостей потерпілих від ГЗН мати визначені права та мати підтримку у разі повідомлення про ГЗН.

Україна, перебуваючи на шляху до членства у Європейському Союзі (далі – ЄС), проводить активну роботу щодо приведення у відповідність чинного законодавства основним принципам на нормам права ЄС.

Так, Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів [3] (далі – Директива). Директива покладає на держави-члени ЄС обов'язок створити на національних рівнях умови для належного захисту та підтримки для осіб, які стали потерпілими від злочину, а також мінімальний набір прав потерпілих, реалізація яких має бути забезпечена. Встановлюючи лише мінімальні правила, Директива уповноважує держави-члени ЄС розширити визначений обсяг прав з метою підвищення рівня захисту. Належить зауважити, що зазначені у Директиві права відображені у чинному законодавстві України, умовно вони поділяються на такі чотири групи:

1. Доступ до системи підтримки:

- право на отримання інформації про доступні послуги від урядових та неурядових організацій, які можуть бути надані потерпілим;
- право бути поінформованим про можливість перенаправлення до служб чи організацій, що надають різнопланову допомогу потерпілим.

2. Участь у кримінальному провадженні:

- право розуміти та бути зрозумілим передбачає отримання інформації в доступній для розуміння формі та отримання допомоги для забезпечення цього розуміння. Якщо потерпілий не володіє державною мовою або мовою, якою ведеться кримінально провадження, вони можуть давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він/вона вільно володіє (стаття 56 КПК України). У разі необхідності перекладу пояснень, показань або документів для осіб, з порушенням слуху або мовлення залучаються перекладач або сурдоперекладач;

– право на отримання юридичної допомоги. Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником (стаття 58 КПК України), причому у передбачених Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» випадках юридичну допомогу може бути надано безоплатно у разі звернення особи до центрів з надання безоплатної правничої допомоги або до неурядових організацій;

– право на отримання інформації в кримінальному провадженні, яке забезпечується відповідними нормами КПК України:

- право потерпілого на ознайомлення з матеріалами провадження (пункт 11 частини першої статті 56 КПК України);

- бути поінформованим про час та місце судового розгляду (пункт 1 частини третьої ст. 27 КПК України), стан кримінального провадження;

- отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, зокрема витягу з ЄРДР, пам'ятки про права та обов'язки, копії висновку експерта;

- отримувати інформацію про компенсацію за втрати, шкоду або травми, завдані внаслідок злочину;

– право потерпілого давати пояснення, показання або відмовитися їх давати. Водночас відповідно до статті 63 Конституції України особа має право відмовитися давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом;

– право на оскарження рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді (глава 26 КПК України);

3. Захист у кримінальному провадженні:

– захист від повторної віктимізації, залякування та помсти під час кримінального провадження здійснюється через комплексне використання передбачених КПК України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» і включає в себе можливість:

- забезпечення конфіденційності відомостей про особу;

- впізнання поза візуальними спостереженням;

- допит в режимі відеоконференції з іншого приміщення (статті 232, 354 КПК України);

- здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні (частина друга статті 27 КПК України);

- застосування обмежувального припису в порядку, передбаченому ЦПК України, при розгляді справ про домашнє насильство або насильство за ознакою статі;

- покладення обов'язків на підозрюваного/обвинуваченого в рамках застосування запобіжного заходу (частина п'ята статті 194 КПК України);

- застосування обмежувальних заходів у злочинах, пов'язаних з домашнім насильством (частина шоста статті 194 КПК України);

- застосування інших заходів забезпечення безпеки в межах досудового розслідування та судового провадження у випадках, передбачених законом.

4. Репарації:

- право на відшкодування шкоди, зокрема: компенсацію, реституцію, реабілітацію, сатисфакцію

- отримання компенсації реалізується шляхом подання цивільного позову про відшкодування шкоди в рамках кримінального (пункт 10 частини першої статті 56 КПК України) або цивільного провадження та можливістю подання заяви до Міжнародного реєстру збитків для отримання відшкодування завданої шкоди у майбутньому;

- реабілітація для потерпілих передбачає соціальну, медичну, психологічну допомогу;

- реституція полягає у поверненні потерпілого до початкового стану, який існував до травмуючих подій, зокрема поновлення на роботі, повернення майна, повернення на місце проживання;

- сатисфакція включає публічне вибачення, покарання винних, заповнення/гарантії неповторення.

Підсумовуючи викладене належить зосередити увагу, що зміна соціально-політичного життя в країні не зменшила, а навпаки збільшила кількість осіб, які зазнали фізичної, моральної чи майнової шкоди. Водночас як державний, так і недержавний сектор проводять активну роботу щодо надання підтримки, відновлення стану особи, відносно якої вчинено протиправне діяння та покарання винного. Знання та можливість реалізації особою передбачених законодавством прав та можливостей сприятиме виведенню ГЗН з категорії латентності та поновленню порушених прав потерпілої особи.

Література:

1. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2025).

2. Гендерно обумовлене насильство в Україні в умовах війни: звіт за результатами оцінки. URL: https://drive.google.com/file/d/1ec3307rN1rxgL9drMJauMY20emNUVUh/view?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR05GT3ggZSIR5_ZwWi7jWMdvouVHUmf0_dlc-f

ctyBWiwtpJnh2GZzquVU_aem_wIX9Jccte-BpsasLUK-Iig (дата звернення: 26.02.2025).

3. Директива 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421925131614&uri=CELEX%3A32012L0029&fbclid=IwAR0E_PiKKEhSN3RI3VJgou7wHG2wHLMLxIniAC-sgOzXwagPx9uZOSYnnjM (дата звернення: 26.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-35>

ПРОБЛЕМИ ДОВЕДЕННЯ ФАКТІВ НАСИЛЬСТВА ТА СВІДЧЕНЬ ЖЕРТВИ

Підлісна Катерина Сергіївна

магістр в галузі права,

фахівець з питань гендерно зумовленого насильства,

член асоціації жінок-юристок "ЮрФем"

м. Одеса, Україна

Питання доведення фактів домашнього та гендерно зумовленого насильства залишається актуальним уже тривалий час. Незважаючи на ухвалення у 2019 році Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [1], впровадження статті 126-1 Кримінального кодексу України та ратифікацію у 2022 році Стамбульської конвенції [2], проблема доказової бази у таких справах все ще не вирішена.

Верховний Суд України у своїй практиці акцентує увагу на необхідності доведення систематичності випадків домашнього насильства. Це означає наявність трьох або більше зафіксованих епізодів, які можуть кваліфікуватися як адміністративні або кримінальні правопорушення [3].

Відповідно до чинного законодавства, потерпіла особа має право звернутися до Національної поліції України із заявою про факт вчинення насильства, незалежно від наявності прямих доказів. При цьому відповідальність за збір доказової бази покладається на правоохоронні органи.

Однак на практиці як потерпілі, так і правоохоронці часто стикаються з відсутністю прямих доказів – показань свідків, фото- чи відео- доказів, медичних висновків. Постраждала особа рідко має

можливість записати момент вчинення насильства, а через те, що подібні правопорушення зазвичай відбуваються у приватному просторі, залучити свідків буває вкрай складно.

Якщо жертва все ж таки наважується звернутися за допомогою, вона може зіткнутися з маніпуляціями та погрозами з боку кривдника, що нерідко впливає і на свідків. Окрім цього, жертва може перебувати у економічній залежності від кривдника, що спонукає її відкликати заяву або взагалі не звертатися до правоохоронних органів. Суспільство також не завжди правильно сприймає такі випадки, що призводить до віктимблеймінгу й осуду потерпілих замість підтримки.

Під час подання заяви постраждалі часто перебувають у стані стресу, через що їхні свідчення можуть містити суперечності або змінюватися з часом. Це може викликати сумніви щодо достовірності їхніх слів у правоохоронних органів та суду. Проте, така поведінка є типовою для людей, які пережили насильство, і пояснюється впливом хронічного стресу. У зв'язку з цим правоохоронці повинні мати базові знання у сфері психології та проходити відповідну підготовку для роботи з постраждалими.

Психологічний аспект роботи з жертвами насильства відіграє важливу роль у зборі доказової бази. Довести факти економічного, психологічного насильства чи сексуальних домагань складніше, ніж фізичне насильство, тому важливо залучати судово-психологічні експертизи. Також до уваги слід брати свідчення фахівців – психологів, соціальних працівників та родичів постраждалих, які можуть дати об'єктивну оцінку ситуації та засвідчити систематичність насильства.

Це ж стосується й дітей, які за законом також визнаються постраждалими, якщо вони стали свідками домашнього насильства. Часто кривдниками є найближчі родичі, а діти через травму не зможуть чітко викласти свої свідчення. Особливо це стосується дітей до 11 років, яким важко формулювати думки та відповідати на запитання під час допиту. В Україні діють "зелені кімнати" для опитування дітей у комфортних умовах, проте питання підготовки фахівців залишається актуальним.

Розв'язати проблему доведення домашнього насильства можна завдяки використанню сучасних технологій та підготовці фахівців – поліції, юристів, психологів, соціальних працівників тощо. Важливими є також законодавчі ініціативи, спрямовані на посилення захисту постраждалих. Незважаючи на те, що українське законодавство загалом відповідає європейським стандартам, рівень довіри до правоохоронної системи залишається низьким, що відлякує багатьох постраждалих від звернення за допомогою.

Важливим є створення безбар'єрного доступу до допомоги для потерпілих, а також підвищення рівня поінформованості громадян щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Важливу роль у цій сфері відіграють міжнародні гуманітарні організації, які з 2022 року активно працюють в Україні та впроваджують сучасні підходи до роботи з постраждалими.

Література:

1. Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: ратифікована Законом України від 20.06.2022 № 2319-IX. *Офіційний вісник України*, 2022, № 54.
3. Постанова Верховного Суду України від 05.03.2021 у справі № 761/45407/19 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-36>

КОЛИ ТАТО ВБИВ МАМУ: ДОРОСЛІ НАСЛІДКИ ТРАВМІВНОГО ДИТЯЧОГО ДОСВІДУ

Підлужна Ольга Вячеславівна

магістрантка факультету психології,

Інститут педагогічної освіти

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»,

м. Рівне, Україна

Переважаюча більшість порушників виростає без будь якого досвіду підтримуючого батьківства. Б. М. Головкін, аналізуючи наслідки умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері, підсумовує так: «... потенційні вбивці виховувалися у неблагополучних сім'ях, нерідко неповних, де батьки вели антигромадський спосіб життя, що базувався на насильницькому вирішенні життєвих проблем, а діти, зазвичай, ставали жертвами сімейного насильства, зростали в атмосфері страху, тривожності і з дитинства засвоювали агресивно-насильницькі стереотипи

поведінки. Причому вирішальну роль відіграє не структурний склад сім'ї, не взаємини між батьками, навіть не їх неправомірна поведінка, а, головним чином, їх емоційне відношення до дитини, її прийняття чи не прийняття» [1, с. 92].

При відсутності адекватної підтримки та терапії у дорослої людини, яка не пододала дитячої травми, існує високий відсоток ризику повторення моделі поведінки насильника, або вбивства насильника як акту справедливості. Парадоксально, але жертва, намагаючись опанувати власне почуття безсилля, може безсвідомо обрати агресивну поведінку, або, при відсутності альтернативних способів подолання конфлікту та регулювання емоцій, жертва може розуміти насилля як нормальну реакцію. Тому розуміння наслідків дитячих травм для дорослої людини може не лише пояснити мотив злочину, а й попередити антисуспільні поведінкові тактики дорослих людей, поранених в дитинстві дорослими людьми.

Вперше вивченням травматичного досвіду з дитинства, загубленого в часі, надійно захищеного почуттям вини, замовчуванням, соціальним табу, і як ця травма вплине у майбутньому на дорослу людину, почав займатися Вінсент Фелітті. Впродовж 2017–2019 років разом з Робертом Ардо вчений провів масштабне дослідження травматичного дитячого досвіду ACE (Adverse Childhood Experiences), яке й продемонструвало стійку кореляцію між негативним досвідом у дитинстві та підвищеним ризиком розвитку хронічних захворювань, психічних розладів та залежностей у дорослому віці. Із поміж опитаних 17500 дорослих (середній вік 57 років, представники середнього класу) встановлено, що сукупність факторів травматизації провокує ризик наркоманії – 4,6%, ризик самогубства – від 3100 до 5000 % пошуків варіантів [6]. Наслідки ж пережитого травматичного досвіду сильно та пропорційно відгукнуться через 50 років внаслідок дії захисних механізмів психіки, з врахуванням впливу хронічного, важкого стресу на роботу мозку та ЦНС, зниження функції імунної системи.

Вінсент Фелітті та його команда вводять в науковий обіг термін «оцінка ACE» – сума кількості категорій несприятливого досвіду дитинства від 0 до 18 років (а не кількості подій, які траплялися на життєвому шляху) [5]. Оцінка ACE – це ефект дози: чим більша в людини ACE, тим більше порушень розвитку нервової системи, соціальних, емоційних, когнітивних порушень, ранньої смертності [4].

10 травматичних категорій з дитинства, які дають можливість підстави вираховувати майбутню кризовість дорослої людини (у дужках наведені дані вище згаданого дослідження, проведеного В. Фелітті):

1. Важке емоційне повторюване насильство (11%).
2. Важке фізичне насильство (23%).

3. Насильницький сексуальний контакт (28% для жінок, 16% для чоловіків; 22% в середньому для групи в цілому).

4. Серйозне емоційне нехтування (15%).

5. Серйозне фізичне нехтування (10%).

6. Зростання в домі, де матір били (11%).

7. Зростання без обох біологічних батьків (24%).

8. Зростання в домі, де один з членів – алкоголік або наркоман (17%).

9. Зростання в домі, де один з членів – хронічно депресивний, суїцидально хворий (12%).

10. Зростання в домі, де один з членів ув'язнений (5%).

Зростання в домі, де матір били, автоматично додає п'ять – шість категорій до загальної суми оцінки ACE [5]. Переживання шести категорій з 10 травматичних категорій скорочують життя людини приблизно на 20 років [3]. Вбивство матері стає ще більш обтяжливим чинником для психіки та рушійним важелем для зміни вибору соціальної поведінки.

Етапи руйнування психіки: Дошкільний вік (до 6 років): не розуміє повністю, що сталося, але відчуває страх, тривогу, безпорадність, можуть з'являтися нічні кошмари, страх темряви, панічні атаки, формується регресивна поведінка (смоктання пальців, енурез); Шкільний вік (7–12 років): дитина починає усвідомлювати смерть, але не може впоратися із цим знанням, з'являється відчуття провини, тривожності, емоційної нестабільності, помітної плаксивості, тривожності та підозрливості, може боятися виходити на вулицю, уникати місць, що нагадують про вбивство матері; Підлітковий вік (13–18 років): починаються паління, алкоголізм, вуличне вживання наркотиків, азартні ігри, виникає відчуття несправедливості, гніву, бажання помститися (т. зв. сурогатні емоції). Відновлення справедливості «спрацьовує» у стратегіях жертви в трьох типах (активність жертви, пасивність жертви, смирення з несправедливістю), способах помсти («самостійне відновлення», «відновлення за участі посередників»), характером помсти («покарати винуватця», «встановити істину», «запобігти вчиненню несправедливості в майбутньому») [2, с. 188].

В таких випадках поведінкові реакції слід розуміти як частини єдиного процесу оцінки ситуації як несправедливої: оцінка справедливості події – пошук винуватця несправедливості – оцінка ступеня його відповідальності за скоєне – вибір стратегії реагування на несправедливість – реалізація обраного способу поведінки.

У середньому віці починаються захворювання (серцево-судинні, легені, печінка, аутоімунні захворювання (розсіяний склероз,

ревматоїдний артрит), онкологія), хронічна депресія, соціальна ізоляція, недовіра до людей, емоційна відстороненість (т. зв. емоційна притупленість), розвиток дисоціативної амнезії, розлад деперсоналізації-дереалізації, схильність до суїциду.

Наслідки дитячої травми (вбивство мами) для дорослої людини: деформоване сприйняття сім'ї та сімейних стосунків; почуття небезпечності батьківського дому; недовіра до людей, страх заводити сім'ю; ризик повтору насилля у майбутньому шлюбі; ризик «справедливої» помсти – вбивство батька за вбивство мами; катастрофічні наслідки – скорочений термін життя.

Література:

1. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері. Харків : Нове – Слово, 2004. 252 с.
2. Милославська О. В. Особливості суб'єктивного сприйняття справедливості. *Особливість, суспільство, закон*. Харків, 2019. С. 187–190.
3. ACES explained by Vincent Felitti, PhD [відео, 6:46]. URI: <https://www.youtube.com/watch?v=T21twYn1M0>
4. Adverse Childhood Experiences: What Science Tells Us and How to Foster Resilience. URL: <https://youtu.be/18G9F2WcQ2U?si=puEMLZ4YCsra6xib7>
5. Dr. Vincent Felitti: Reflections on the Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. URI: https://youtu.be/-ns8ko9-ljU?si=hAsTKW4f_yLAJ7Du
6. Impact of Adverse Childhood Experiences on Health Across the Life Course – Core Story: The ACE Study. URI: https://youtu.be/F4fBdHHsj5A?si=yc_VyezHo8YsWkca

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА СТАТТЕЮ 173-7 КУпАП – СЕКСУАЛЬНЕ ДОМАГАННЯ:
АНАЛІЗ ПЕРШИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ**

Пісоцька Каріна Олександрівна

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Одним із важливих міжнародних правових актів у сфері гендерної рівності, боротьбі проти насильства за ознакою статті та недискримінації є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція).

Саме тому з метою приведення норм Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» у відповідність до положень Стамбульської конвенції та вдосконалення процесуального порядку розгляду таких справ були внесені відповідні зміни.

У зв'язку з цим 22 травня 2024 був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», та набрав законної сили 20 грудня 2024 року [1].

Проаналізуємо практику судових рішень, щодо притягнення осіб за статтею 173-7 КУпАП – сексуальне домагання. На сьогодні (лютий 2025 року) у Єдиному реєстрі судових рішень знаходиться 7 судових рішень – постанов, з яких 4 – набрали законної сили. Серед всіх рішень суду лише одне провадження передбаченого ч. 1 ст. 173-7 КУпАП закрито у зв'язку з відсутністю складу правопорушення у діях особи на яку було складено протокол.

Отже, розглянемо рішення за справою №592/190/25 від 09 січня 2025 року в якому зазначено, що гідно протоколу про адміністративне правопорушення серії ВАД № 137107 від 20.12.2024 р. ОСОБА_1 притягується до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 173-7 КУпАП за те, що в період часу починаючи з 01.12.2024 р. ОСОБА_1 перебуваючи за місцем мешкання, а саме в АДРЕСА_2, умисно вчинив проти ОСОБА_2 образливі, принизливі дії сексуального характеру,

а саме надсилав через мобільний додаток «Telegram» повідомлення сексуального підтексту. У судовому засіданні ОСОБА_1 вину у вчиненому адміністративному правопорушенні не визнав, зазначив, що знайомі з ОСОБА_2 давно, відносно неї він проявляє симпатію та почуття, мав намір створити відносини в парі, проте жодних умисних проти бажання ОСОБА_2 образливих, принизливих дій сексуального характеру не вчиняв. Після того, як приїхала поліція, яку викликала ОСОБА_2, його ніхто не допитував, не з'ясовував що стало підставою для виклику поліції, інспекторами поліції не оглядався його телефон на предмет наявності у переписці з ОСОБА_2 на її адресу будь-яких висловлювань сексуального характеру, які б принижували її гідність. Потерпіла ОСОБА_2 у судовому засіданні просила притягнути ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 173-7 КУпАП. Інспекторами поліції в обґрунтування наявності підстав для притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності, передбаченої ч. 1 ст. 173-7 КУпАП долучено до матеріалів справи скріншоти з діалогом переписки ОСОБА_1 та ОСОБА_2 в мобільному додатку «Telegram» [2].

Отже, аналізуючи все рішення даної справи можемо коротко викласти наступне. Під час дослідження доказів суд вияснив, що листування двох осіб у месенджері здійснювалося за взаємною згодою. Так до справи були долучені скріншоти діалогу з мобільного додатку та надана правова оцінка судом щодо змісту конкретних фраз, лексики та характеру використання мовних засобів, які громадянин використав у переписці з іншою особою. Саме тому вищезазначені докази не дають підстав вважати, що дії особи, яка ймовірно вчинила адміністративне правопорушення слід кваліфікувати як сексуальне домагання, тобто умисне вчинення проти бажання особи образливих, принизливих дій сексуального характеру виражене у вербальній формі, що безпідставно викликає у постраждалої побоювання за свою безпеку.

Дане провадження по даній справі про адміністративне правопорушення було закрито судом на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП, за відсутністю складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 173-7 КУпАП.

Ще одне рішення яке варте уваги є судові рішення № 124757377 Рівненського міського суду Рівненської області. Згідно якого 01.01.2025, гр. ОСОБА_1 в м. Рівне по вул. А. Мельника, 18 в автомобілі марки «Mercedes – Benz» д.н.з. НОМЕР_1, вчинив сексуальне домагання, тобто умисне вчинення проти бажання особи гр. ОСОБА_2 образливих, принизливих дій сексуального характеру, виражених вербально та невербально, а саме тричі пропонував вступити в статевий акт та торкався ніг з метою вступити в статевий акт [3].

Отже, аналізуючи все рішення даної справи можемо коротко викласти наступне. В судовому засіданні чоловік підтвердив обставини зазначені у протоколі про адміністративне правопорушення, свою вину визнав повністю, щиро розкався та просив суд суворо його не карати. Суду повідомив, що він раніше не притягувався до адміністративної відповідальності, офіційно працевлаштований, одружений та має на утриманні малолітню дитину. Також зазначив, що послуг з перевезення пасажирів на таксі вже не здійснює, оскільки після вищевказаного випадку був заблокований службою «Uklon». Потерпіла та її адвокат в судовому засіданні підтвердили обставини зазначені у протоколі про адміністративне правопорушення та просили суд притягнути водія таксі до адміністративної відповідальності. Заслухавши учасників розгляду в судовому засіданні та дослідивши адміністративні матеріали, суд вважає, що чоловіком було вчинено адміністративне правопорушення передбачене ч. 1 ст. 173-7 КУпАП (сексуальне домагання). Крім визнання вини чоловіка, також доведені обставини вчинення адміністративного правопорушення, вина його стверджується матеріалами адміністративної справи, а саме: заявою та поясненнями постраждалої особи, поясненнями особи, що притягається. Судове рішення було винесене на користь постраждалої особи.

Отже, проаналізувавши судові рішення можемо зробити наступні висновки. Суть протиправного діяння повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті 1737 КУпАП, тобто необхідно вказати не сам факт вчинення сексуального домагання, а описати об'єктивну сторону (сукупність ознак, які характеризують зовнішній прояв зазначеного адміністративного правопорушення).

Крім того важливим при кваліфікації даного правопорушення є факт згоди чи не згоди. Наприклад, у першому рішенні судом досліджено та зроблено висновок про те, що листування в месенджері сексуального характеру між двома особами було за взаємною згодою.

Література:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22.05.2024 р. № 3733-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#n7>

2. Постанова Ковпаківського районного суду м. Суми від 9 січня 2025, № рішення 124300154, Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124300154> (дата звернення 11.02.25).

3. Постанова Ковпаківського районного суду м. Суми від 9 січня 2025, № рішення 124300154, Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124300154> (дата звернення 11.02.25).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-38>

АЛГОРИТМ ДІЙ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Притуляк Тетяна Семенівна

заслужений працівник освіти України, викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист дисциплін природничого циклу, Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж» м. Балта, Україна

Пристауп Поліна Андріївна

студентка I курсу першого (бакалаврського рівня) вищої освіти, Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж» м. Балта, Україна

Запобігання та протидія домашньому насильству визначено одним із ключових напрямів виховної роботи у закладах освіти у 2024/2025 навчальному році. І це негативне явище дійсно потребує підвищеної уваги освітян, адже через наслідки російсько-української війни проблема непорозумінь та негараздів в українських сім'ях значно загострилась.

Ефективність роботи з запобігання та протидії домашнього насильства багато у чому залежить від педагогічних працівників закладу освіти. Адже саме завдяки спостережливості вчителів за поведінкою та настроєм дітей й уважному ставленню до їхніх батьків можна вчасно помітити симптоми неблагополуччя в сім'ях та уникнути негативних наслідків. Тож на які ознаки та фактори слід звертати увагу?

Психологічне насильство. Ця форма домашнього насильства включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування та інші діяння, які викликали у постраждалої особи, побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, нездатність захистити себе. Тому вчителю початкових класів необхідно звертати увагу на учнів, які різко змінюють свою поведінку на контрастну та мають такі ознаки: замкнутість, тривожність, страх

або навпаки демонстрація повної відсутності страху, ризикована та зухвала поведінка; схильність до «мандрів», бродяжництва; депресивні розлади; швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги; вживання алкоголю, наркотичних речовин; уникання однолітків, бажання спілкуватися та гратися зі значно молодшими дітьми; інші прояви поведінки чи емоційних реакцій, що не відповідають віковим нормам розвитку дитини.

Фізичне насильство. Ця форма домашнього насильства включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. Ознаками фізичного насильства над дитиною можуть бути: синці на щоках, очах, губах, вухах, передпліччях, стегнах, кінчиках пальців тощо; намагання дитини приховати травми та обставини їх отримання (відмова зняти одяг для медичного обстеження або переодягатися в присутності інших дітей; носити одяг, що не відповідає сезону); опіки та інші незвичні для віку дитини фізичні (видимі та невидимі) травми.

Економічне насильство. Ця форма домашнього насильства включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. Вчителю початкових класів слід звертати увагу на учнів, які мають такі ознаки: постійне голодування через нестачу їжі; вага дитини в значній мірі не відповідає її віковій нормі (за визначенням медичного працівника); пропуски занять, часті запізнення до школи; брудний одяг, одягання не за погодою; втомлений і хворобливий вигляд; наявність постійних інфекцій, спричинених браком гігієни; відставання дитини в розвитку фізичному, емоційному, розвитку дрібної моторики, пізнавальних здібностей, соціальних навичок та навичок міжособистісного спілкування внаслідок педагогічної занедбаності тощо.

Сексуальне насильство. Ця форма домашнього насильства включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно дитини незалежно від її згоди або в її присутності, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи. Ознаками сексуального насильства над дитиною можуть бути: нерозбірлива або неприйнятна віку дитини сексуальна поведінка; синці на внутрішній стороні стегон, на грудях і сідницях, сліди від укусів;

створення та реалізація дитиною сексуальних сценаріїв в іграх за допомогою іграшок та ляльок; страх або агресивна реакція щодо конкретних людей або людей певної статі, віку тощо.

Аби запобігти домашньому насильству вчителю початкових класів слід звертати увагу та аналізувати поведінку батьків. Зокрема, про ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини можна віднести ситуації, коли її законні представники: не цікавляться освітньою діяльністю учня (не відвідують батьківських зборів, не контактують з вчителями); під час відвідування закладу освіти перебувають у стані алкогольного сп'яніння або під дією наркотичних речовин; наявні факти надмірного вживання алкоголю, наркотичних речовин, схильності до азартних ігор та відвідування ігрових клубів; систематично проявляють агресивну поведінку до працівників закладу освіти, батьків інших дітей; ігнорують рекомендації працівників закладу освіти щодо виховання дитини, що призводить або може призвести до затримки її розвитку, погіршення емоційного стану, здоров'я, соціальної ізоляції та інших несприятливих наслідків; не дотримуються санітарно-гігієнічних норм та правил безпечної поведінки; допускають перебування у помешканні, де проживає дитина, сторонніх осіб, схильних до вживання алкоголю, наркотичних речовин; не забезпечують необхідного медичного догляду за дитиною.

Система шкільних заходів у сфері запобігання та протидії насильству має включати:

1. Призначення уповноваженого працівника закладу освіти для здійснення невідкладних заходів реагування у випадках виявлення фактів насильства та/або отримання заяв/повідомлень від постраждалої особи/інших осіб.
2. Проведення інформаційно-просвітницьких заходів з учасниками освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей. Особливу увагу слід приділяти формуванню небайдужого ставлення учнів до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування вчителів про випадки домашнього насильства, що стали їм відомі, повідомлення про такі випадки до відповідних кол-центрів.
3. Здійснення соціально-психологічного супроводу постраждалих шкільним практичним психологом.
4. Розміщення на інформаційному стенді та на офіційному веб-сайті закладу освіти контактної інформації уповноваженої особи закладу та практичного психолога, організацій та установ, служб підтримки постраждалих осіб, до яких слід звернутися у випадку домашнього насильства, зокрема: Національна поліція за номером 102; національна «гаряча лінія» з питань запобігання домашнього насильства, торгівлею людьми

та гендерної дискримінації 0-800-500-335 або 116-123 (короткий номер з мобільного).

У разі виявлення ознак чи факторів, що вказують на домашнє насильство, складні життєві обставини, жорстоке поводження з дитиною або ризики щодо їх виникнення, кожний працівник школи має передати інформацію про такого учня уповноваженій особі закладу освіти (у разі її відсутності – безпосередньо директору школи чи його заступнику).

Домашнє насильство – це вкрай небезпечне явище, яке має тривалі негативні наслідки. Травмування дитячої психіки може призвести до того, що у дорослому житті дитина може стати агресором вже у своїй родині та вважати цю модель поведінки нормою. Тож на вчителів початкових класів покладється виконання особливої місії – налагодження комфортної взаємодії з учасниками освітнього процесу та перетворення закладу освіти на острівцє стабільності та емоційної безпеки.

Література:

1. Андрєєнкова В. Л. та інш. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. К. : ФОП Нічога С.О., 2020.
2. Біленко Павло. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 157–161.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017р. № 2229-VIII (зі змінами) К. : Генеза, 2024.
4. Легенька М. М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості його використання в Україні. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 111–116.
5. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України № 1/11-5480 від 18.05.2018.
6. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головки, В. В. Муранова та ін. / за заг. ред. А. О. Галай. К. : КНТ, 2014. 160 с.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СІМ'Ї, ЯКА СТРАЖДАЄ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Риженко Ігор Миколайович

*кандидат технічних наук, доцент,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук України,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Безпека життєдіяльності сім'ї в Україні в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним та складним питанням особливо коли ще ця сім'я страждає від домашнього насильства.

Безпека – це відсутність загроз життєво важливим інтересам людини: її життю, здоров'ю і добробуту [6].

Безпека належить до базових людських потреб і є потребою дефіциту. Це означає, що доки людина не почувається безпечно, вона не може належним чином дбати про потреби вищого порядку – соціальні та духовні [6]. Особливу увагу потрібно звернути з точки зору безпеки життєдіяльності на дітей які проживають в цих сім'ях адже їх психологічний та фізичний стан зазнає найбільшого впливу на їх здоров'я. Домашнє насильство в Україні в умовах воєнного стану на даному етапі повномасштабної війни яка триває вже не один рік та призвела до вимушених змін в сім'ях, а саме місця проживання (переселення), втрати основного місця роботи та достатніх засобів для існування сім'ї, лікування, провокують конфлікти й непорозуміння у стосунках і можуть призвести до насилля як між батьками так між батьками та їх дітьми [1].

Дуже часто пошук виходу з цих ситуації значно ускладнюється і тим, що в умовах збройного конфлікту постраждала особа чи особи ще більше залежать від свого кривдника як фінансово, так і фізично тому мовчать та не повідомляють.

Переважає більшість людей в теперішній складний та нестабільний час, проживаючи однією родиною в одному приміщенні, давно звиклись з тим, що сімейне насилля – є нормальна складова спільного життя і саме насилля між подружжям трапляється найчастіше та набуває звичної форми сімейного життя. Домашнє насильство полягає

у тому, що воно відбувається у колі близьких одне одному людей (подружжя, батьків та дітей, інших родичів, членів сім'ї) [5].

Як показує практика, що помилково вважати, що насильство у родинах в Україні в умовах воєнного стану – гостра проблема тільки неблагополучних сімей, і майже завжди сімейне насильство пов'язане з пияцтвом, бідністю, наркотиками. Насправді реально, насильство властиве всім соціальним групам і не залежить від економічного стану родини узагалі особливо в Україні в умовах воєнного стану тому має дуже багато різних форм та проявів які небезпечно впливають на безпеку життєдіяльності сім'ї.

Якщо фахово поглянути через призму безпеки життєдіяльності на домашнє насильство у сім'ї – це не є буденна звичайна родинна справа, а надзвичайно актуальна соціальна проблема, яка набуває щороку все більших масштабів про яку варто постійно наголошувати та активно діяти на всіх рівнях.

Тому що наслідки домашнього насильства в Україні в умовах воєнного стану щороку зростають так від початку 2024 року в Україні відкрили 8185 кримінальних проваджень, пов'язаних із домашнім насиллям. Це на 80% більше, ніж у 2023-му році. Про це повідомила начальниця відділу протидії домашньому насильству Офісу Генерального прокурора Ірина Шурхно. Станом на жовтень 2024 року постраждалими від домашнього насилля вважають понад 5 тисяч осіб, більшість з них – жінки та діти.

В Офісі Генерального прокурора загострення проблеми пов'язують із війною. Там закликають не замовчувати такі випадки, а звертатися по допомогу до правоохоронців.

Наразі вони працюють над тим, аби розслідування випадків насилля було більш орієнтовано на постраждалих, каже Ірина Шурхно.

Зокрема, йдеться про недопущення повторної травматизації, мінімізацію слідчих дій, забезпечення конфіденційності про факт злочину та інформацію про постраждалих.

"Багато постраждалих продовжують жити з кривдником і не звертаються за допомогою, оскільки вважають насильство особистою проблемою.

Проте приховування таких випадків може призвести до серйозніших наслідків", – зауважують в Офісі Генерального прокурора [2].

У соціальних мережах жінки (рідше – чоловіки) часто шукають відповіді на питання: «Що робити, коли чоловік б'є дружину?», «Як вгамувати тирана, якщо розлучитися – неможливо?».

Сьогодні людей в Україні в умовах воєнного стану у такому становищі – багато, і вони не знають та не мають достатньої інформації

в даному питанні, як себе реально захистити та з чого почати такий свій чи дітей захист [5].

У разі випадку домашнього насилля постраждалим потрібно звертатися по допомогу до поліції або на спеціальні гарячі лінії:

- 15-47 – урядова гаряча лінія із запобігання домашньому насильству;

- 116-123 (для дзвінків з мобільного) та 0800-500-335 (зі стаціонарного) – національна гаряча лінія із запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації;

- 0116-111 (для дзвінків з мобільного) або 0-800-500-225 (зі стаціонарного) – національна гаряча лінія для дітей та молоді;

- Також працює гаряча лінія громадської організації La Strada 0(800)500-335 (зі стаціонарних телефонів) у будні з 10-00 до 18-00.

- Дзвінки безкоштовні зі стаціонарних та мобільних телефонів будь-яких операторів по всій території України. Консультації електронною поштою: info@lastrada.org.ua

- 0-800-213-103 – контактний центр системи безоплатної правничої допомоги [3].

Звернувшись за ними, постраждалі можуть отримати фахову консультацію та інформацію про доступну допомогу, зокрема медичну, соціальну та правничу.

Крім того, українці, які зазнали насилля, можуть розраховувати на тимчасовий прихисток в притулку до 90 діб [5].

Нагадаємо, за даними Уповноваженого з прав людини Дмитра Лубінця, на перше півріччя 2024 року українці повідомляли про випадки домашнього насилля 97 тисяч разів.

За словами міністра внутрішніх справ Ігора Клименка, 60% тих, хто вчиняє домашнє насилля, – військовослужбовці. Тому важливо звертати особливу увагу на психологічну реабілітацію бійців після їхнього повернення з передової [2].

Ще одним психологічним фактором є пасивність у захисті своїх прав. Багато хто вважає та глибоко переконаний, що під час воєнного стану звертатися по допомогу від насильства недоречно та що нічого не зміниться, а навпаки буде ще гірше.

У травні 2024 року Верховна Рада ухвалила в першому читанні законопроект № 10249, спрямований на удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі. Законопроект має на меті приведення українського законодавства у відповідність до Стамбульської конвенції

Нагадаємо, майже два роки тому, 20 червня 2022 року, Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству проти жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами

(Стамбульська конвенція). Впровадження норм конвенції до українського законодавства є важливим для набуття членства України в ЄС.

Президент України Володимир Зеленський підписав пов'язаний з ратифікацією конвенції закон №8329, який передбачає штрафи та покарання за образливі повідомлення сексуального характеру та інші форми насильства за ознакою статі.

Підсумовуючи наведені статистичні дані, які відображають тенденції домашнього насильства в 2024 році в Україні, можна дійти до наступних висновків [4]. Актуальна проблема сьогодення домашнє насильство надалі є гострою для України та реально показує, що в умовах воєнного стану випадків насильства стало більше у порівнянні з попередніми роками, що ймовірно пов'язано з кризовими обставинами, з якими зіштовхнулася значна частина сімей нашої держави, тому безпека життєдіяльності таких сімей знаходиться під загрозою та потребує постійної уваги і контролю спеціальних органів.

Література:

1. <https://aph.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Domestic-Violence.pdf>
2. <https://life.pravda.com.ua/society/yak-chasto-v-2024-roci-ukrajinci-povidomlyali-pro-domashnye-nasillya-dani-upovnovazhenogo-303646/>
3. <https://life.pravda.com.ua/society/v-ukrajini-pobilshalo-vipadkiv-domashnogo-nasillya-na-80-bilshe-nizh-za-2023-rik-304084>
4. <https://life.pravda.com.ua/society/v-ukrajini-za-rik-zroslo-kilkist-vipadkiv-domashnogo-nasilstva-302210/>
5. <https://www.genderculturecentre.org/algoritm-zakhistu-lyudini-shho-poterpaie-v/>
6. <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/19/115>

РОЛЬ ІНСПЕКТОРА ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ

Саліонова Олена Володимирівна

*магістр Права, інспектор сектору «Служба освітньої безпеки»,
Кам'янець-Подільське районне управління поліції Головного управління
Національної поліції в Хмельницькій області
м. Кам'янець-Подільський, Україна*

Національна поліція України відіграє важливу роль в системі запобігання та протидії домашньому насильству. Кожна людина відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має право на захист від незаконного насильства. Домашнє насильство за ознаками статі найбільш поширене правопорушення, яке вимагає постійного реагування правоохоронних органів. [1]

В умовах воєнного стану випадки вчинення насильства над дітьми значно збільшились. Діти більшу частину часу проводять у навчальних закладах, взаємодіють із учасниками освітнього процесу. Про те безпека дітей залишається основним питанням у наш час. У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України ухвалив постанову від 1 листопада 2024 р. № 1245 «Про реалізацію експериментального проекту щодо посилення безпеки освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти в умовах правового режиму воєнного стану». Відповідно до даного документу реалізовано проект взаємодії поліцейського і учасників освітнього процесу [2].

До основних обов'язків інспектора освітньої безпеки належить виявлення ознак насильства серед учнів або їхніх родин, проведення психологічної підтримки та консультування для постраждалих не тільки від домашнього насильства, а від воєнних дій також, організація тренінгів та семінарів для учнів, педагогів і батьків щодо протидії домашньому насильству, надання консультацій щодо прав людини та гендерної рівності. Інспектор освітньої безпеки спілкуючись із дитиною має притримуватись основних принципів, які допомагають створити довірливу атмосферу, забезпечити емоційну підтримку та сприяти розвитку здорових взаємин.

Аналізуючи поведінку дітей, насильство з боку одного з батьків або інших родичів, може бути спричинене традиційними гендерними стереотипами (наприклад, дискримінація за статтю, фізичні покарання, обмеження прав дівчат чи хлопців), яке значно впливає на психоемоційальну поведінку дитини.

Під час роботи із учнями, інспектор виявляє домашнє насильство, яке проявляється у фізичних травмах дитини. Наприклад побиття, синці, переломи, подряпини, забої, опіки, сліди від ланцюгів, гумових предметів, або інші травми, які не мають логічного пояснення (наприклад, у разі, коли дитина не може пояснити, як вона отримала ці травми).

Зазвичай в учнів, які є жертвами від домашнього насильства часто з'являються зміни в поведінці, такі як підвищена тривожність, депресивні стани, надмірна агресивність або замкнутість, виявлення страху перед поверненням додому, уникання певних ситуацій або вчителів, часті прогули або неповернення на урок чи відсутність у школі, оскільки учні можуть боятися повертатися в небезпечне середовище вдома.

Під час виявлення таких ситуацій серед учнів, інспектори освітньої безпеки мають взаємодіяти з педагогами, психологами та соціальними працівниками. Основним завданням є виявлення та аналіз причини такої поведінки у дитини. Тісна співпраця із вчителем допомагає з'ясувати обставини, в яких живе дитина, її внутрішній стан та встановити, якої допомоги потребує дитина.

Окрім цього, необхідно перевірити умови проживання дитини, чи забезпечено її потреби у повному обсязі, чи не обмежуються гендерні права. Можливо сім'я потребує сторонньої допомоги. Один із важливих чинників є отримання медичної допомоги, належне харчування та підтримка з боку батьків. Якщо сім'я не здатна надати належний догляд і підтримку дитині, необхідно оцінити, чи потребує вона соціальної допомоги або допомоги з боку соціальних служб, психологів, медичних закладів чи правоохоронних органів.

Важливо встановити коло спілкування дитини, друзів або однокласників з якими вона постійно проводить час після школи, також це може допомогти виявити, чи є у дитини соціальна підтримка поза домом, чи може вона звернутися до друзів або знайомих за допомогою, якщо це необхідно. Аналізуючи ситуацію, яка зумовила домашнє насильство над дитиною за ознакою статі, показує, що саме дитина стає жертвою домашнього насильства, інспектор зобов'язаний притягнути до відповідальності кривдника, для збереження права на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.

19 грудня 2024 року набрав чинності Закон № 3733-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Дані зміни стосуються зокрема питання вчинення насильства за ознаками статі. [3]

У Кодексі України про адміністративні правопорушення визначено окрему статтю 173-6 «Вчинення насильства за ознакою статі», яка передбачає санкції для кривдника. Закон зазначає, що у разі вчиненні насильства за ознакою статі (фізичного, психологічного або економічного характеру), спрямованих проти особи через її належність до певної статі чи через стереотипні уявлення про соціальні ролі, обов'язки та поведінку жінок або чоловіків у суспільстві, за такі дії встановлено покарання у вигляді штрафу, громадських робіт на строк від двадцяти до сорока годин або виправних робіт на термін до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку. У разі вчинення таких дій повторно протягом року, санкція передбачає більш суворе покарання [3].

Окрім цього, систематичне вчинення домашнього насильства за ознакою статі, передбачає кримінальну відповідальність за вчинення діянь, передбачену ст. 126-1 Кримінального кодексу України [4].

Підсумовуючи вище викладене, причини домашнього насильства над дітьми за ознакою статі є складними і багатofакторними. У період воєнного стану ці фактори можуть посилюватися, оскільки війна часто призводить до психологічного, емоційного та соціального стресу, який може мати серйозний вплив на родину.

Література:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 19.02.2025)

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2024 р. № 1029 «Про реалізацію експериментального проекту щодо розвитку автономії деяких закладів вищої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.02.2025)

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 22 травня 2024 року № 3733-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#n24> (дата звернення: 19.02.2025)

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.02.2025)

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Стременовський Сергій Миколайович

кандидат юридичних наук, професор,

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв, Україна

Ковбиш Артур Миколайович

здобувач (першого) бакалаврського рівня вищої освіти

спеціальності 081 Право,

ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»

м. Миколаїв, Україна

Домашнє насильство в Україні сягнуло високої позначки в умовах повномасштабного вторгнення. Це не лише соціальна проблема, а й загроза національній безпеці. Конфлікт обумовлений військовою агресією, нестабільний економічний рівень, вимушена міграція та пост-травматичний синдром серед цивільного населення та військово-службовців призвели до зростання випадків кримінальних правопорушень в сім'ях [1].

За даними Національної поліції України, випадки домашнього насильства демонструють стійку тенденцію до зростання: у 2022 році спостерігалось збільшення кількості випадків правопорушень пов'язаних з вчиненням домашнього насильства. Це перевищило 240 тисяч звернень, що на 40% більше, ніж у попередньому році [1]. У 2023 році, згідно з даними, випадки домашнього насильства склали близько 290 тисяч, з них понад 2700 були передані до суду [3]. У 2024 році, протягом першого півріччя цифра звернень потерпілих від домашнього насильства становила понад 97 тисяч повідомлень. Станом на жовтень було відкрито понад 8 тисяч кримінальних проваджень [4].

Основні причини загострення ситуації полягають у зростанні рівня агресії через війну, надмірного вживання алкоголю та погіршення матеріального становища [5].

Наступні критерії характеризують ключові проблеми доступу до правосуддя: значне навантаження на правоохоронні органи та суди. Повномасштабне вторгнення на територію України ускладнило стандартну правову процедуру щодо правопорушень пов'язаних з домашнім насильством [2]; фізична недоступність: чинники пов'язані

з війною, такі як: бойові дії, окупація територій, переміщення населення – обмежують доступність до правової системи України; низький рівень звернень: розглядаючи статистичні дані у 2022 році з понад 240 тисяч звернень лише 52 189 від постраждалих жінок, це становить лише 22% від загальної кількості. Це говорить про те, що значна частина правопорушень пов'язаних з насильством залишається без належної уваги [1]; наслідки війни: повномасштабне вторгнення значно підвищило ступінь емоційної напруги на різних суспільних рівнях [3].

У період стану війни наявні певні проблеми, які ускладнюють доступ жертв домашнього насильства до соціальних послуг. Основними серед них є: невеликий обсяг притулків та кризових центрів, під час звернення постраждалих від насильницьких дій в родинах не можуть розраховувати на достатню кількість притулків і місць в них. Через це жертви не звертаються за допомогою, а лишаються сама на сам зі своїми страхами, без необхідної підтримки та захисту; обмеженість фінансування: недостатнє та проблематичне фінансування представників соціальних послуг зводить нанівець надання необхідної та якісної допомоги жертвам насильства. Це виявляється певним обмеженням для можливостей соціальних організацій забезпечувати повноцінну підтримку та допомогу тим, хто її потребує; відсутність координації: обумовлено, що однією з найбільших проблем є відсутність ефективної, продуктивної, швидкої та легкої координації між всіма організаціями, які займаються підтримкою та надають допомогу жертвам насильства. Брак структурованих та мобільних маршрутів призводить до марного витрачання наявного ресурсу, що негативно впливає на якість надання послуг [5].

Встановлено, що саме комплексний підхід для вирішення проблем доступу до правосуддя та соціальних послуг для жертв домашнього насильства в умовах воєнного стану ефективніше долає ці нагальні проблеми.

Для зміни та покращення ситуації та захисту прав постраждалих осіб визначено наступне – вдосконалення законодавства. Існують певні прогалини у законодавстві і їх усунення аргументовано необхідністю приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема положень Стамбульської конвенції, яка набула чинності для України 1 листопада 2022 року [2; 5].

Особливу увагу слід приділити спрощенню процедури отримання необхідного обмежувального припису правопорушнику; запровадженню механізмів прозорого контролю за виконанням судових рішень щодо порушників закону; удосконаленню механізмів взаємодії між відомствами з приводу надання першочергової й основної допомоги

постраждалим; врахування положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та його подальше вдосконалення відповідно до міжнародних стандартів, зокрема положень Стамбульської конвенції.

Збільшення фінансування. Визначено, що збільшення фінансування соціальних служб, правоохоронних органів, судів збільшує ефективність боротьби з домашнім насильством [6]. Основні напрямки класифікуються певними напрямками фінансової підтримки: розширення мережі спеціалізованих притулків, кризових центрів для постраждалих; популяризація та забезпечення постраждалих безоплатною юридичною підтримкою; розвиток програм для психологічної реабілітації постраждалих осіб та їх дітей.

Збільшення рівня обізнаності. Необхідність збільшення повноцінних, масштабних інформаційних кампаній аргументовано прагненням до підвищення рівня обізнаності населення щодо проблематики фіксування домашнього насильства [6]. Головні завдання полягають: створення доступних, зрозумілих, актуальних інформаційних матеріалів про алгоритм отримання захисту та допомоги; співпраця з засобами масової інформації формує чіткий рівень суспільної нетерпимості до насильства; організація просвітницьких заходів у закладах освіти, соціальної допомоги та реабілітаційних центрах.

Формування фахової підтримки. Необхідність поглиблення підготовки працівників соціальних служб, медичних установ, правоохоронних органів і судів зумовлює потребу у підвищенні їхньої кваліфікації та вдосконаленні професійних навичок. Ефективна підготовка включає: застосування спеціалізованих освітніх програм; організація тренінгів для розуміння та навчання взаємодії з постраждалими та виявлення ризиків повторного насильства; удосконалення контролю за дотриманням етичних норм під час роботи з постраждалими.

Покращення доступності соціальних сервісів. Підвищення розширення матеріально-технічної бази для підтримки жертв домашнього насильства. Пріоритетні заходи включають: розширення мережі спеціалізованих центрів допомоги; організація і запровадження мобільних груп реагування на випадки насильства; проектування та облаштування місць оперативної підтримки постраждалих від домашнього насильства.

Оптимізація координаційних процесів. Визначено, що дієве співробітництво між соціальними службами, громадськими організаціями, правоохоронними органами, судовою системою є необхідною складовою надання оперативної допомоги постраждалим. Базові заходи для удосконалення координації: реалізація впровадження єдиної електронної системи обліку випадків домашнього насильства; чіткий та

регламентований протокол взаємодії між державними та недержавними установами; регулярне спостереження за ефективністю реалізації механізму захисту жертв насильства.

Системний підхід до ліквідації перешкод доступу до правосуддя та соціального захисту, підтримки та послуг містить оновлення законодавчої бази, збільшення фінансування, розширення обізнаності, професійна та освітня підготовка фахівців, розширення соціальних сервісів та налагодження узгодженості між установами.

Воєнний стан загострив проблему домашнього насильства, спричинивши зростання правопорушень. Постійний зріст потребує негайного та детального підходу. Загалом для забезпечення досконалого захисту жертв потрібно запровадити заходів націлених на спрощення та покращення доступу до правосуддя та соціальних послуг. Невід'ємним є вдосконалення законодавства, збільшення фінансування, розширення обізнаності населення та посилення співпраці між різними органами та організаціями, зокрема з урахуванням норм Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству".

Література:

1. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratile-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html>

2. Домашнє насильство крізь призму війни. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>

3. Домашнє насильство під час війни: статистика лякає. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/society/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-statistika-ljakaje-1001540.html>

4. В Україні у 2024 році кількість випадків домашнього насильства зросла на 80%. *New Voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/domashnye-nasilstvo-u-genprokuraturi-povidomili-shcho-kilkist-vipadkiv-zroslo-na-80-50455671.html>

5. Чи допоможе нове законодавство захистити жертв домашнього насильства? *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3863797-ci-dopomoze-nove-zakonodavstvo-zahistiti-zertv-domasnogo-nasilstva.html>

6. Після ратифікації Стамбульської конвенції Україна має створити притулки для жертв домашнього насильства. *Асоціація правників України*. URL: <https://uba.ua/news/pislya-ratyfikacziyi-stambulskoyi-konvencziyi-ukrayina-maye-stvoryty-prytulky-dlya-zhertv-domashnogo-nasylstva-zastupnyczya-golovy-komitetu-apu-z-mizhnarodnogo-prava-anna-bukvyh>

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимчишин Андрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін,
Івано-Франківська філія Університету «Україна»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Тимчишин Павло Андрійович

*курсант,
Навчально-науковий інститут поліцейської
діяльності Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Домашнє насильство є серйозною соціально-правовою проблемою, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану в Україні. Психологічний тиск, економічна нестабільність, стресові фактори та порушення звичного укладу життя сприяють зростанню випадків домашнього насильства. У зв'язку з цим важливо розглянути юридичні аспекти боротьби з цією проблемою, зокрема з урахуванням особливостей законодавчого регулювання в умовах воєнного стану.

У контексті боротьби з домашнім насильством в умовах воєнного стану особлива роль належить правоохоронним органам, які виступають ключовою ланкою у системі захисту постраждалих. Їхня діяльність охоплює не лише реагування на факти насильства, а й проведення профілактичної роботи, моніторинг ситуації в родинах груп ризику та забезпечення ефективного механізму притягнення криминалів до відповідальності. В умовах підвищеної соціальної напруги правоохоронці стикаються з викликами, такими як нестача персоналу через мобілізацію, перевантаження через зростання кількості викликів і складнощі з оперативним виїздом у небезпечні регіони. Це потребує посилення міжвідомчої співпраці, впровадження спеціалізованих навчальних програм для поліцейських щодо ідентифікації ознак домашнього насильства та роботи з постраждалими в умовах кризових ситуацій. Крім того, важливою є цифровізація процесів, зокрема можливість дистанційної реєстрації заяв, що дозволяє оперативно фіксувати випадки насильства навіть у зонах обмеженого доступу.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання протидії домашньому насильству в Україні, є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. Цей закон визначає види домашнього насильства (фізичне, психологічне, економічне, сексуальне), а також механізми реагування на такі випадки. Умови воєнного стану вносять корективи у практику застосування цього закону, зокрема щодо оперативності реагування та забезпечення захисту постраждалих осіб [1].

Слід визнати, що задоволення євроінтеграційних прагнень безпосередньо залежить від рівня дотримання в Україні прав і свобод людини, між тим формування національної правової бази щодо запобігання домашньому насильству невинуватено затягнулося. Зокрема, йдеться про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція, 2011 р.), як всеосяжну міжнародну угоду, що слугує основою дій для багатьох країн Європи та на інших континентах, яку зі значним запізненням ратифіковано Україною лише у 2022 р. [2, с. 209–211].

Під час воєнного стану правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України, продовжують виконувати функції щодо попередження та розслідування випадків домашнього насильства. Однак, обмеженість ресурсів та концентрація зусиль на питаннях національної безпеки можуть впливати на ефективність цих заходів [3, с. 209–211]. У зв'язку з цим особливо важливою є роль спеціальних підрозділів поліції з питань протидії домашньому насильству, які мають бути належним чином укомплектовані та підготовлені до роботи в екстремальних умовах.

Юридичні механізми захисту постраждалих від домашнього насильства в умовах воєнного стану залишаються дієвими. Зокрема, суди мають право видавати обмежувальні приписи щодо кривдника, передбачені статтею 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Такі приписи можуть містити заборону на наближення до постраждалої особи, заборону на спілкування з нею або зобов'язання залишити спільне місце проживання [1].

Крім того, в умовах воєнного стану особливо актуальним є забезпечення роботи гарячих ліній для постраждалих від насильства, надання психологічної та правової допомоги, а також функціонування притулків для тимчасового розміщення жертв насильства [4, с. 351–353]. Важливу роль у цьому відіграють органи місцевого самоврядування, які повинні забезпечувати фінансування та координацію таких заходів навіть у складних умовах воєнного часу.

Відповідно до Кримінального кодексу України, домашнє насильство передбачає кримінальну відповідальність за статтею 126-1 «Домашнє насильство». Санкції за цією статтею передбачають покарання у вигляді громадських робіт, арешту або обмеження волі. Умови воєнного стану можуть ускладнювати процес досудового розслідування та судового розгляду справ, однак законодавство не передбачає жодних винятків щодо невідворотності покарання за вчинення такого злочину.

Міжнародне право також має значний вплив на правове регулювання боротьби з домашнім насильством в Україні. Україна є учасницею таких міжнародних документів, як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Стамбульська конвенція. Стамбульська конвенція встановлює високі стандарти для запобігання насильству за ознаками статі, захисту постраждалих і притягнення винних до відповідальності. Її імплементація в умовах воєнного стану залишається складним завданням, однак вона створює правову основу для вдосконалення національного законодавства та практики.

Особливої уваги потребує проблема військовослужбовців, які повертаються з фронту [3, с. 209–211]. Дослідження показують, що посттравматичний стресовий розлад і бойовий стрес можуть бути чинниками ризику щодо насильницької поведінки в сім'ї. Нормативно-правова база України наразі не передбачає достатньо ефективних програм психологічної реабілітації для ветеранів, що могло б запобігти таким випадкам. В умовах воєнного стану необхідно посилити координацію між Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ і Міністерством охорони здоров'я щодо надання комплексної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям.

Правозахисні організації відіграють важливу роль у підтримці постраждалих від домашнього насильства. У співпраці з державними структурами вони організовують гарячі лінії, кризові центри та мобільні бригади соціально-психологічної допомоги [5, с. 34–35]. В умовах воєнного стану багато таких ініціатив стикаються з труднощами через обмежене фінансування та складності з логістикою в зонах бойових дій. Проте саме такі програми часто є єдиним джерелом допомоги для жертв насильства, особливо у віддалених регіонах.

Законодавство України потребує подальшого удосконалення, щоб ефективно відповідати на виклики, пов'язані з домашнім насильством під час війни. Необхідно розширити можливості для дистанційного подання заяв про насильство, удосконалити програми захисту свідків, а також забезпечити спеціальну підготовку для правоохоронців і соціальних працівників щодо роботи в умовах підвищеної військової загрози. Це дозволить забезпечити належний рівень захисту

постраждалих і знизити рівень домашнього насильства навіть в умовах воєнного стану.

Таким чином, боротьба з домашнім насильством в Україні під час воєнного стану потребує комплексного підходу, що включає як правові, так і соціальні заходи. Ефективність цієї боротьби залежить від належного виконання законодавчих норм, а також від злагодженої роботи державних органів, правоохоронних структур та громадських організацій.

Література:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20241219#Text>
2. Тимчишин А.М. Доктринальні підходи до кримінально-правових ознак домашнього насильства відносно дітей / А. М. Тимчишин, Д. М. Тичина. *Науковий вісник УжНУ*. 2024. Вип. 82. С. 40–47.
3. Рямзіна А. Ю. Особливості насильства щодо жінок за ознакою статі в ситуаціях військової агресії. *Наука і правоохорона*. 2022. № 2. С. 208–214.
4. Семікон Н. В. Проблемні аспекти запобігання та протидії домашньому насильству щодо дітей під час війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. С. 351–353. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/78.pdf
5. Волкова В. М. Протидія домашньому насильству в умовах війни та цифровізації / В. М. Волкова, Є. А. Кривошопка. *Запобігання та протидія домашньому насильству та насильству за ознаками статі: проблемні питання в умовах російської агресії* : матеріали Міжнародного круглого столу (12 жовтня 2022 року) / МЕРУ імені академіка Степана Дем'янчука. Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2022. С. 34–37.

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Халявка Юлія Григорівна

*головний судовий експерт відділу досліджень у сфері
інформаційних технологій,
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр Міністерства внутрішніх справ
м. Черкаси, Україна*

Тулівінська Анна Юріївна

*старший судовий експерт відділу досліджень у сфері
інформаційних технологій,
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний
центр Міністерства внутрішніх справ
м. Черкаси, Україна*

В останні роки проблема домашнього насильства все більше привертає увагу фахівців. Хоча в Україні протягом тривалого часу вона не була предметом спеціальних наукових досліджень, нею займалися, переважно, криміналісти при вивченні злочинів, які вчинялися в сімейно-побутовій сфері. Домашнє насильство – протиправні дії або бездіяльність (а також погрози їх вчинення) у формі фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що вчиняються у визначеному колі осіб, незалежно від місця їх проживання [1]. Раніше домашнім насильством вважались інциденти між подружжям, а тепер коло осіб розширюється. До них відносять колишнього чоловіка/дружину, людей, які перебувають у так званому «громадянському шлюбі» тощо. Постраждалими від домашнього насильства можуть бути різні люди: подружжя, колишнє подружжя, батьки, діти, брати та сестри, мачуха/вітчим тощо, але найчастіше постраждалими від домашнього насильства є жінки та діти, а насильниками – чоловіки. Розширилось і коло осіб, які є кривдниками: прийомні батьки; особи, які спільно проживають чи проживали в одній родині; рідні брати, сестри тощо.

Домашнє насильство проявляється у різних формах. Найбільш розповсюдженими є фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство в сім'ї. Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв,

мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, під час якого людину словесно ображають, погрожують, принижують, переслідують, залякують та роблять інші дії спрямовані на обмеження її волевиявлення.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, де присутні дії сексуального характеру, вчинені стосовно дорослої людини без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини. До цього також відноситься примушування до статевого акту з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості людини.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, коли людину обмежують у доступі до грошей чи забороняють використовувати кошти так, як вона бажає. До нього також слід віднести пошкодження майна, перешкоджання в доступі до їжі, житла, майна, обмеження в можливості працевлаштування чи навчання, змушення до жебрацтва та шантажування [2].

За даними правоохоронців, упродовж минулого року було відкрито 3622 кримінальні провадження за статтею про домашнє насильство та виявлено понад дві тисячі людей (2053), які вчиняли домашнє насильство. У попередні роки громадян, які вчиняли подібні кримінальні правопорушення, було виявлено менше. Зокрема, у 2022 році – 1116 осіб, які вчиняли домашнє насильство, а у 2021-му – 1870.

Зважаючи на те, що норми статті 126-1 КК України передбачають кримінальну відповідальність за умови наявності умисного, і що важливо, систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства, щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [3] під час розслідування домашнього насильства виникає необхідність у використанні спеціальних знань, зокрема, шляхом призначення судових експертиз.

При проведенні судово-психологічної експертизи щодо потерпілих від домашнього насильства експерт-психолог досліджує зміни в структурі особистості, психологічні маркери для встановлення психотравмального впливу, а також здійснення психологічного насильства,

по відношенню до підекспертної особи, за ситуації, що розслідується за справою.

Об'єктами психологічного дослідження у справах щодо домашнього насильства є людина як соціальний суб'єкт, сукупність джерел інформації (матеріали кримінального провадження, продукти психічної діяльності тощо), що відображають відомості про психічну діяльність особи за обставин справи, що перебуває у провадженні органів досудового слідства.

Експерт психолог встановлює:

- наявність/відсутність психотравмувального впливу, що досліджується (розслідується) у справі про здійснення домашнього насильства на підекспертну особу;

- наявність/відсутність причинно-наслідкового зв'язку між психотравмувальним впливом, що досліджується (розслідується) по справі (провадженню), щодо здійснення домашнього насильства та характером змін, які відбулись/не відбулись на психоемоційному рівні підекспертної особи;

- наявність/відсутність здійснення психологічного насильства по відношенню до підекспертної особи;

- наявність/відсутність причинно-наслідкового зв'язку між психотравмувальним впливом, що досліджується (розслідується) по справі (провадженню) та психологічним насильством, здійсненим по відношенню до підекспертної особи.

До компетенції судового експерта при психологічному дослідженні у справах щодо заподіяння домашнього насильства особі відносяться встановлення психологічних факторів та механізмів у результаті яких у потерпілої особи (позивача) у справі відбулись негативні зміни в індивідуально-психологічних проявах, в оптимальному психічному стані, у звичайній діяльності, соціальній адаптації, у соціальному функціонуванні як особистості.

До компетенції судового експерта при психологічному дослідженні у справах щодо заподіяння домашнього насильства особі не відносяться вирішення питань етичного, філософського, медичного у тому числі психіатричного, правового характеру.

Отже, здійснений аналіз наукових джерел [4; 5] свідчить про можливість визначити шість специфічних видів домашнього насильства, які можуть бути взаємопов'язані, взаємозалежні, взаємодоповнюючі:

- знецінення особистості і діяльності партнера (постійна критика, вказівка на недоліки, висміювання і приниження при інших людях), що викликає почуття провини, втрату віри у партнерство та в себе, комплекси неповноцінності;

– контроль поведінки (жорстка регламентація діяльності партнера під час прийняття їм рішень, фінансових дій, взаємодії з іншими – зустрічі, телефонні розмови, соціальні мережі) з подальшим покаранням за непокору, посиленням обмежень та заборон;

– шантаж і залякування (повне підкорення своїм бажанням та образу життя, можливо використання речей інтимного чи компрометуючого характеру) з метою викликати відмову жертви від особистих планів на догоду бажанням насильника;

– ігнорування (емоційне відсторонення від почуттів, емоцій, справ партнера чи дитини, демонстрування байдужості), яке часто стає причиною почуття безвиході, радикальних форм залучення до себе уваги, суїцидальних думок;

– ізоляція (насильницьке виключення з життя партнера близьких, друзів, замикання всіх комунікацій на собі), яка основана на забороні спілкування, прагненні створити повну емоційну залежність жертви від себе та повну неможливість попросити про допомогу;

– газлайтінг (відмова партнеру чи дитині в адекватності – заперечення подій, почуттів, емоцій, фактів насилля) як одна з самих жорстких та нестерпних форм психологічного насильства в сім'ї, яка призводить жертву до відчуття особистого божевілля.

Отже, складність, суперечливість та багатоплановість такого явища, як «домашнє насильство», потребує результативного його вивчення як у психологічному, так і кримінально-правовому аспектах. Проведення судово-психологічної експертизи відносно потерпілих унаслідок домашнього насильства потребує визначення психологічних та соціально-правових чинників ситуації насильства в сім'ї та її суб'єктів.

Література:

1. Протидія та запобігання домашньому насильству : портал MBC : веб-сайт. URL:<http://surl.li/rggtq> (дата звернення: 03.03.2024).

2. Домашнє насильство: як його розпізнати та що робити, якщо твоя близька людина – ворог? : веб-сайт. URL: <http://surl.li/ezovt> (дата звернення: 04.03.2024).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Шукліна Н. Г., Стефанів Н. С., Левченко К. Б. Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством : навчальний курс для суддів. Київ : 2018. 300 с.

5. Бондар М. Є. Проблемні питання застосування експертних методик при проведенні конкретних досліджень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2013. Вип. 58(1). С. 116–124.

ВІЙНА ТА СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ ДИНАМІКИ, ПРИЧИН ТА ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ

Хейлик Віра Вадимівна

*здобувачка вищої освіти третього курсу спеціальності
«Соціально-психологічне забезпечення управлінської діяльності»,
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна*

Якуніна Алла Олександрівна

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри СПГН
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна*

Домашнє насильство є однією з найсерйозніших соціальних проблем, яка зачіпає всі верстви населення, незалежно від віку, статі чи соціального статусу. В умовах війни ця проблема набуває ще більш жахливого масштабу, оскільки військові конфлікти, масові переміщення населення, економічна нестабільність та психологічний тиск суттєво впливають на динаміку відносин у сім'ях.

Суспільство України стикнулося зі значним зростанням рівня насильства в родинях, що підтверджується даними правоохоронних органів, громадських організацій та міжнародних досліджень.

З початком повномасштабного вторгнення у 2022 році структура домашнього насильства в Україні зазнала змін. Хоча на початковому етапі війни кількість зареєстрованих звернень дещо знизилася через пріоритетність подолання військових загроз, вже у 2023–2024 роках показники насильства в родинях почали зростати. Це зумовлено низкою факторів, серед яких – психологічний стрес, втрата стабільного джерела доходу, збільшення випадків посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед цивільних та військових, соціальна ізоляція та інші наслідки війни.

Щоб зрозуміти масштаби проблеми, розглянемо статистичні дані щодо рівня домашнього насильства в Україні до та після 2022 року.

За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ України, у 2021 році було зареєстровано понад 325 тисяч звернень щодо випадків домашнього насильства. У 2022 році кількість звернень знизилася до 244 тисяч, що може пояснюватися тим, що люди були більше зосереджені на питаннях виживання в умовах воєнних дій та

евакуації, а також мали обмежений доступ до правоохоронних органів. Проте вже у 2023 році кількість звернень зросла до 291 тисячі, а у 2024 році за перші три місяці року було відкрито 2777 кримінальних проваджень щодо домашнього насильства, що на 5% більше, ніж за аналогічний період 2023 року, і на 17% більше, ніж у 2021 році [1; 2].

Також згідно зі звітом міжнародної організації UNFPA, у 2023 році зафіксовано значне зростання звернень до гарячих ліній з питань домашнього насильства. Порівняно з 2021 роком, кількість дзвінків до кризових центрів збільшилася на 45%, а кількість жінок, які звернулися по допомогу до притулків, зросла на 60% [3]. Ще одне дослідження, проведене українською організацією "Ла Страда-Україна", показує, що зростання випадків домашнього насильства під час війни пов'язане також із посттравматичним стресовим розладом у військовослужбовців, які повертаються з фронту. У 2023 році 38% звернень до кризових центрів стосувалися насильства з боку чоловіків, які нещодавно демобілізувалися [4].

Отже, статистичні дані свідчать про зростання рівня домашнього насильства після 2022 року, перейдемо до причин загострення домашнього та інших видів насильства, тут варто відзначити кілька ключових факторів, що сприяють цій тенденції. Перше, що виходить на передній план, – це психологічний стрес та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Військові дії призводять до значного психологічного навантаження на населення. За оцінками Міністерства охорони здоров'я України, ПТСР може розвинутися у 12–20% людей, які пережили травматичні події. Дослідження показують, що серед військовослужбовців та ветеранів, які страждають на ПТСР, рівень насильства щодо інтимних партнерів на 14–15% вищий [5; 6].

Другою важливою причиною стрімкого зростання насильства в країні є невинно зростаюча економічна нестабільність та безробіття. Війна спричинила ще більш глибоку економічну кризу, ніж яка була раніше, що призвело до різкої втрати роботи та доходів у багатій кількості сімей. За оцінками Національного банку України, у 2023 році рівень безробіття становив 18,2%. Це частково зумовлено скороченням робочої сили на понад чверть порівняно з 2021 роком, через демографічні втрати, міграцію та мобілізацію. Фінансові труднощі підвищують рівень стресу та можуть стати каталізатором конфліктів у родині. Соціально-економічна нестабільність та втрата роботи є серед основних факторів, що сприяють збільшенню випадків домашнього насильства під час війни [7; 8].

Ще однією важливою причиною зростання насильства, яка на перший погляд здається непомітною, є соціальна ізоляція та обмежений доступ до підтримки людям. Через воєнні дії багато людей були

змушені покинути свої домівки, що призвело до розриву соціальних зв'язків та ізоляції. Обмежений доступ до соціальних служб та підтримки ускладнює можливість отримати допомогу для жертв насильства, що може призводити до збільшення кількості випадків домашнього насильства.

Підсумовуючи, ці фактори взаємопов'язані та створюють середовище, в якому ризик виникнення домашнього насильства тільки зростає. Розуміння та усунення цих причин, особливо з боку держави, є ключовим для розробки ефективних стратегій запобігання та протидії насильству в сім'ї в умовах воєнного стану. Насамперед важливо було б посилити правовий захист постраждалих від домашнього насильства, що могло б включати ефективніше реагування поліції, пришвидшення судових розглядів та посилення відповідальності для кривдників, впровадивши хоча б набагато більші штрафи для такого роду правопорушень, як це робиться в країнах ЄС.

Також варто було б дати можливість розширити мережу кризових центрів та шелтерів в країні, які надавали б постраждалим безпечний притулок, юридичну та психологічну підтримку. Впровадження програм психосоціальної реабілітації для військових та їхніх сімей. Важливо також було б запровадити широкомасштабні інформаційні кампанії, які підвищували б обізнаність про домашнє насильство, його ознаки та доступні механізми допомоги. Окрему увагу слід було б приділити економічній підтримці вразливих груп, зокрема створенню програм працевлаштування, перекваліфікації та розширенню соціальних виплат для тих, хто постраждав від насильства чи втратив засоби до існування через війну. Але оскільки в Україні коштів на розвиток організацій, орієнтованих на соціальний захист населення, виділяється все менше й менше з кожним днем, то, на жаль, прогнозується не покращення а тільки погіршення поточної ситуації з насильством в країні.

Література:

1. Міністерство внутрішніх справ України. Кількість заяв про вчинення домашнього насильства збільшується – Катерина Павліченко. 2024. URL: <https://mvs.gov.ua/news/kilkist-zaiav-pro-vcinennia-domasnyogo-nasilstva-zbilsujetsia-katerina-pavlicenko>

2. "Опендатабот". Домашнє насильство в Україні у 2024 році. URL: <https://opendatobot.ua/analytics/domestic-violence-2024-5>

3. UNFPA. Домашнє насильство в умовах війни: глобальний та український контексти. 2023. URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2024-12/Порівняльний%20аналіз%20281%29.pdf>

4. "Ла Страда-Україна". Звіт про гендерно зумовлене насильство в Україні, 2023. URL: https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAlPu9BhAjEiwA5NDSA6YDCbegdaZ6K1sa-ME5V3iDFYJFOXwW3iHEKrCGP8QWp6V7aBst6hoClRwQAvD_BwE

5. Міністерство охорони здоров'я України. "Кількість пацієнтів зі встановленим діагнозом ПТСР в Україні зростає: що треба знати про посттравматичний стресовий розлад." 2024 URL: <https://moz.gov.ua/uk/kilkist-pacientiv-zi-vstanovlenim-diagnozom-ptsr-v-ukraini-zrostaе-scho-treba-znati-pro-posttravmatichnij-stresovij-rozlad?utm>

6. ZN.UA. Ветерани, ПТСР і домашнє насильство: чому комплексний підхід є ключовим. 2024 р. URL: <https://zn.ua/ukr/war/veterani-ptsr-i-domashnje-nasilstvo-chomu-kompleksnij-pidkhd-je-kljuchovim.html?utm>

7. Аналітичний центр Cedoss. Як подолати безробіття: уроки з історії та міжнародний досвід. 2025 р. URL: <https://cedos.org.ua/researches/yak-podolaty-bezrobittya-uroky-z-istoriyi-ta-mizhnarodnyj-dosvid>

8. Харківський університет внутрішніх справ. Вплив війни на рівень безробіття в Україні. 2023. URL: <https://univd.edu.ua/uk/news/15552>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-45>

ВПЛИВ ВІЙНИ НА БЕЗПЕКУ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЖІНОК І ДІВЧАТ В УКРАЇНІ

Цигікало Ганна Дмитрівна

*курсант факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

В умовах воєнного конфлікту в Україні безпека жінок і дівчат зазнає серйозних загроз, зокрема через зростання випадків насильства, порушення прав і вимушене переселення. Воєнні дії призводять до фізичної та емоційної травматизації, що негативно впливає на психічне здоров'я жінок, зокрема спричиняючи посттравматичний стресовий розлад, депресію та тривожні розлади. Існуючі програми підтримки та захисту не завжди є достатньо ефективними або доступними, що потребує удосконалення державної політики та міжнародної допомоги. Таким чином, питання забезпечення безпеки та психічного

здоров'я жінок і дівчат у воєнний час вимагає комплексного підходу, що включає правові, соціальні та медичні аспекти.

Умови збройного конфлікту значно посилюють вразливість жінок і дівчат, особливо у контексті збереження їх репродуктивного здоров'я, адже вони часто стають жертвами фізичного, сексуального та психологічного насильства. Війна порушує їхні соціальні та культурні права, зменшує економічну незалежність, що сприяє збільшенню випадків сексуальної експлуатації та підвищує ризики для здоров'я. В таких умовах жінки можуть звертатися до адиктивних речовин, намагаючись впоратися з пережитими стресами та травмами [1, с. 250–272].

У прифронтових регіонах України жінки стикаються з підвищеним ризиком гендерного насильства, яке залишається значною мірою непоміченим через наявність військових, нестабільну безпекову ситуацію, ослаблення верховенства права та безкарність правопорушників. Ця проблема загострюється на тлі економічної кризи, руйнування традиційних родинних зв'язків, послаблення місцевих громад, відсутності ефективної реінтеграції ветеранів, соціальної вразливості через вимушене переміщення, постійного психологічного напруження та нестачі необхідної інфраструктури, зокрема соціальних служб [2].

Повномасштабна війна Росії проти України суттєво вплинула на психічне здоров'я українських цивільних жінок, однак не всі з них продемонстрували симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, дисоціації чи дистресу, незалежно від пережитих подій. Отримані результати не підтвердили припущення про те, що триваліший вплив травматичних подій безпосередньо корелює з більш вираженими симптомами ПТСР, перитравматичної дисоціації, депресії та дистресу [3].

На основі теоретичного аналізу психологічної, медичної та психоемоційної літератури, а також результатів емпіричних досліджень психоемоційних переживань вагітних жінок встановлено, що стресові чинники значно впливають на їхній емоційний стан, ставлення до вагітності та почуття до майбутньої дитини. Показники тривожності, депресивності, нервово-психічної стійкості та рівня стресу відрізнялися у жінок залежно від статі майбутньої дитини, що визначає специфіку їхнього ставлення до вагітності. Арттерапія довела свою ефективність як науково обґрунтований метод допомоги вагітним жінкам, які зазнають психоемоційних труднощів. Вона сприяє зниженню рівня стресу і тривожності, покращенню емоційного стану, прийняттю змін у власному тілі, соціальній взаємодії та розвитку когнітивних функцій. Особливого значення набуває програма психологічного супроводу вагітних жінок у кризових умовах, таких як війна, оскільки вона

допомагає зберегти психічне здоров'я майбутніх матерів та формує комплексний підхід до розуміння їхнього емоційного стану [4].

Необхідно визнати вагому роль жінок у процесах запобігання конфліктам і зміцнення миру. Як свідчать дослідження, соціальні працівники можуть застосовувати феміністичні та гендерні підходи для розробки програм, спрямованих на підтримку жіночих громадських ініціатив, розширення прав і можливостей жінок, а також створення партнерств задля посилення миру та безпеки. Важливим аспектом є також розвиток освітніх ініціатив у громадах щодо гендерних питань, інтеграція гендерно-чутливих підходів у сферу охорони здоров'я, проведення правопросвітницьких семінарів, тренінгів із жіночого підприємництва, а також організація дискусійних майданчиків для жінок і чоловіків з метою зміцнення довіри та формування альянсів для просування прав жінок [5, с. 150–152].

Рівень безпеки та психічного здоров'я жінок і дівчат у воєнний час в Україні залишається критичним через постійні загрози фізичного насильства, втрати близьких і вимушеного переміщення. Воєнні дії призводять до значного зростання випадків гендерно зумовленого насильства, що погіршує психологічний стан постраждалих. Обмежений доступ до медичної та психологічної допомоги у зонах бойових дій ускладнює подолання стресу та травматичних наслідків. Важливими є посилення заходів захисту, зокрема забезпечення доступу до кризових центрів, юридичної підтримки та реабілітаційних програм. Комплексний підхід держави та громадських організацій до розв'язання цих проблем є ключовим для збереження здоров'я та безпеки жінок і дівчат у воєнний період.

Література:

1. Kostovicova, D., Bojicic-Dzelilovic, V. & Henry, M. (2020). Drawing on the continuum: A war and post-war political economy of gender-based violence in Bosnia and Herzegovina. *International Feminist Journal of Politics*. 22 (2). P. 250–272 (дата звернення: 21.02.2025).
2. Грицанюк В. В. Особливості запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12503/1/%d0%93%d1%80%d0%b8%d1%86%d0%b0%d0%bd%d1%8e%d0%ba.pdf> (дата звернення: 21.02.2025).
3. Сивак С. Вплив травмівних військових подій на психічне здоров'я жінок в Україні. 2024. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/12c051ba-6908-4ae7-8637-be3544a48a13/download> (дата звернення: 21.02.2025).
4. Пелех І. В. Особливості психоемоційних станів вагітних жінок під впливом сросогенних чинників. Львівський державний університет

внутрішніх справ. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8392/1/peleh_d.pdf (дата звернення: 21.02.2025).

5. Столярик О. Ю., Семигіна Т. В. Війна та роль жінок: соціальні виміри і лідерство. *Матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології»* (дата звернення: 21.02.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-46>

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОЯВУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СІМ'ЯХ ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Чернов Артем Анатолійович

<https://orcid.org/0009-0002-3742-3106>

асистент кафедри кризової психології,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Заїка Віталій Миколайович

<http://orcid.org/0000-0001-5710-2997>

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри кризової психології

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Атаманчук Ніна Михайлівна

<https://orcid.org/0000-0002-8332-075X>

кандидат психологічних наук, доцент,

завідуюча кафедри кризової психології

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Домашнє насильство є однією з найбільш актуальних соціальних проблем сучасного суспільства, що має глибокі психологічні, правові та моральні наслідки. Особливої уваги потребують сім'ї

демобілізованих військовослужбовців, які переживають складний період адаптації до цивільного життя [5]. Повернення з війни часто супроводжується посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), психологічною напругою, труднощами у спілкуванні та проблемами соціалізації, що можуть стати передумовами виникнення конфліктів у родині [1; 2; 3; 6; 8]. Важливим завданням суспільства є створення ефективних механізмів підтримки демобілізованих військовослужбовців та їхніх сімей, що сприятиме запобіганню проявам домашнього насильства.

Завданням психологічної науки, як і будь-якої академічної дисципліни, є прогнозування розвитку явищ і систем, що мають психологічну складову, зокрема сім'ї або спільноти. Прогностична функція частково реалізується через психологічне тестування, наприклад, при відборі кандидатів на військову службу або відповідальні посади, що потребують не лише освіти та навичок, а й певних особистісних якостей. Проте будь-яке прогнозування має певний рівень вірогідності, і його точність залежить від ретельного відбору якісних показників. Прямий зв'язок між двома явищами, наприклад стимулом і реакцією, більше підходить для аналізу поведінки окремого індивіда, тоді як прогнозування розвитку або деградації складної системи потребує врахування ширшого кола факторів. Важливим аспектом є визначення тих передумов, які дійсно впливають на систему, що зменшує похибку прогнозування. У цьому контексті родина розглядається як система, інтегрована у ширшу систему суспільства. Оскільки дослідження здійснюється в межах психологічної науки, такі фактори, як економічне благополуччя та соціальні гарантії, замінюються психологічними складовими, зокрема соціальною перцепцією, образом ветерана, стосунками в родині, внутрішньою позицією тощо.

Аналіз передумов виникнення насильства в сім'ях варто розпочати з поточного стану речей: значна частина чоловічого населення мобілізована та перебуває в лавах ЗСУ, виконуючи почесний обов'язок із захисту Батьківщини. У праці «Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя» розглянуто психологічні зміни особистості, що відбуваються з військовослужбовцем під час проходження служби [7]. Дослідження охоплює як тих, хто брав безпосередню участь у бойових діях, так і тих, хто не брав. Загальною психологічною характеристикою цих категорій є нервово-психічне виснаження, підвищена реактивність та зміни у стилі спілкування. Варто підкреслити, що сама служба в армії не призводить до психічних розладів, але викликає суттєві психологічні зміни. Участь у бойових діях є потужним

стресовим фактором, який вимагає адаптації. Зміна соціальної ролі після демобілізації може спричинити кризові ситуації та потребу в повторній ресоціалізації.

Перераховані наслідки пов'язані з афективним навантаженням і можуть проявлятися у вигляді агресивної поведінки, залежності від психоактивних речовин та соціальної ізоляції, особливо за відсутності належної психологічної допомоги. На жаль, процедура психологічного тестування передбачена лише при прийомі на військову службу, тоді як після звільнення вона не проводиться. Це створює ризики як для самого військовослужбовця (депресія, суїцидальні думки тощо), так і для його оточення (агресія, алкоголізм, параноїдні зміни особистості). Додатково слід враховувати військовослужбовців із мінно-вибуховими травмами, що можуть спричиняти підвищену дратівливість, спалахи агресії та когнітивні порушення. В умовах активного використання артилерії та дронів мінно-вибухові ураження є поширеною проблемою, що вимагає мультидисциплінарного підходу. Відсутність обов'язкового психологічного огляду після демобілізації створює передумови для розвитку майбутніх психологічних та соціальних проблем.

Розглядаючи сім'ю як систему, слід звернути увагу на психологічний стан дружини або чоловіка військовослужбовця. Постійне очікування, хвилювання за долю партнера можуть спричинити виснаження та активацію компенсаторних механізмів, що не завжди відповідають принципу реальності. Агресія може виконувати захисну функцію, але в умовах психологічного напруження контекст її прояву часто спотворюється. В межах гендерної психології відомо, що чоловіки частіше вдаються до прямої агресії, тоді як жінки використовують більш опосередковані форми [4]. Виснаження та негативне фантазування можуть призвести до вербальної агресії, що є передумовою конфлікту. Чим вищі очікування, тим сильніше може бути розчарування, коли людина повертається зміненою. Наразі ситуація для дружин військовослужбовців у містах дещо краща, оскільки там діють групи самопідтримки та є доступ до психологічної допомоги, тоді як у регіонах ситуація складніша через нестачу фахівців та відсутність центрів ветеранського розвитку.

Сім'я, як соціальна система, також залежить від загальних суспільних процесів. Одним із ключових факторів, що впливають на досліджувану проблему, є соціальна перцепція образу ветерана [9]. У суспільстві спостерігаються два крайніх підходи: ідеалізація (героїзація ветеранів) та стигматизація (приписування їм негативних якостей). Обидва підходи можуть впливати на виявлення та розслідування випадків домашнього насильства, оскільки формують певні упередження. Для забезпечення ефективної підтримки демобілізованих

військовослужбовців та їхніх сімей необхідно враховувати ці аспекти та розробляти комплексні стратегії соціальної та психологічної адаптації.

Важливим напрямом роботи є розширення доступу до психологічної підтримки, організація програм реабілітації та соціальної інтеграції, а також формування суспільної культури, що сприятиме зниженню рівня домашнього насильства серед ветеранів та їхніх сімей.

Таким чином, домашнє насильство серед сімей демобілізованих військовослужбовців є складною соціально-психологічною проблемою, що вимагає комплексного підходу. Важливими аспектами її вирішення є своєчасна психологічна допомога, соціальна підтримка та корекція суспільного сприйняття ветеранів. Запровадження програм адаптації та обов'язкового психологічного обстеження після демобілізації може значно знизити ризики агресивної поведінки. Формування здорових сімейних відносин та створення ефективних механізмів реабілітації сприятиме зменшенню проявів насильства та підвищенню якості життя військовослужбовців і їхніх родин.

Література:

1. Гоуг Ч. Одного разу воїн – воїн назавжди. Як повернутися до звичного життя після бойових дій. Б. м. : Наш формат. 2024. 352 с.
2. Гроссман Дейв. Вбивство: психологічна плата за навчання вбивати на війні і в мирний час / пер. з англ. Андрій Накорчевський ; фаховий редактор Олег Фешовець. Львів : Астролябія, 2024. 560 с.
3. Даллер Р., Хамфріс Д. В очікуванні першого променю сонця. Моя тривала боротьба з ПТСР. Перекладено за виданням *Waiting for First Light: My Ongoing Battle with PTSD*. Vintage Canada, 2019. Київ : Портал, 2024. 224 с.
4. Заїка В. М. Гендерний аспект соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій до умов мирного життя. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 вересня 2020 р. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 143–144.
5. Заїка В. М., Алієв О. С. Комплексний підхід до соціально-психологічної адаптації учасників антитерористичної операції в Україні. *Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи*: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 28 лютого 2017 р. К. : Університет «Україна», 2017. С. 3–7.
6. Круз В. Терапія ПТСР для військових : практ. посіб. 2024. 128 с.

7. ПОВЕРНЕННЯ З ВІЙНИ: соціально-психологічні особливості реадaptaції та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя : колективна монографія / [А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедев та ін.]. Полтава : ПУЕТ, 2024. 249 с. <http://surl.li/txfmur>

8. Чабан О. С., Хаустава О. О., Омелянович В. Ю. Психічні розлади воєнного часу : монографія. Київ : Видавничий дім Медкнига, 2023. 232 с.

9. Чернов А. А. Соціальна перцепція ветеранів. *Психологічні координати розвитку особистості: реалії і перспективи*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. до 110-річчя Полтавського національного університету ім. В. Г. Короленка, 30–31 травня 2024 р. Полтава : Полтавський національний університет ім. В. Г. Короленка, 2024. С. 175–178.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-487-3-47>

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Шира Олександр Володимирович

*кандидат юридичних наук, старший співробітник,
науковий співробітник*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Кравченко Олександр Сергійович

*кандидат юридичних наук, старший співробітник,
науковий співробітник*

*Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) в Україні реалізується «державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків» [1].

Цим же нормативно-правовим актом визначаються суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а саме: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [1].

При цьому, відповідно до п. 2 ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) до спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству віднесено сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Зважаючи на особливу роль органів місцевого самоврядування у житті держави вважаємо за необхідне звернути особливу увагу на особливості взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Передусім відзначимо, що Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) на нашу думку містить певну прогалину в плані регламентації повноважень суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Зокрема, як відзначалося вище законодавець відніс до спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству *сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради (виділено авторами)*, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. З того, як сформульовано відповідну похідить, що уповноваженими органами є і місцеві ради, їхні виконавчі органи.

Між тим у Розділ II «Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) зміст повноважень місцевих рад в означеній сфері законодавцем не розкрито.

Попри вказане Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» визначає, що взаємодія таких суб'єктів координується «на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці – районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями та виконавчими органами сільських,

селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад» [2].

Зокрема, відповідно до змісту згаданої Постанови:

1. «Міський голова, голова виконавчого органу ради об'єднаної територіальної громади, міської (у місті обласного значення), районної у місті (у разі її утворення) ради визначає заступника голови (за наявності), який є координатором з питань здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та в межах своїх повноважень організовує роботу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі відповідно до статті 13 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»» [2]. При цьому нам не вдалося виявити норми, які б визначали повноваження такого координатора від місцевої влади. Хоча, відповідно до постанови, «координатор є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі».

2. «У селах, селищах староста (у разі його обрання) забезпечує виявлення фактів насильства та повідомляє про них не пізніше однієї доби уповноваженим особам. Староста/сільський, селищний голова є персонально відповідальним за забезпечення своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі на території села, селища» [2]. Між тим, ані у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.) [1], ані у Законі України «Про місцеве самоврядування» (1997 р.) [3] нами не виявлено норм, якими б визначалися повноваження старост щодо виявлення фактів домашнього насильства, а також повноважень у контексті своєчасного та ефективного вжиття заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі.

Означені правові колізії, на нашу думку, знижують ефективність практичної реалізації заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Окремо відзначимо, що «Порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» визначено, що до завдань у сфері запобігання насильству належать: «1) визначення стану, причин і передумов поширення насильства; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини та наслідки насильства; 3) сприяння розумінню суспільством природи насильства, його

непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення насильства як порушення прав людини; 5) викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються; 6) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків, до активного сприяння запобіганню насильству» [2]. Вважаємо, що практична реалізація вказаних завдань набула б більш системного характеру, у разі належної регламентації повноважень відповідних суб'єктів і визначення джерел ресурсів відповідної діяльності. Тоді б було зрозуміло хто і в який спосіб реально міг би забезпечити, наприклад, «викорінювання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються».

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 16.02.2025).

2. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.02.2025).

3. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#n1289> (дата звернення 16.02.2025).

НОТАТКИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАСИЛЬСТВА
В СІМ'Ї ТА НАСИЛЬСТВА
ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

18 березня 2025 року

Підписано до друку 28.03.2025. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,23. Тираж 100. Замовлення № 0325-037.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.